RIBNIŠKO LONČARSTVO. VČERAJ. DANES. JUTRI?

POTTERY IN THE RIBNICA VALLEY. YESTERDAY. TODAY. TOMORROW?

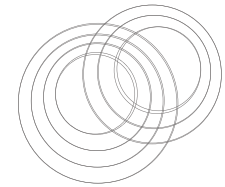

RIBNIŠKO LONČARSTVO. VČERAJ. DANES. JUTRI?

POTTERY IN THE RIBNICA VALLEY. YESTERDAY. TODAY. TOMORROW?

Vsebina

7 › **Uvodna beseda** | Tina Zajc Zver
Introduction

11 › **Slovenska glina – med realnostjo/zgodovino in utopijo/željami** | Urban Magušar
Slovenian Clay – between Reality/History and Utopia/Aspirations

17 › **Lončarstvo v Ribniški dolini – zgodovinsko etnološki pregled** | Mojca Šifrer Bulovec
Pottery in the Ribnica Valley – A Historical and Ethnological Overview
18 › Uvod
18 › Ribniška dolina
20 › Zgodovina lončarstva v Ribniški dolini
23 › Šolanje lončarjev
24 › Delo in življenje ribniških lončarjev
25 › Izdelovanje lončenine
25 › Delovni prostor
27 › Surovine
27 › Priprava gline
29 › Delovno orodje
31 › Izdelava posode
49 › Vrste lončenine, ki so jo izdelovali ribniški lončarji
57 › Izdelovanje lončenih igrač – piščalk
62 › Prodaja ribniške lončenine in zaslužek
62 › Kje so lončarji iz Ribniške doline prodajali svoje izdelke?
74 › Dnevni, tedenski in letni urnik dela
78 › Kako so bivali, kaj so jedli in kako so se oblačili ribniški lončarji?
86 › Zaključek
88 › Potek izdelave posamezne vrste lončenine
90 › Izdelava kozice
92 › Izdelava »šporhetarja«
94 › Izdelava latvice
96 › Izdelava sklede
98 › Izdelava modela za potico – kolača
100 › Izdelovanje »majolke«
104 › Seznam lončarjev od konca 19. do srede 20. stoletja
106 › Viri in literatura
109 › Summary

116 › **Predstavitev sodobnih ribniških lončarjev in njihovih izdelkov** | Tina Zajc Zver
A Presentation of Contemporary Potters from the Ribnica Valley and Their Products
121 › Lončarstvo Bojc
129 › Lončar Anton Nosan
137 › Lončarstvo Nosan
143 › Lončarstvo Pogorelec – Češarek

Uvodna beseda

Introduction

Tina Zajc Zver

Publikacija Ribniško lončarstvo. Včeraj. Danes. Jutri? je nastala v okviru istoimenskega evropskega projekta, ki je bil sofinanciran iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja. Glavne aktivnosti projekta so bile usmerjene v promocijo lončarstva in ozaveščanje različnih ciljnih skupin o pomenu lončarstva kot kulturni dediščini in kot obliki kvalitetnega preživljanja prostega časa. Ena glavnih aktivnosti je bila izdaja publikacije o lončarstvu na Ribniškem, saj je bila to pomembna gospodarska panoga, s katero si je dodaten kruh služilo veliko družin.

Ogromno informacij o ribniških lončarjih in lončarstvu je v svojem diplomskem delu, ki ga je zagovarjala leta 1988 na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, že zbrala in zabeležila prva zaposlena strokovna delavka ribniškega muzeja Mojca Šifrer Bulovec. V obsežni terenski raziskavi, ki je potekala tri leta, je zajela nekdaj lončarske vasi Blate, Rakitnico, Dolenjo vas in Prigorico ter od hiše do hiše zbirala podatke o lončarjih in njihovem načinu življenja predvsem v prvi polovici 20. stoletja. Avtorico smo povabili, da svoje diplomsko delo dopolni in preuredi za objavo. Dodali smo še opis sedanjega stanja lončarstva na Ribniškem s predstavitvijo dela in izdelkov štirih lončarjev oziroma lončarskih družin, ki še vztrajajo v tej obrti iz različnih razlogov: zaradi ljubezni do gline, zaslužka ali vezi s preteklostjo.

Spremno besedo k publikaciji je prispeval Urban Magušar, oblikovalec in keramik, ki je osvetlil bogato zgodovino lončarstva in keramične industrije na Slovenskem ter ji dodal vizionarsko možnost razvoja. Morda se kdaj uresniči.

Tina Zajc Zver

The publication "Pottery in the Ribnica Valley. Yesterday. Today. Tomorrow?" was created as part of an identically titled European project, which was co-financed by the European Agricultural Fund for Rural Development. The project was primarily aimed at promoting pottery and raising the target groups' awareness of the importance of pottery as cultural heritage and a quality leisure activity. As pottery was one of the most important regional industries and a source of extra income for many a family in the Ribnica Valley, one of the project's main activities was the publication about pottery in this area.

A wealth of information about the potters and pottery in the Ribnica Valley had been collected by Mojca Šifrer Bulovec, the Museum of Ribnica's first employed ethnologists, for the purposes of her bachelor's thesis, which she defended in 1988 at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the University of Ljubljana's Faculty of Arts. During extensive field research spanning three years, she visited the pottery villages of Blate, Rakitnica, Dolenja vas and Prigorica, going from door to door and collecting information about potters and their way of life especially in the first half of the 20th century. The author was invited to supplement the thesis with additional information and make it suitable for publication. A description of the current state of pottery in the Ribnica Valley was added, as was a presentation of the work and pottery products of four potters/pottery families that have persisted in the pottery craft to this day for a variety of reasons: for the love of clay, as a source of income and because of the ties to the bygone times.

A foreword to the publication was contributed by Urban Magušar, a designer and ceramic artists, who presented the rich history of pottery and the ceramic industry in Slovenia and also outlined a vision for its development in the future. One that may come true someday.

Tina Zajc Zver

Slovenska glina – med realnostjo/zgodovino in utopijo/željami

Slovenian Clay – between Reality/History and Utopia/Aspirations

Urban Magušar

Slovenija ima na področju keramike prav posebno mesto. Predvsem na področjih tehnološkega znanja, designa in ostalih mlajših kreativnih industrij. Vsi ti rezultati so posledica pravilnih odločitev, usmeritev in velike podpore, ki jo ima ta stroka v našem okolju.

Ključno je zavedanje o pomembnosti znanja.

Šola za umetnostno obrt, katere nastanek sega v 19. stoletje, se je v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja prestrukturirala in se začela uspešno prilagajati potrebam sodobnega časa. Program smeri keramika so poleg že obstoječih predmetov, kot so tehnično in dekorativno risanje, umetniško in ornamentalno oblikovanje, keramična tehnologija in kemija, dopolnili s predmeti, kot so nove tehnologije, design, načrtovanje industrijskih procesov itd. Izmenjava znanja s sorodnimi izobraževalnimi institucijami po svetu ter pester izbor gostujočega profesorskega kadra sta šoli prinesla novo širino.

Drugi center kreativnega oblikovanja gline je Dekor Ljubljana. Leta 1931 je tovarno keramike ustanovil Jože Karlovšek. V tehnološko dobro opremljeni delavnici so začeli proizvodnjo sveže interpretacije slovenske ornamentike, v nadaljevanju pa sledili umetniškim trendom in svoje oblikovanje plemenitili z najboljšimi ustvarjalci tistega časa. Proti koncu dvajsetega stoletja lahko v skicirkah tovarne Dekor najdemo ideje največjih ustvarjalcev – Hirsta, Koonsa, Kooninga, Rothka, ki so le del plejade široke ustvarjalnosti, ki jo tovarna Dekor uspešno vklaplja v svojo produkcijo.

Lončarsko zadrugo Komenda je leta 1922 ustanovilo 230 lončarjev, ki so prihajali iz vasi Komenda, Mlaka, Podboršt, Gmajnica in Podgorje. Združili so se predvsem zaradi racionalizacije poslovnih procesov. Kljub večjim reorganizacijam in zamenjavam vodstva se zadruga v zadnjih letih pojavlja z zelo uspešnimi coworking oblikami organiziranosti in k sodelovanju privablja vse več predvsem mladih oblikovalcev.

Na področju Kamnika je poznana bogata zgodovina keramične obrti. Že stare delavnice mojstrov Konška in Schnabla so se zgledovale po še starejšem izročilu keramike, ki je prihajala iz Italije in je avstro-ogrsko tržišče zalagala predvsem s pivskimi vrči. Beseda majolika, ime tehnike okraševanja in poslikave keramike, se je udomačila in se na Slovenskem začela uporabljati za vrč oz. ročko za točenje vina. Sredi 20. stoletja se je ob nacionalizaciji Konškovega obrata podjetje preimenovalo v Svit Kamnik in v svojem programu nadaljevalo proizvodnjo majolik. Danes se to žlahtno izročilo nadaljuje v obliki mednarodnega rezidenčnega centra, ki je specializiran za raziskavo keramike kot materiala in orodja za manipulacijo z različnimi tekočinami.

Celjsko industrijo keramike je že v 19. stoletju začel graditi industrialec Schütz, ki je iz Češke v te kraje prišel zaradi nahajališč kvalitetne gline. Ob zaključku 19. stoletja je Schützova keramika zaradi svoje kvalitete in modernega dizajna pobirala glavne nagrade na najprestižnejših evropskih sejmih in razstavah. Kljub viharnim spremembam, ki so jih prinesle finančne in lastniške oscilacije, se ta, danes dobrostoječa keramična industrija ponaša z uspešnim izvozom svojih keramičnih izdelkov in opreme. Skupaj z ostalimi panogami, kot so Emo Celje, Aero Celje in Cetis, so razvili specializirane programe za 2D in 3D print na keramiko. Danes pod blagovno znamko KIL proizvajajo 3D printerje za keramiko.

Keramika Novo mesto. Dolenjska, obljubljena dežela cvička, suhomesnatih dobrot in nanosov najkvalitetnejših glin. Arhivski viri govorijo o bogati beri ustvarjalnosti v glini v vseh zgodovinskih obdobjih. Vsa ta rokodelska in tehnološka znanja so v 19. stoletju ponovno zaživela v obliki pečarske industrije. Ob zaključku 20. stoletja se je Keramika Novo mesto že do te mere modernizirala, da je njihov program zasedal vodilno mesto na zemljevidu

svetovnih proizvajalcev sončnih keramičnih peči. Velik obseg keramične industrije je vplival tudi na razvoj lončarstva v širšem novomeškem zaledju. Preko Šentjernejskega polja pa do Krškega so se obudile nekdanje lončarske delavnice in delujejo v smislu malih industrijskih obratov, specializiranih na redesign tradicionalnih izročil različnih zgodovinskih obdobij. Njihovi keramični izdelki preko kvalitetne produkcije in inovativnega designa govorijo o bogati rokodelski ustvarjalnosti, ki je bila značilna za te kraje v prav vseh zgodovinskih obdobjih.

Rudnik Globoko pri Brežicah ima veljavno koncesijo za eksploatacijo ognjevarne gline in kremenovega peska. V osemdesetih letih so zaradi nanosov najčistejšega kremenovega peska pod vodstvom domačih izumiteljev na tej lokaciji postavili pilotno linijo za proizvodnjo keramične volne. Material se uporablja za visokotemperaturno izolacijo v različnih industrijskih panogah, med drugim tudi v programih vesoljskih plovil. Uspešna proizvodnja tega materiala obratuje še danes in zgledno financira in skrbi za ekološko sanacijo, ki je potrebna pri izkoriščanju tovrstnih rudninskih virov.

Mala Bukovica pri Ilirski Bistrici je bila ena največjih opekarn na Slovenskem, kar je bilo razumljivo, saj je ležala na skoraj 70 metrov debelem nanosu gline. Po pravilni razvojni usmeritvi je v sodelovanju z lesnopredelovalno industrijo razvila in patentirala material ASC – aluminosilikatno celulozo, ki jo vojaška industrija uporablja pri izdelavi zaščitnih materialov za oklepnike.

Opekarna Jezerina pri Obrovu je v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja tako kakor večina opekarske industrije zaradi energetske potratnosti doživljala ekonomsko krizo. Po srečnem naključju in iznajdljivosti svojega oddelka za laboratorijsko analizo, ki je prišel do presenetljivih podatkov o zdravilnosti njihove gline, so se preusmerili na predelavo zdravilne gline, ki jo pod novo blagovno znamko Natura-Futura izvažajo po celem svetu. Izvozne bilance se nenehno povečujejo, saj se proizvodi Natura-Futura uporabljajo za zdravljenje vseh bolezni.

Keramika je v Sloveniji očitno prepoznana perspektivna panoga, zato je na nacionalnem nivoju vzpostavljenih več finančnih mehanizmov, ki podpirajo izobraževanje, razvoj in zaposlovanje. Nacionalna programa »Clay-thinking 1« in »Clay-thinking 2«, ki sta sofinancirana iz evropskih strukturnih skladov za razvoj, podpirata 4 + 4-letni proces usposabljanja, ustanovitve in delovanja podjetij. V zadnjih desetih letih so analize na področju celotne keramične stroke pokazale 45 odstotno letno gospodarsko rast in več kot 50 odstotno letno rast zaposlovanja ...

... zato bom uvod zaključil z optimističnim pozdravom »dobro jutro«.

Urban Magušar

In the field of ceramics, Slovenia holds a special place, in particular when it comes to technological know-how, design and other younger creative industries. All of this is the result of wise decisions, orientations and the strong support this field enjoys in the local environment.

Awareness of the importance of knowledge is of key importance.

The School of Handicrafts, whose beginnings date back to the 19th century, was restructured in the 1970s and began successfully adapting to suit the needs of modern times. The existing subjects that were part of the ceramics study course, i.e. technical and decorative drawing, artistic and ornamental design, ceramic technology and chemistry, were supplemented with several new subjects, such as new technologies, design, industrial process planning, etc. Exchanging knowledge with fellow educational institutions across the globe and a wide variety of visiting teaching staff have given the school more breadth.

The second centre of creative clay design is Dekor Ljubljana. In 1931, a ceramics factory was established by Jože Karlovšek. While initially the technologically well-equipped workshop was focused on the production of Slovenian ornamental ceramics characterised by fresh artistic interpretation, later the focus was on following artistic trends and collaborating with the very best contemporary ceramic artists. During the late twentieth century, the Dekor factory's sketchbooks boasted the ideas by some of the greatest artists – Hirst, Koons, Kooning, Rothk, they were, however, merely a part of the wealth of creative elements the factory has incorporated into its production.

The Komenda Pottery Cooperative was founded in 1922 by 230 potters from the villages of Komenda, Mlaka, Podboršt, Gmajnica and Podgorje, whose main reason to join forces was to streamline their business processes. Despite some major reorganisations and management-related changes, the cooperative has in recent years introduced some highly successful co-working forms and has attracted an increasing number of designers, particularly young ones.

The town of Kamnik and its vicinity has a rich history of ceramic handicrafts. The old workshops of the master ceramicists Konšek and Schnabl were inspired by an even older ceramics tradition that originated from Italy and supplied the Austro-Hungarian market with beer mugs. In Slovenia, the word *majolika* – based on majolica, the word for the ceramic-painting and decorating technique – started to be used to refer to wine pitchers or wine jugs. In the mid-20th century, when Konšek's workshop was nationalised, the company was renamed Svit Kamnik and continued its production of wine jugs, majolikas. Today, this honourable tradition is carried on in the form of an international residency centre specialised in the exploration of ceramics as a material and tool for manipulating various liquids.

The ceramics industry in the Slovenian town of Celje was started in the 19th century by the industrialist Schütz, who came to the area from Czechia in search of the deposits of high-quality clay. Owing to their outstanding quality and modern design, Schütz's ceramics won a number of major awards at the most prestigious European fairs and exhibitions in the late 19th century. Despite the sweeping changes brought about by financial and proprietary shifts, the – currently well-to-do – ceramics industry boasts a strong export performance in terms of both ceramic products and equipment. In cooperation with a number of other actors, such as Emo Celje, Aero Celje and Cetis, several specialised 2D and 3D ceramics printing programmes have been developed. Today, 3D ceramic printers are produced under the KIL brand.

Keramika Novo mesto. Dolenjska, the promised land of the cviček wine, cured meats and deposits of top-quality clay. Archival sources reveal outstanding clay-related creativity throughout various historical periods. In the 19th century, all

the handicraft- and technology-related know-how was revived in the form of the cocklestove and tile industry. By the end of the 20th century, the company Novo mesto Keramika had been modernised to such an extent that it became the global industry leader in the production of solar-powered tile stoves. The large volume of the ceramic industry also impacted the development of pottery in the wider area of the town of Novo mesto. Former pottery workshops across the Šentjernejsko polje area and all the way to the town of Krško were revived and now operate as small industrial plants specialised in the redesign of traditional crafts and elements from different historical periods. The company's products, as well as high-quality production and innovative design bear testament to the outstanding craftsmanship that has been characteristic of the region throughout history.

The Globoko mine near the town of Brežice has obtained a concession to exploit refractory clay and quartz sand. In the 1980s, a pilot line for the production of ceramic wool was set up under the guidance of local inventors at this location as a result of deposits of the purest quartz sand. The material is used for high-temperature insulation in various industries, including spacecraft programmes. The material's production has remained successful to this day – its finance management is exemplary and all environmental remediation activities required for the exploitation of such mineral resources are also in place.

The Mala Bukovica brickworks near the town of Ilirska Bistrica was one of the largest brick factories in Slovenia, which was unsurprising as it stood on top of nearly-70-metre-thick clay deposits. Following a strategic developmental plan, the brick factory collaborated with the wood-processing industry to develop and patent the ASC material – aluminosilicate cellulose used by the military industry in the manufacture of protective materials for armoured vehicles.

In the 1970s, the Jezerina brickworks near the village of Obrov was faced with an economic crisis due to energy wastefulness – much like most other bricks industry facilities. However, owing to a fortuitous coincidence and the ingenuity of its laboratory analysis department, which obtained surprising data on the healing properties of their clay, the brickworks shifted its focus on processing healing clay, which is now exported worldwide under the new Natura-Futura brand. The company's export performance is on a steady increase, which comes as no surprise as the Natura-Futura products are used to treat a variety of diseases.

In Slovenia, ceramics has been recognised as a highly promising industry and several financial mechanisms are in place at the national level with a view to supporting education, development and employment. The national "Clay-thinking 1" and "Clay-thinking 2" programmes, co-financed by the European Structural Funds for Development, promote the 4 + 4-year process of training, establishing and operating companies. Over the last ten years, analyses in the field of the entire ceramic industry have shown a 45% annual economic growth and a more than 50% annual growth in employment...

...with this in mind, the only fitting way to round this off is to bid you all an optimistic "Good morning!".

Urban Magušar

Lončarstvo v Ribniški dolini – zgodovinsko etnološki pregled

Pottery in the Ribnica Valley – A Historical and Ethnological Overview

Mojca Šifrer Bulovec

»Lončarji nejsmo žleht ldje,
prou dobru imamo srcje,
jezičke pa dougje.
Vre, vre, vre,
mi smo Ribnčanje!«[1]

(A. Skubic)

Uvod

Lončarstvo je bilo poleg izdelovanja lesne galanterije in predmetov iz lesa (suha roba) dolga stoletja najpomembnejša domača obrt na Ribniškem. V pričujočem prispevku so na osnovi ustnih, časopisnih in arhivskih virov ter literature nakazani vzroki za razvoj lončarske obrti, delovni postopki, povezani z izdelavo lončenine, vrsta lončenine, prodaja ter vsakdanji način življenja lončarjev v Ribniški dolini s poudarkom na prvi polovici 20. stoletja.

V Ribniški dolini je bilo lončarstvo hišna oz. domača obrt, za katero je bilo značilno, da je bila ob kmetijstvu zgolj dopolnilna dejavnost. Ljudje so se s to hišno obrtjo ukvarjali ob slabem vremenu ali takrat, ko so bila kmečka dela že opravljena. Kljub temu je lončarstvo predstavljalo pomemben dodatni vir zaslužka, saj se vsi samo s kmetijstvom na tej zemlji niso mogli preživeti.

Ribniška dolina

»Malo dolin je na Kranjskem, da bi bile križem sveta bolj znane po imenu, kakor je Ribniška, ne ravno po lepoti in rodovitnosti, da si tudi v tem obziru ni zadnja na Kranjskem /.../ niti po naravnih znamenitostih, katerih ondi ne nahajaš najbolj posebnih, ampak po svojih seljacih, katerim je malo enacih.«[2] Tudi geograf dr. Anton Melik je imel Ribniško dolino zaradi suhe robe in lončarstva, pa bistre »šegavosti« prebivalstva, za eno najbolj individualnih pokrajin na Slovenskem.[3] Ribniška dolina je 12 km dolgo in do 5 km široko kraško polje, ki leži ob cesti Ljubljana–Kočevje na zahodnem Dolenjskem. Razprostira se med Malo goro na severovzhodu in Travno ter Veliko goro na jugozahodu, svoje ime pa je dobila po največjem naselju, mestu Ribnici.

»Dno Ribniške doline je dokaj različno: manjši del vzhodno od črte Žlebič–Tentera–Hrovača–Marjeta–Jasnica je povsem kraški. Ravnina je tukaj vrezana v živo apneniško skalo s številnimi kraškimi kotanjami in vrtačami, zato se imenuje tudi Vrtača. Večji zahodni del Ribniške doline pa je povečini pokrit z debelo plastjo naplavine, ki jo je semkaj v ledeni dobi nanesla predvsem Bistrica s potoki. Ta ravnina je zato veliko bolj rodovitna in prepletena z lepimi njivami in številnimi vasmi. V zahodnem delu Ribniške doline se pod Veliko goro, med vasema Breže in Nemška vas, dviga nad ravnino 10 m visok hrbet, imenovan Brezje. Povečini sestoji iz ilovice, ki je dajala dragoceno ilo ribniški lončarski obrti /.../.«[4] Zaradi naravnih danosti se je v južnem delu Ribniške doline lahko razvilo lončarstvo. Edinsko ime za vse te vasi je »u lončarjih« ali »u lončariji«.

1 Kumer, Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini, druga kitica pesmi Vre, vre, vre, mi smo Ribnčanje, str. 107.
2 Lesar, Ribniška dolina na Kranjskem, str. 1.
3 Melik, Posavska Slovenija, str. 435.
4 Melik, Posavska Slovenija, str. 437–439.

› Zemljevid: **Ribniška dolina.** Pod Veliko goro se med vasema Breže in Nemška vas dviga 10 m visok hrbet, imenovan Brezje, ki se v glavnem sestoji iz ilovice, ki je dajala osnovno surovino za lončarsko obrt.

› MAP: **Ribnica Valley.** Beneath the Velika Gora ridge and between the villages of Breže and Nemška Vas, there is a 10-meter high rise called Brezje, which mostly consist of clay, the essential raw material for the pottery craft.

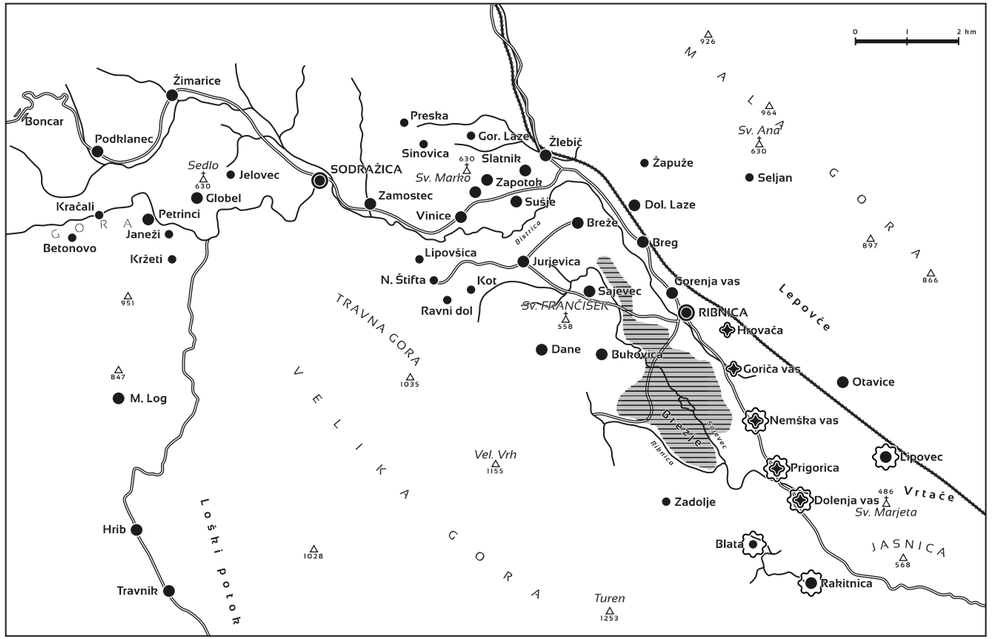

Legenda: / Map legend:

› Nahajališče gline.
› A clay deposit site.

› Vasi, v katerih se konec 17. stoletja v pisanih virih prvič omenja lončarstvo.
› Villages where pottery was first mentioned in written sources in the late 17th century.

› Vasi, v katerih so lončarili v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja. V Prigorici in Dolenji vasi je obrt živa še danes.
› Villages where pottery was practiced in the second half of the 19th and early 20th centuries. In the villages of Prigorica and Dolenja Vas, the pottery craft is practiced even today.

Zgodovina lončarstva v Ribniški dolini

Če vprašamo domačine, kdaj so tukaj začeli loncariti, odgovorijo: »Tega pa nikdo ne ve! Ampak to je že daleč nazaj!« Pri Pogorelčevih so dejali: »To so nam ata rekli, da se naš rod ukvarja z lonci že več kot 300 let nazaj!« Da je ta obrt tukaj že zelo stara, potrjuje tudi lončarski kolovrat, ki ima v glavnem še srednjeveško obliko.

O lončarstvu v Ribniški dolini prvi poroča Janez Vajkard Valvasor v svojem delu Slava Vojvodine Kranjske leta 1689, kjer navaja, da je v Dolenji vasi več kot 80 hiš, kjer večinoma lončarijo, za Goričo vas, Hrovačo, Nemško vas in Prigorico pa omenja, da tu domuje veliko lončarjev.[5]

Dobrih osemdeset let kasneje (med leti 1770 in 1780) je bila zapisana stara plesna pesem o ribniških lončarjih, ki je bila pozneje zabeležena še v daljši varianti. Del tega zapisa se glasi takole:

»... Še se mi fantje resrdje,
en lončjen bas mi naräde.
So krate napjeli, so plesat začeli
po ribniškim mejsti.
Vre, vre, vre, vre, vre.«[6]

Na začetku 19. stoletja je »v vseh petih vaseh okoli Dolenje vasi« lončarilo 250 družin, predvsem četrt gruntarji in kajžarji, ki so se z lastnimi pridelki zmogli preživeti le 7–8 mesecev na leto.[7] Vir iz leta 1822 pa navaja, da je bilo v Ribniški dolini več kot 200 lončarjev, v glavnem iz Dolenje vasi, in da so na domačem vretenu izdelali največ črne posode.[8] Vzroki, zaradi katerih so se bili kmetje primorani ukvarjati še z dodatnimi dejavnostmi, se niso spremenili niti v 60. letih 19. stoletja. Novice leta 1858 poročajo: »Tukaj so kmetije tako razkosane, da ni cele zemlje ali kmetije več najti, kvečemu kak polovičar, največ mesličarjev. Mesličar ima 4 orale njiv, 4 orale s pašnikov in po troje ali četvore goved in kvečemu enega konja /.../. To ga primora, si z lesenino, lončarijo, pozimi z mnogimi težkimi deli po Hrvaškem in Slavonskem kruha iskati.«[9] Domnevati je, da so prav te skromne življenjske razmere ob obilici dobre gline v najbližji okolici dajale osnovo za tolikšen razmah lončarstva v Ribniški dolini.

Anton Lesar leta 1864 našteje v Ribniški dolini 73 keramičarjev, 24 lončarjev ter 4 opekarne. Huduje se nad njimi: »da vsi preveč v eno tišite, premalo se razdelite v razna dela, in večji dobiček boste delili vsi. Saj ni treba, da bi bilo toliko rešetarjev in lončarjev in kupčevalcev /.../. V tem trojem pa vam v resnici hvala gre.«[10]

Z razvojem industrijsko izdelane posode v drugi polovici 19. stoletja je lončarska obrt v celotni Sloveniji začela nazadovati.[11] V Kamniku in Libojah sta se odprli dve keramični tovarni, v Celju pa so začeli izdelovati emajlirano posodo. Kuhanje na ognjišču in v peči so najprej v mestih, postopoma pa tudi na podeželju začeli nadomeščati štedilniki, za katere lončena posoda ni bila več primerna[12]. To je čas, ko je domače lončarstvo »/.../ vsled silne konkurence cenenih izdelkov veleindustrije močno propadlo.«[13]

5 Valvasor, Slava vojvodine Kranjske, slovenska izdaja, str. 226–227.
6 Merhar, Ljudska pesem – zgodovina slovenskega slovstva I, str. 81.
7 Smole, Gospodarski položaj ribniških podložnikov v začetku 19. stoletja, str. 170. »V vseh petih vaseh okoli Dolenje vasi« – v omenjenem času so poleg Dolenje vasi najverjetneje lončarili še v Nemški vasi, Prigorici, Rakitnici, Blatah, po ustnem izročilu tudi v Lipovcu. V Nemški vasi so se kasneje več ukvarjali s pečarstvom.
8 Otrin, Topografsko-zgodovinski opis župnije Ribnica, vikariata Sodražica in lokalije Dolenja vas pri Ribnici iz leta 1822, str. 564.
9 Ziegler, Kratek popis kmetijstva po ribniškem okraji, str. 331.
10 Lesar, Ribniška dolina na Kranjskem, str. 16.
11 Karlovšek, Naša podeželska keramika, str. 92.
12 Bogataj, O slovenskem lončarstvu, str. 36.
13 Lončarstvo, Novice 22. 2. 6. 1899, str. 199.

Kmetje – lončarji so prodali manj svoje lončenine kot prej, s tem pa se je zmanjšal tudi dohodek, zato so se začeli zadolževati in hitreje gospodarsko propadati. Mnogi med njimi so se bili primorani izseliti v Ameriko.[14] Da bi ta proces omilili in poskusili ponovno dvigniti ekonomski in socialni položaj kmeta, so po vsej Sloveniji začeli organizirati zadruge.[15] Vir iz leta 1884 poroča: »/.../ c. kr. okrajno glavarstvo smatra, da se osnujejo zadruge po sodnijskih okrajih. /.../ za okraja Ribniški in Velikolaški vkupno tri ali štiri.« Med štirimi naštetimi, naj bi se ustanovila tudi lončarska zadruga v Dolenji vasi.[16] Kot kaže, ta pobuda tedaj ni zaživela, saj vir iz leta 1888 ponovno navaja potrebo po ustanovitvi zadruge »/.../ vseh vsakovrstnih in koncesioniranih obrti, potem mlinarjev, žagarjev, lončarjev i. t. d.«[17] Ali so te zadruge vsaj takrat zaživele ali ne, iz arhivskih virov ali literature ne izvemo. Ribniške lončarje je v Lončarsko zadrugo združil šele dolenjevaški župnik Karel Škulj med leti 1916–1940.

Do 1. svetovne vojne je v vaseh Dolenja vas, Prigorica, Blate in Rakitnica delalo še 44 lončarjev.[18] Lončarska obrt je imela do tedaj »/.../ še izključen značaj domačega dela. Dasi so sedaj nekateri postali samostojni obrtniki, vendar je vsem še vedno glavna skrb poljedelstvo.«[19] Šele v začetku 20. stoletja se lončarstvo prvič omenja kot obrtna dejavnost. Leta 1906 se v poročni knjigi prvič kot lončar podpiše Anton Ložar kot poročna priča in leta 1909 v krstni knjigi Franc Bančič kot lončar in gostač iz Rakitnice št. 30.[20]

Omenjeno je že bilo, da je leta 1916 poslanec in dolenjevaški župnik Karel Škulj uspel »/.../ spraviti lončarje v Lončarsko zadrugo, kjer so sedaj organizirani vsi lončarji. Zadruga dobavlja lončarjem skupno gledino (glajenko – svinčev oksid op. avt.). Zagotavlja jim dobavo gline in ščiti obrt kot domačo, ker nerazumni ljudje so silili lončarje v trgovski gremij in bi bili s tem lončarsko obrt ko domačo docela uničili. Zadruge, ki jo vodi gospod Škulj, se danes oklepajo vsi lončarji, tako da se bo le posrečilo ohraniti našo lepo domačo obrt.«[21] V časopisu Jugoslovanski obrtnik leta 1919 preberemo: »Vojska je lončarstvo povzdignila. Upajmo, da mu je podaljšala oziroma rešila tudi življenje.«[22]

S podpisom Rapalske pogodbe leta 1920 so ribniški lončarji izgubili velik del nekdanjega tržišča: Istro, Primorsko, Trst, Gorico ter Notranjsko. »Vsled italijanske okupacije krajev, kamor so hodili naši lončarji s svojim blagom, trpi tudi naše lončarstvo, vendar si je hitro opomoglo in prodaja sedaj svoje blago večinoma v soseščini. Zmanjšala se je deloma tudi produkcija.«[23] Po izjavah domačinov pa so od začetka 20. stoletja do druge svetovne vojne lončarstvo v Ribniški dolini začele izpodrivati nekatere druge dejavnosti. Tako so npr. številni Rakitničani raje hodili delat na Auerspergove žage v Jelendol, Grčarice

14 Ribniške domače obrti, str. 26. »/.../ večina naših pridnih fantov in mož je hotela biti bolj hitro bogata; iskali so si trumoma kruha v Ameriki. Domača obrt (lončarstvo in suha roba op. avt.) se jim ni zdela zadosti dobičkonosna, dasi ni bila nikdar slab posel, samo da si se je prav oprijel.«
15 ZAL, fond Ribnica, fascikel št. 1325. Le-te so imele namen »/.../ gojiti čut obrtniške skupnosti, hraniti in povzdigovati stanovsko čast med zadružnimi člani in pridruženci, kakor tudi pospeševati skupne obrtne koristi svojih članov in pridružencev v tem, da zadruga ustanavlja posojilnice, zaloge surovin, velike blagoprodajalnice in da uvaja skupno izdelovanje s stroji in drugačno zdelovalne načine i. t. d.«
16 ZAL, fond Ribnica, fascikel št. 69.
17 ZAL, fond Ribnica, fascikel št. 4637. Vir iz leta 1888 navaja, da so v »Ribniškem sodnijskem okraju dve zadrugi ustanovili, in sicer: Zadrugo vseh oštirjev, restavratov, točnikov žganih opojnih pijač, piva i. t. d. potem splošnih voznikov in vseh obrtnikov kupčijske stroke in zadrugo vseh vsakovrstnih in koncesioniranih obrti, potem mlinarjev, žagarjev, lončarjev i. t. d.«
18 Karlovšek, Lončarstvo na Slovenskem, str. 100.
V Dolenji vasi 20, Prigorici 15, Blatah 5 in Rakitnici 4.
19 Jovan, Domači obrti na Kranjskem. I. Lončarski obrt, str. 291.
20 Nadškofijski arhiv, poročna in krstna knjiga za župnijo Dolenja vas.
21 Naša slovenska domača obrt, lončarstvo v ribniški dolini, str. 340.
22 Ribniške domače obrti, str. 26.
23 Ilc, Ribniške domače obrti, prva stran (33).

ter v Glažute.[24] Mnogi moški so se zaposlili v njegovih gozdovih kot gozdni delavci in furmani, ki so iz gozdov vlačili hlodovino. Pomemben dodatni vir družinskega prihodka je predstavljalo tudi nabiranje in prodaja gozdnih sadežev in zdravilnih rastlin. V nekdanji občini Dolenja vas, ki je bila dolga stoletja le »domovina lončarjev«, so se začeli moški oprijemati tudi »rešetarske« obrti. Leta 1913 jih je bilo že 24.[25] Lončarstvo je bilo med mladimi vse manj priljubljeno zaradi zapiranja tržišč in same narave dela,[26] saj naj bi bilo lončarsko delo preveč umazano ali kot pravi ljudska zbadljivka:

»Ne bᵘom ga uzˈəla u Dlajno vas moža,
kə druzga ne daˈla, ku z loncə brkla.«[27]

(ljudska pesem)

Kljub nazadovanju lončarske obrti so maloštevilni lončarji pri Zbornici za trgovino, obrt in industrijo lončarstvo kot svoj poklic prijavili naslednji lončarji: Valentin Zobec iz Blat št. 10 je svojo obrt leta 1927 že odjavil; Anton Bojc iz Dolenje vasi št. 109 se je prijavil kot lončar leta 1930; Karl Kljun starejši iz Prigorice št. 35 je lončarsko obrt prijavil že leta 1913, njegov sin Karl Kljun mlajši iz Prigorice št. 32 pa leta 1930.[28] Ta skromna številka pa nam ne sme zabrisati dejanskega stanja ribniškega lončarstva. Do začetka druge svetovne vojne je v vaseh južnega dela Ribniške doline skupaj lončarilo še 19 lončarjev.[29] Tisti z manj zemlje so se intenzivneje ukvarjali z lončarstvom ali pa so našli še kakšno dodatno dejavnost.[30]

Po drugi svetovni vojni je število lončarjev močno upadlo. Leta 1950 je bilo še šest lončarjev: iz Prigorice štirje (iz družine Nosan) in po eden iz Dolenje vasi in Blat, v Rakitnici pa ni lončaril nihče več.[31]

Konec 80. let 20. stoletja je v Dolenji vasi lončaril le še Leopold Bojc, v Prigorici pa bratje Ignac, Jakob in Anton Nosan.

24 Spominski zbornik Slovenije. Gozdni urad in šumska industrija Karla A. Auersperga, Kočevje, str. 657. Veliko in moderno podjetje je bilo ustanovljeno leta 1924. Imelo je obsežne gozdove v okolici Kočevja in tri parne žage, ki so letno predelale 25 000 m3 jelovega in bukovega lesa.
25 Rus, Suha roba ali ribniški mali človek, str. 3, 7.
26 Na podlagi terenskega dela so se domačini v 80. letih 20. stoletja spominjali še 51 lončarjev, ki so (ne hkrati) lončarili od konca 19. do srede 20. stoletja. Terenski podatki so bili dopolnjeni z rojstnimi podatki, povzetimi po družinski knjigi (Status animarum) za župnijo Dolenja vas. Od 51 lončarjev je bilo 41–80,4 % rojenih v 19. stoletju in le 10–19,6 % v 20. stoletju. Iz omenjenega podatka je razvidno, da so se mladi vse manj odločali za lončarski poklic.

Kraj	Št. lončarjev, rojenih od srede 19. do prve polovice 20. stoletja	Št. lončarjev, rojenih v 19. stoletju	Št. lončarjev, rojenih na začetku 20. stoletja
Prigorica	23–100 %	18–78 %	5–22 %
Dolenja vas	12–100 %	10–83,3 %	2–16,7 %
Rakitnica	11–100 %	9–82 %	2–18 %
Blate	5–100 %	4–80 %	1–20 %
Skupaj	**51–100 %**	**41–80,4 %**	**10–19,6 %**

27 Kumer, Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini, tretja kitica pesmi Ne bom ga uzela u Ribnco moža, str. 113.
28 ARS, Zbornica za trgovino, obrt in industrijo za Kočevje.
29 Karlovšek, Lončarstvo na Slovenskem, str. 100. Do leta 1940 je lončarilo v Dolenji vasi 5, Prigorici 7, Blatah 5 in Rakitnici 2 lončarja.
30 Tako se je na primer lončar Leopold Bojc iz Dolenje vasi št. 10, ki je imel 107.938 m2veliko zemljiško posest, od tega 26.104 m2njiv, bolj posvečal kmetiji. Kljub temu je letno pripravil posode za 4- do 5-kratno »žiganje« v lončarski peči. Anton Merhar iz Blat, ki je imel 96.559 m2veliko kmetijo, od tega le 6.259 m2njivskih površin, pa je letno »žigal« 7- do 8-krat. Dodaten zaslužek si je pridobil tudi s trgovino z lesom.
31 Karlovšek, Lončarstvo na Slovenskem, str. 100.

Šolanje lončarjev

Lončarstva so se učili otroci doma od svojega očeta. Najprej so pomagali pri čiščenju gline, nato so začeli iz gline izdelovati glinene igračke ter končno tudi lonce in drugo lončenino.

Nekateri vaščani, ki se sami niso ukvarjali s to obrtjo, so svoje otroke, stare od 12 do 13 let, pošiljali v uk k vaškim lončarjem. To je bil ustni dogovor med očetom in lončarjem, ki mu je v zameno za pouk naredil kakšno uslugo, mu dal nekaj denarja ali pa del svojih poljskih pridelkov.

Tako je šlo znanje o izdelovanju lončenine iz roda v rod. V tej obrti ni bilo kakšnega večjega »tehnološkega« napredka. To dokazuje tudi lončarski kolovrat, ki ima v svoji zasnovi še srednjeveško obliko.[32] Prva opozorila o potrebi po modernizaciji te obrti zasledimo konec 19. stoletja, kjer v Novicah beremo: »V smislu sklepov visokega deželnega zbora se je deželni odbor v svojem poročilu do c. kr. deželne vlade z dne 16. februarja 1893, št. 10, 376, glede pospeševanja lončarskega obrata izrekel za to, da bi bilo umestno če se kar najhitreje mogoče nastavi slovenskega jezika zmožen poslovodja k. t. potovalni učitelj, ter da se čim prej ustanovi strokovna šola, na katerej naj se najprej poučuje v risanju in modeliranju. Kakor bi bile sposobne učne moči na razpolago, pa naj bi se razširila v keramično šolo.«[33] Podobno notico zasledimo leta 1919 v Jugoslovanskem obrtniku, kjer pa že bolj konkretno zahtevajo postavitev moderne lončarske peči v Ribniški dolini ter nastavitev lončarskega mojstra, ki bi domače lončarje poučeval v modernem lončarstvu. Članek končuje: »Ker so naši lončarji precej konservativni, jih je treba postaviti pred gotovo dejstvo.«[34]

› Pri Nosanovih v Prigorici so lončarsko obrt za očetom prevzeli njegovi sinovi. Od leve proti desni sedijo: sin Ignacij Nosan (r. 1908), lončar; oče Franc Nosan (r. 1896), lončar; sin Anton Nosan (r. 1920) lončar. Za njimi od leve proti desni stojijo: sin Jože Nosan, mesar; sin Jakob Nosan (r. 1910), izdelovalec lončenih igrač; neznan. Zasebna zbirka Antona Nosana.

› In the Nosan family in the village of Prigorica, the pottery craft was first practiced by the father and then carried on by his sons. First row, sitting from left to right: son Ignacij Nosan (born in 1908), a potter; father Franc Nosan (1896), a potter; son Anton Nosan (1920), a potter. Back row, from left to right: son Jože Nosan, a butcher; son Jakob Nosan (1910), a clay toy maker; an unknown person. In private collection of Anton Nosan.

32 Karlovšek, Lončarstvo na Slovenskem, str. 99.
33 Lončarstvo, str. 198–199.
34 Ribniške domače obrti, str. 26–27.

V času med obema vojnama sta le dva lončarja iz Dolenje vasi svoje znanje o lončarstvu poglobila v keramični šoli v Ljubljani. To sta bila Franc Vidervol, roj. 1914, ter Franc Pogorelec, roj. 1897. Franc Vidervol je svojo življenjsko pot nadaljeval v Kamniku,[35] Franc Pogorelec pa se je vrnil domov, kjer je začel s pomočjo mavčnih modelov oblikovati nabožne kipce, križe ter vaze. Še vedno pa je na tradicionalen način čistil glino ter izdeloval in ožigal ostalo lončenino. Ostali lončarji se niso strokovno izpopolnjevali ter so vseskozi delali na utečen, tradicionalen način.

Kot zanimivost omenimo še podatek, da naj bi znanje o izdelovanju lončenih izdelkov Ribničani razširili tudi v druge kraje. Janez Trdina leta 1884 zapiše, da Ribničani: »/.../ sem ter tja so oživili kako obrtnost ali trgovino, katera je bila domačinom prej neznana. Tako na pr. so mi pravili v Šentjerneji, da so lončarstvo v tamošnjem okraji ustanovili Ribničani.«[36] Prav tako naj bi bil v istrski vasi Pavletići prvi lončar po imenu »Pogorevac«, ki je prišel iz Slovenije, najverjetneje iz družine Pogorelec iz Dolenji vasi pri Ribnici.[37]

Delo in življenje ribniških lončarjev

Lončarje lahko glede na delovno opremo in način prodaje izdelkov razdelimo v tri večje skupine:

1. V prvo skupino spadajo tisti lončarji, ki so sami izdelovali lonce in jih žgali v lastni lončarski peči. Za prodajo lončenine so imeli lasten voz in konja. Zanimiv je tudi primer, ko je oče še lončaril, sin pa se te obrti ni več izučil. Kljub temu je še čistil glino, revnejši lončarji pa so mu izdelovali posodo. Sam jo je ožigal v svoji lončarski peči in prodajal.

2. Najštevilnejši so bili lončarji, ki so posodo izdelovali sami, lastne lončarske peči pa niso imeli. Ožigali so jo pri lončarjih iz prve skupine. Na prodaj so lončenino vozili z lastnim vozom in konjem.

3. V tretjo skupino spadajo revnejši lončarji, ki so hodili delat k lončarjem prvih dveh skupin, doma pa so sami izdelovali lončene igračke, ki so jih nato nosili prodajat na bližnje sejme, saj za prevoz svojih izdelkov niso imeli konja.

35 Franc Vidervol je bil med leti 1956 in 1960 direktor tovarne Svit v Kamniku. Kasneje je bil funkcionar na občinskem nivoju (župan in predsednik izvršnega sveta občine Kamnik). V pokoju je glino oblikoval s pomočjo mavčnih modelov.
36 Trdina, Dolenjci, str. 158–159.
37 Miličević, Veze seoske proizvodnje i trgovine Slovenije i Istre, str. 79.
V hrvaškem delu Istre so bili štirje lončarski centri: Rakalj, Čukarija, Zubini in Pavletići. Izdelava lončenine je v vasi Pavletići prenehala leta 1930, vas pa je bila leta 1943 požgana. Prvi lončar v tej vas je bil iz družine »Pogorevac« iz Slovenije, avtor članka domneva, da iz družine Pogorelec iz Dolenje vasi pri Ribnici.

Izdelovanje lončenine

Delovni prostor

Pred drugo svetovno vojno in še nekaj let po njej so imeli ribniški lončarji svojo delavnico kar v glavnem bivalnem prostoru v hiši, ki so ga imenovali »hiša« ali »lončarija«.[38] Razpored prostorov v hiši si lahko ogledamo na primeru hiše Franceta Pogorelca iz Dolenje vasi št. 13.

› Načrt delavnice Franceta Pogorelca, p. d. pri Krenčkovih, Dolenja vas št. 13. Lončarski kolovrat je stal pod oknom, da je imel lončar kar največ svetlobe pri svojem delu. Risba: Mojca Šifrer Bulovec.

› The plan of a workshop belonging to Franc Pogorelec, Dolenja Vas 13. The potter's wheel stood by the window to make sure the potter had as much natural light as possible while working. Drawing by Mojca Šifrer Bulovec.

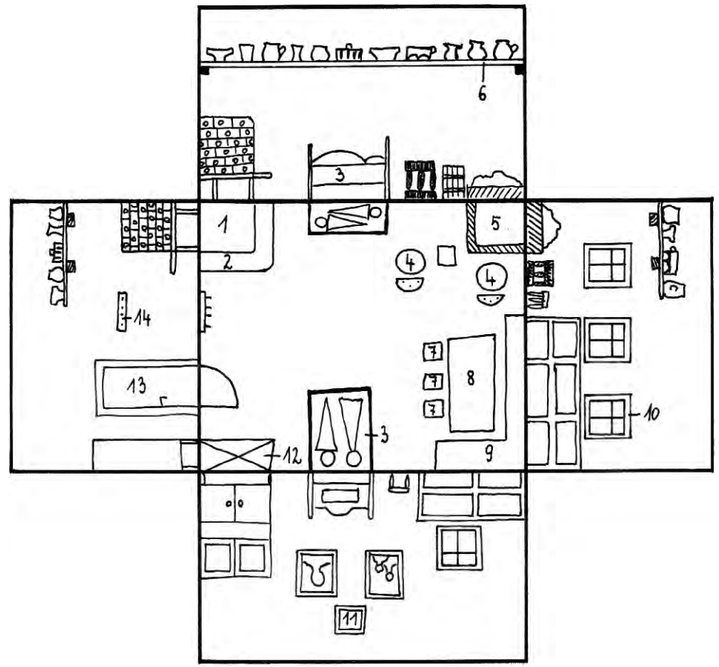

Legenda: / Legend:

1 › **peč** / a tile stove
2 › **klop ob peči** / a tile stove bench
3 › **postelji** / beds
4 › **lončarski kolovrat** / a potter's wheel
5 › **»glink«** / clay storage
6 › **police za sušenje posode** / shelves for pottery drying
7 › **stoli** / chairs
8 › **miza** / a table
9 › **klop** / a bench
10 › **okna** / windows
11 › **slike** / pictures
12 › **omara** / a wardrobe
13 › **vrata** / a door
14 › **obešalnik za oblečo** / a coat hanger

38 Naša slovenska domača obrt, lončarstvo v ribniški dolini, str. 340.

Pogled v lončarsko delavnico
ki je obenem tudi stanovanjska soba družine.

› Pogled v lončarsko delavnico, ki je bila kar v glavnem bivalnem prostoru v hiši. Lončarske »hiše« so imele pod stropom med pečjo in nasprotno steno pritrjena dva lesena tramova. Nanju so polagali lesene deske, imenovane »police«, na katerih se je pozimi ali ob slabem vremenu sušila lončenina. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, str. 336.

› A potter's workshop, which was usually housed in the main living room inside the house. Potter's workshops had two wooden beams attached under the ceiling between the tile stove and the opposite wall. Wooden boards called "shelves" were placed on top of the beams; in the wintertime or when the weather was bad, clayware was placed on these shelves to get dry. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, p. 336.

Surovine

Glavna surovina, ki jo uporablja lončar pri svojem delu, je glina. Kopali so jo na Brezju pri Prigorici in od 19. stoletja naprej še v kočevskem rudniku premoga.

Glina z Brezij je rjavkasta, manj mastna in zato rada poka, ko pa se ožge, je rdečkasta. Iz nje so izdelovali lonce za kmečko peč, svinjske lonce ter »rožnike« (cvetlične loončke). Dokler so v loncih kuhali v pečeh, so glini dodali še kremenčev pesek, da je bila bolj trdna. Kopali so ga sami v potoku Tržiščica pri Žlebiču, doma pa so ga še dodatno zdrobili v možnarjih. Kočevska glina je trpežnejša, je sive barve ter se žge do slonokoščeno rumenkaste barve. Iz te gline so izdelovali sklede in boljšo posodo predvsem za prodajo »na morje«, ker so bili izdelki lepši, bolj beli in »gosti«. Glino iz Prigorice so imenovali »zemlja«, boljšo iz Kočevja pa »glina«.[39] Ker so Ribničani šegavi ljudje, so na račun Kočevarjev in njihove gline spesnili tudi tole pesem:

»Vre, vre, vre, mi smo Ribničanje!
U Kočjeuskem glino krademo,
de loncke izdelavamo
ze devjete deželje!«[40]

(A. Skubic)

Po glino so odhajali že v zgodnjih jutranjih urah, kopali so jo s krampom in lopatami ter jo nakladali na voz, nekateri pa so jo še prej naložili v vreče. Pri tem delu je prihajalo tudi do nesreč, »ker je glina v skladih, ki so več metrov visoki, posebno v Kočevju, je kopanje zelo težavno in nevarno. Saj se je kopaču že pripetilo, da ga je plast gline zasula in je moral z življenjem poplačati skrb za svojo družino.«[41]

Z vozmi so lončarji pripeljali glino domov in jo shranili v »glinkih« na domačih dvoriščih. »Glink« je pravokoten, z deskami obit prostor, različnih velikosti cca. 3 x 1 m, 5 x 2 m, včasih prekrit tudi s streho. V njem so lahko shranili 2 do 3 vozove gline.[42] V »glinku« so glino zmočili in jo v manjših količinah nosili v »hišo« ali »lončarijo« za nadaljnjo obdelavo. Najbolje je bilo, če so glino nakopali jeseni, da je čez zimo zmrznila in se tako še bolj zmehčala.

Priprava gline

Glino je treba pred uporabo temeljito očistiti. Še v 60. letih 20. stoletja so jo sredi glavnega bivalnega prostora, »hiše« stolkli z lesenim batom (veliko kladivo) v štirioglat »hleb«.[43] »Hleb« so nato na »kobili« ali »stolici« s srpom rezali na tenke kosce ali »zrezke« in pri tem iz nje odstranjevali razne primesi, kot so pesek, les in drugo. Po potrebi so tako narezano glino ponovno stolkli v »hleb«, jo ponovno rezali in čistili. Očiščeno glino so zamesili, zmočili z vodo in pustili ležati en do dva dni, da se je glina dobro namočila.

Namočeno glino »/.../ se zmeče na večji kup sredi sobe, kjer jo lončar prične tlačiti, da jo še bolj zmehča in udela. To delo opravlja od gline umazan lončar, ki z vso silo tepta z nogami sivo glino, to traja po dve do tri ure in je tako mučno, da lije znoj curkoma z lončarja, kot da kosi največjo deteljo. Tako pripravljena glina se zmoči z vodo, nakar jo vzame lončar v večjih kepah na svoj kolovrat.«[44]

Glino, ki so jo tlačili z nogami, so imenovali »kolač«. »Kolač« so večkrat razrezali na četrtine in ponovno tlačili z bosimi nogami, dokler glina ni bila dovolj obdelana za nadaljnje delo.

39 Berce, Lončarstvo v Dolenji vasi in Prigorici na Dolenjskem, str. 7.
40 Kumer, Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini, četrta kitica pesmi Vre, vre, vre, mi smo Ribničanje, str. 107.
41 S. S.: Lončarstvo – kruh in ponos Dolenje vasi pri Ribnici, str. 2.
42 Berce, Lončarstvo v Dolenji vasi in Prigorici na Dolenjskem, str. 7.
43 Berce, Lončarstvo v Dolenji vasi in Prigorici na Dolenjskem, str. 5.
44 Naša slovenska domača obrt, lončarstvo v ribniški dolini, str. 340.

To delo so opravljali vsi družinski člani, pa tudi hišni hlapci in dekle, najpogosteje takrat, ko zaradi slabega vremena ni bilo mogoče delati na polju. Marija Merhar iz Blat je dejala, da se ne spominja rada svoje mladosti, ker ni bilo nič prostega časa, saj so morali kar naprej tlačiti glino, jo rezati in pomagati pri domačih opravilih. Kadar je oče odšel na sejem za več dni, jim je naročil, da naj očistijo toliko gline, da jo bo dovolj za eno lončarsko peč.

› Lončar s srpom reže »hleb« gline na »kobili« ali »stolici« in pri tem iz gline odstranjuje kamenje, les idr. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, str. 336.

› A potter using a sickle to cut a "loaf" of clay on top of a trestle, removing stones, wood and the like. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, p. 336.

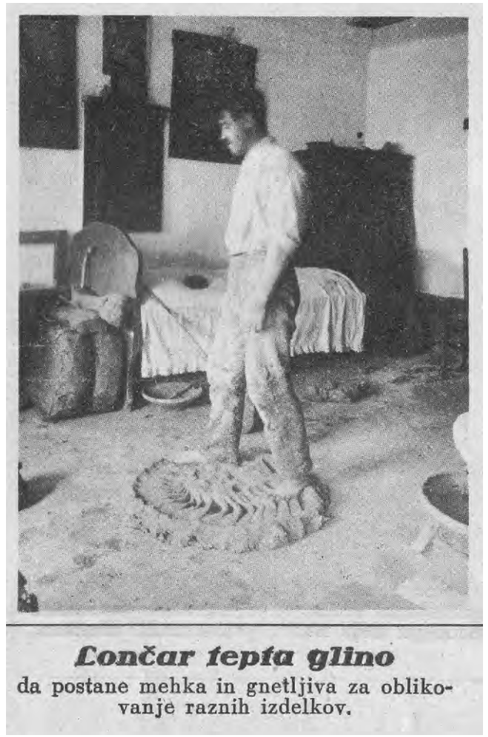

› Lončar z nogami tlači glino – »kolač«, da se le-ta dobro pregnete. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, str. 336.

› A potter trampling clay to make sure it is thoroughly kneaded. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, p. 336.

Delovno orodje

Ko je bila glina pripravljena, je lončar lahko začel z izdelovanjem posode. Posodo je izdeloval na lesenem lončarskem kolovratu, imenovanem »kolurat«. Lončar je ob kolovratu sedel na stolu ali klopi in ga poganjal z levo nogo proti sebi, na desno nogo pa se je med delom lahko oprl.

Ob lončarskem kolovratu je imel na lesenem zaboju postavljeno še skledo z vodo, v kateri je bila namočena ovčja ali jelenova koža ali »blek«, »šprikle« ali »šprikle«, lončke z raztopljeno ilovico, ki jo je uporabljal za krašenje posode, ter tanko žico ali »struno«, s katero je lonec odrezal s kolovrata. »Blek« je bila 70–80 cm dolga in 10–15 cm široka jelenova koža, ki jo je lončar uporabljal pri »stegovanju« lončenine. »Šprikla« ali »šprikla« je bila lesena modelirka različnih velikosti, narejena iz češpljevega ali hruškovega lesa, ki imata najmanj vidne letnice. Vsak lončar jih je za svoje potrebe izdelal sam. »Šprikla« je bila na eni strani ravna, na drugi pa špičasta. Z njenim ravnim delom je lončar gladil notranji del dna posode ter njen obod. S špičastim delom pa je oblikoval spodnji rob posode.

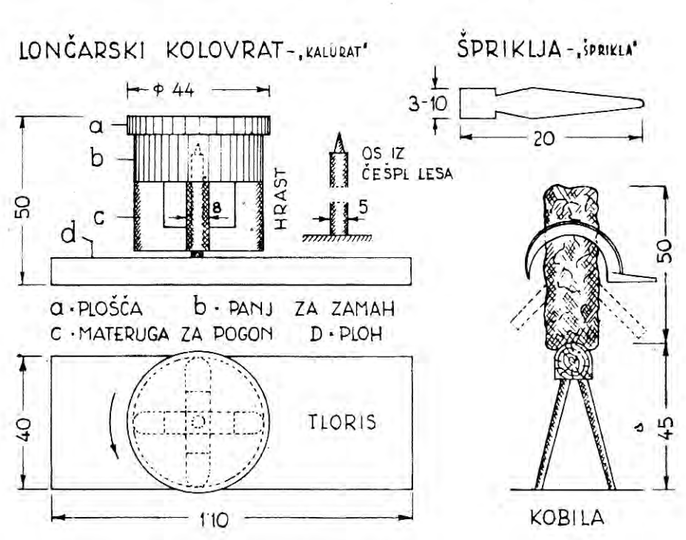

› Lončarski kolovrat. Na lesenem »plohu« je pritrjena os – »klin« iz češpljevega lesa, na katerega je nasajen vrteči del kolovrata, ki je sestavljen iz: a) plošče – »šajbe«, b) panja za zamah, c) »materuge« za nožni pogon. Vrteči se del kolovrata je narejen iz hrastovega lesa. Risba: J. Karlovšek, SE 1951, št. III–IV, priloga št. X, med str. 88–89.

› **A potter's wheel.** There is a plum wood shaft attached to a wooden disc; the rotating part of the potter's wheel – made of oak wood – is mounted on the shaft. The rotating part consists of: a) a disc, b) a part connecting the disc and the flywheel, c) a flywheel. The rotating part of the potter's wheel is made of oak wood. Drawing by J. Karlovšek, SE 1951, Vol. III–IV, Supplement X, pp. 88–89.

1

2

3

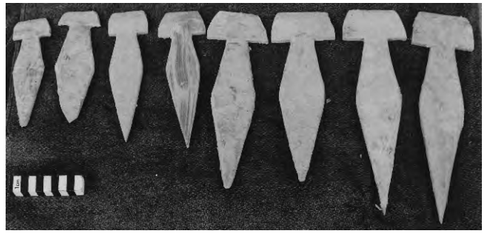

› »Śprikla«, modelirka, narejena iz hruškovega ali češpljevega lesa. Z ravnim delom je lončar gladil dno na notranji strani lončenine ter notranji in zunanji obod posode. Spodnji rob je špičast oz. ošiljen. Z njim je oblikoval spodnji rob posode. Zasebna last.

› A modelling tool made of pear or plum wood. The straight (flat) part of the tool was used for smoothing the bottom on the inside of thrown vessels, as well as the inside and outside walls. The other end of the tool was pointed and was used for shaping the vessels' bottom edge. In private possession.

1 **› Kladivo – »bat«**, ima glavo v obliki valja iz hrastovega lesa. Z njim so stolkli glino v »hleb«. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 116, mere: d = 57,5 cm, š = 17 cm, v = 19 cm.

› A mallet with a cylinder-shaped head made of oak wood. It was used to shape clay into a "loaf". In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 116, dimensions: L = 57.5 cm, W = 17cm, H = 19 cm.

2 **› Stojalo – »kobila«, »stolica«** za rezanje, čiščenje gline, zbite v »hleb«. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 111, mere: d = 50 cm, š = 8,5 cm, v = 52,5 cm.

› **A trestle** – used for cutting and cleaning **"loaf-shaped" clay**. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 111, dimensions: L = 50 cm, W = 8.5 cm, H = 52.5 cm.

3 **› Lončarski kolovrat, »kolurat«**. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 112, mere: 2R= 43 cm, v = 37 cm.

› **A potter's wheel**. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 112, dimensions: 2R = 43 cm, H = 37 cm.

Izdelava posode

Očiščeno glino je lončar razdelil na okrogle hlebčke oz. »kepe«, ki si jih je postavil ob lončarski kolovrat. Preden je začel z delom, je vsako kepo še enkrat pregnetel z rokami in jo postavil na sredino kolovrata, ki ga je začel poganjati z levo nogo. Najprej je z rokama oblikoval dno posode. Obod posode je nato z rokama in »blekom« začel dvigovati, »stegovati«, kar pomeni, da »vleče lonec gor« oz. dviguje obod posode. Ko je bil obod dovolj visok, ga je lončar oblikoval in gladil še s pomočjo roke in »šprikle«. Tako je dobil lonec svojo dokončno obliko.

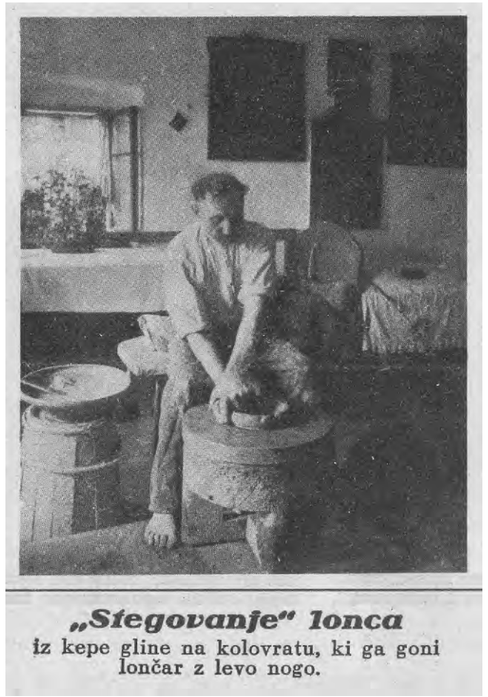

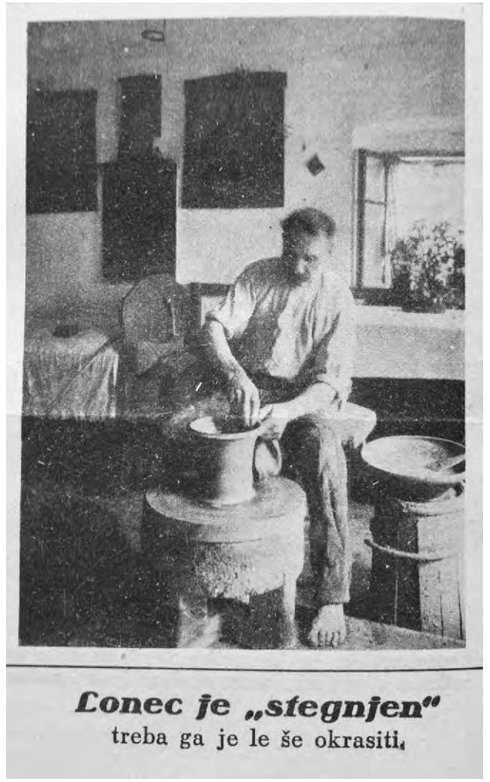

› Lončar na vrtečem kolovratu z rokama in »blekom«, mokro ovčjo kožo, »steguje« lonec na lončarskem kolovratu, ki ga poganja z levo nogo. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, str. 336.

› A potter making pottery on a rotating, left foot-operated potter's wheel; he is using both of his hands and wet sheepskin to pull up the vessel's walls. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, p. 336.

› Lončar Franc Pogorelec iz Dolenje vasi gladi zunanji obod lonca z ravnim delom »šprikle«, 1959. Fotografija: Fanči Šarf. Hrani Slovenski etnografski muzej.

› Potter Franc Pogorelec from the village of Dolenja Vas smoothing the outside walls of a thrown vessel with a flat part of the modelling tool, 1959. In possession of the Slovene Ethnographic Museum, photo by Fanči Šarf.

› Lončar Franc Pogorelec iz Dolenje vasi oblikuje spodnji rob s špičastim delom »šprikle«, 1959. Fotografija: Fanči Šarf. Hrani Slovenski etnografski muzej.

› Potter Franc Pogorelec from Dolenja Vas shaping the vessel's bottom rim with the pointed end of the modelling tool, 1959. In possession of the Slovene Ethnographic Museum, photo by Fanči Šarf.

Krašenje posode – prvič

Oblikovano lončeno posodo je lončar še »opisal«, kar pomeni, da jo je s čopičem na vrtečem kolovratu okrasil s kolobarji, »pisami« ali vijugasto črto, »bodnico«. Obe je lončar s čopičem narisal na lončeno posodo z glineno barvo. Po sredini kolobarja je včasih s prstom v obliki vijuge posnel del nanesene barve.

Glineno barvo je pripravil tako, da je vzel v prah zdrobljeno glino, ki je bila drugačne barve, kot glina, iz katere je izdelal lonec, jo raztopil v lončku z vodo v razmerju 1 : 2. Lončar Leopold Bojc je dejal, da so najboljši »penzlčki« narejeni iz ščetin, ki jih izpuli kravi iz ušesa. Včasih so namesto čopičev uporabljali razcefrano hrastovo lubje. »Peščene lonce«, v katerih so kuhali v kmečkih pečeh, in svinjske lonce so krasili z leseno paličico, s katero so na zunanji strani lončenine na vrtečem kolovratu reliefno»opisali« vijugaste ali ravne kolobarje. Dokončano posodo je lončar z žico ali »struno« odrezal od kolovrata in jo postavil na leseno polico, desko, da se je osušila.

Lončar „opisuje" lonec
z raznimi barvami.

› Lončar »opisuje« lonec z glineno barvo in čopičem na vrtečem lončarskem kolovratu. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, str. 336.

› A potter using clay paint and a brush to embellish a thrown pot on a rotating potter's wheel. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, p. 336.

Prvo sušenje izdelane posode na solncu
Zadaj je videti z lonci otovorjenega konja, s kakršnimi so lončarji časih krošnjarili po deželi.

› Prvo sušenje posode na policah pred hišo. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, str. 337.
V ozadju fotografije vidimo tovornega konja, ki ima na hrbtu obešeni dve košari, napolnjeni z lonci. Tak način tovorjenja lončenine se je ohranil do srede 19. stoletja.

› Clayware drying on the shelves in front of a house. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, p. 337.
In the background: a pack horse with two wicker baskets loaded with pots. This pottery transportation method was used up until the mid-19th century.

Sušenje posode

Ob slabem in mrzlem vremenu so posodo sušili kar v »hiši«. »Lončeno posodo zlože nato na lesene police, ki so pod stropom na lesenih tramovih. Navadno imajo stare lončarske hiše nalašč v ta namen zabite ozke tramove pol metra pod stropom, kjer se na policah suši glinasta posoda.«[45] Police so okoli 2 metra dolge in 0,4 metra široke lesene deske. Pri sušenju posode je bilo treba biti zelo pazljiv, kajti če je bilo prevroče, je glinena posoda rada pokala. Lončar je pozimi ob zakurjeni peči sušil posodo 3–4 dni. Poleti je sušil posodo na prostem v senci, ker je drugače glina rada pokala ali pa se zvijala. V poletnih mesecih so se lonci sušili 2–3 dni.[46] Med sušenjem je lončar s prstom obkrožil spodnji rob posode, da se je le-ta nekoliko zaoblil. Lončeno posodo je moral lončar med sušenjem obrniti naokrog, da se ni zvila. Pri tem se je dno posode vzbočilo navzgor, zato ga je moral lončar z roko potisniti navzdol, da se je ponovno zravnalo.

› Prvo sušenje posode na policah pred hišo Antona Nosana, pri Šimekovih iz Prigorice. Zasebna last.

› Pottery drying in Anton Nosan's workshop in Prigorica. In private possession.

45 Trdan, V dolini lončarjev, 347. V nadaljevanju: »Še stoje hiše starih lončarjev kot n. pr. Šimkovi, Rihtarjevi, Bajtarjevi, Markotovi, Kraševci, Krenčkovi itd., stare lončarske grče, ki so za tisoče dolenjskih gospodinj pripravljale posodo«.
46 Berce, Lončarstvo v Dolenji vasi in Prigorici na Dolenjskem, str. 13.

› Sušenje lončenine v delavnici Antona Nosana, pri Šimekovih iz Prigorice. Fotografija: Ribnica skozi stoletja, 1982, slikovna priloga.

› Pottery drying in Anton Nosan's workshop in Prigorica. Photo: Ribnica skozi stoletja / Ribnica through the Centuries, 1982, a pictorial supplement.

Ponovno krašenje lončene posode – drugič

Ko je bila lončenina dovolj suha, je lončar dodatno okrasil še sklede, za prodajo na morje pa tudi »majolke« in »rožnike«. Za risanje na lončenino so poleg ilovnatih barv uporabljali tudi bakrov oksid, ki ga lončarji v Ribniški dolini imenujejo »kufer«. Tega so kupovali pri kotlarjih, izdelovalcih bakrenih kotlov v kraju Kastav nad Reko, na Sušaku in v Bakru. Sami pa so bakrov oksid pridobivali tako, da so bakreno žico žgali v starem lončenem loncu skupaj z drugo lončenino. Pozneje so jo ostrgali ter ostružke zdrobili v drobno moko v majhnih ročnih mlinih ali pa v županovem mlinu v Dolenji vasi. »Moko« iz bakrovega oksida so nato zmešali še z »glajenko«, to je svinčenim oksidom, pomešanim z vodo. S to zmesjo so nato risali po lončenini. Po žigu je ta mešanica dala zeleno barvo.

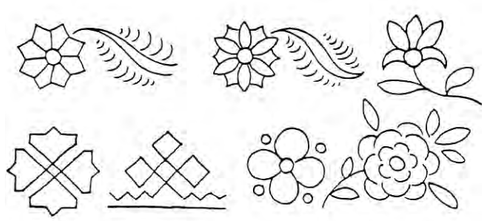

› Ornamenti, naslikani na ribniških lončenih skledah. Risba: J. Karlovšek, SE 1951, št. III–IV, priloga št. XV, str. 104–105.

› Ornaments painted on clay pots from the Ribnica Valley. Drawing by J. Karlovšek, SE 1951, Vol. III–IV, Supplement XV, pp. 104–105.

Sklede so na notranji strani oboda porisali z geometričnimi ornamenti, še pogosteje pa s cvetličnimi motivi, razporejenimi v obliki enakokrakega trikotnika. Ali pa so na dno posode narisali cvetlični ornament, njen notranji rob pa so porisali s kolobarji. Nekatere sklede so okrasili samo s kolobarji. Vanje so včasih vrisali še vijuge.

»Majolke«, vrče ali »frakline« so polepšali tako, da so nanje narisali več kolobarjev, vmesni prostor pa so lahko zapolnili tudi s poševnimi črticami ali vijugami. V obmorskih krajih so šle dobro v prodajo majolke z napisi: »Pij ga Pero!« ali »Pij ga Ante!«. Včasih pa so vrče pred drugim žiganjem samo še prelili z glazuro.

Na čisto svojevrsten način so krasili cvetlične lončke ali »rožnike«. Iz mavca so izdelali modelček z reliefom cvetlice. Vanj so vtisnili glino drugačne barve, kot je bila glina, iz katere je bil izdelan »rožnik«. Odtisnjeno cvetlico so nato z razredčeno glino prilepili na njegov zunanji obod.

1

1–7
› Različni načini poslikave skled. Hrani Muzej Ribnica, **1** › inv. št. 31, mere: 2R = 52 cm, v = 18,5 cm, **2** › inv. št. 12, mere: 2R = 20 cm, v = 6 cm, **3** › inv. št. 8, mere: 2R = 29 cm, v = 9 cm, **4** › inv. št. 5, mere: 2R = 36 cm, v = 10 cm, **5** › inv. št. 6, mere: 2R = 34 cm, v = 10 cm, **6** › inv. št. 11, mere: 2R = 21,5 cm, v = 7 cm, **7** › inv. št. 10, mere: 2R = 25 cm, v = 6 cm

› Various bowl painting patterns. In possession of the Museum of Ribnica, **1** › Inv. No.: 31, dimensions: 2R = 52 cm, H = 18.5 cm, **2** › Inv. No.: 10, dimensions: 2R = 20 cm, H = 6 cm, **3** › Inv. No.: 8, dimensions: 2R = 29 cm, H = 9 cm, **4** › Inv. No.: 5, dimensions: 2R = 36 cm, H = 10 cm, **5** › Inv. No.: 6, dimensions: 2R = 34 cm, H = 10 cm, **6** › Inv. No.: 11, dimensions: 2R = 21,5 cm, H = 7 cm, **7** › Inv. No.: 10, dimensions: 2R = 25 cm, H = 6 cm.

8
› Poslikava sklede. Zasebna zbirka Jakoba Nosana, Prigorica, mere: 2R = 32 cm, v = 9 cm.

› Bowl painting pattern. Private collection of Jakob Nosan, Prigorica. Dimensions: 2R = 32 cm, H = 9 cm.

9
› Poslikava sklede. Zasebna zbirka Nade Merhar, Prigorica, mere: 2R = 43 cm, v = 13 cm.

› Bowl painting pattern. Private collection of Nada Merhar, Prigorica. Dimensions: 2R = 43 cm, H = 13 cm.

10
› »Majolka«, »firkel« ali vrč. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 2945, mere: 2R = 13, cm, v = 18 cm.

› A jug called "majolka" or "firkel". In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 2945, dimensions: 2R = 13 cm, H = 18 cm.

11
› Cvetlični lonček ali »rožnik«. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 78, mere: 2R = 20 cm, v = 14,5 cm.

› A flower pot. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 78, dimensions: 2R = 20 cm, H = 14.5 cm.

2 3 4 5 6 7 8 9

10 11

Prvo ožiganje loncev

Za eno ožiganje v lončarski peči je bilo treba izdelati 800–1200 kosov lončenine. Za to delo je lončar potreboval približno štirinajst dni. »Ko lončar napravi toliko loncev, da bo z njimi napolnil lončarsko peč, v kateri žge lonce, se začne veselje za dekleta. Lončar takrat povabi vaška dekleta, da mu nosijo lonce od doma do ožage. Dekleta se na to delo z veseljem odzivajo. Pri delu se kosajo, katera od njih bo lepše nesla in več. Fantje pridno zasledujejo prenašanje loncev, zabavajo dekleta in jih ocenjujejo. Nošnja loncev, lahko trdim, je velika umetnost. Na 4 metra dolgi deski, »polica« imenovani, ki jo nosijo dekleta na glavi, ne da bi jo držale z rokami, je 40–50 loncev! (pri tej navedbi je pisec močno pretiraval op. a.) Veselje je opazovati zdrava krmečka dekleta, ki s tako sigurnostjo nosijo »police« z lonci. Včasih se pripeti tudi nesreča, zlasti začetnicam, da razbijejo lonce, pri čemer ne manjka smeha, norčevanja, sramote in jeze,« se v Slovencu spominja neznani avtor leta 1942.[47]

Pri prenašanju loncev do lesene kolibe, »ožage«, v kateri je stala lončarska peč, je sodelovalo 4–5 deklet oz. žena. Kadar se je zgodila nesreča in so se lonci pobili, »je moj oče samo zaklel«, se je spominjal lončar Leopold Bojc. »Ko prinesejo dekleta lonce do peči, je pol dela opravljenega. Začne se najtežje – žganje posode. Šele pri tem delu se izkažejo pravi lončarski mojstri.«[48] Lončar mora posodo dvakrat žgati. Prvič, ko je le-ta suha, in drugič, ko jo prelije z glazuro.

Lončarske peči so postavljali ob vodi ali pa nekoliko odmaknjene od vasi, da se v primeru požara ogenj ne bi razširil še na vaške hiše. Peči so stale v lesenih kolibah, ki so bile na sredi strehe prekrite samo z deskami, ki so jih v času ožiganja odmaknili, da jih plamen in dim ne bi osmodila.

› Dekleta in žene so si na glavo poveznile svitek, nanj pa položile polico z lončenino ter jo odnesle do kolibe, »ožage«, v kateri je bila lončarska peč. Naslikal Ciril Pogorelc. Zasebna zbirka Nade Merhar, Prigorica.

› Girls and women first placed a cloth shaped into a ring for padding on the head and a shelf loaded with clayware on top of it to take it to the shed that housed a pottery kiln. Painting by Ciril Pogorelc. Private collection of Nada Merhar, Prigorica.

47 S. S., Lončarstvo – kruh in ponos Dolenje vasi pri Ribnici, str. 2. Pri navedbi dolžine police in loncev na njej je avtor prispevka pretiraval. Polica je bila dolga 2 m in široka 0,4 m.
48 S. S., Lončarstvo – kruh in ponos Dolenje vasi pri Ribnici, str. 2.

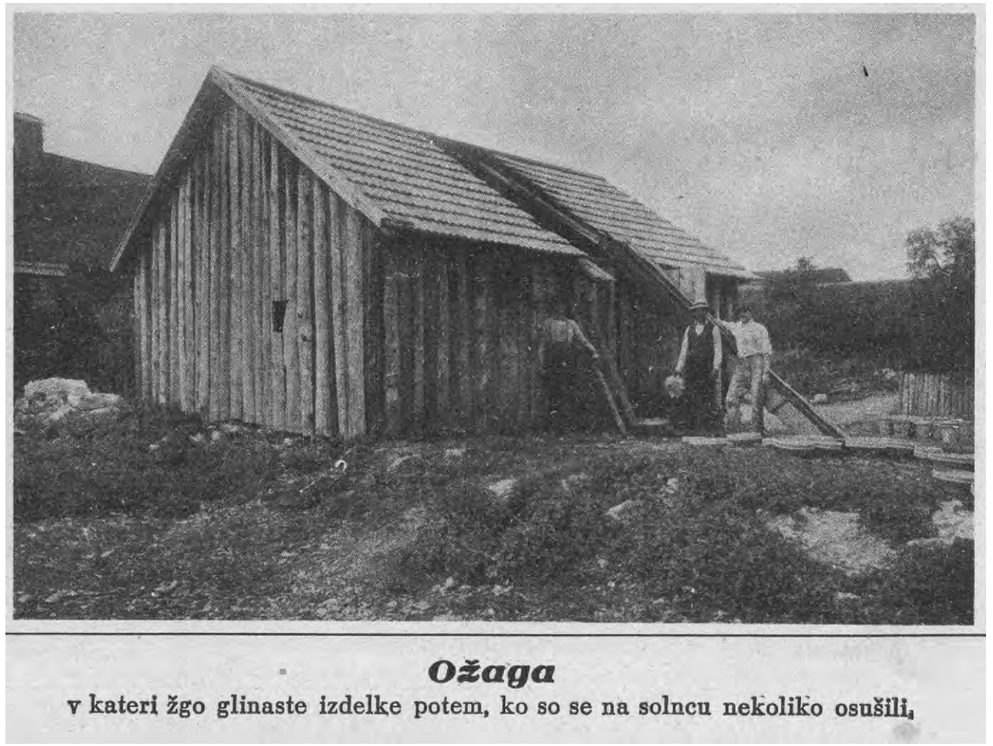

› Lesena koliba, »ožaga«, v kateri je stala lončarska peč. Na sredini je bila streha prekrita samo z deskami, ki so jih v času ožiganja odmaknili, da jih plamen in dim ne bi osmodila. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, str. 337.

› A wooden shed that housed a pottery kiln. In the middle, the roof was covered only with wooden boards, which were moved while the pottery was being fired to make sure they would not get scorched by the flames and the smoke. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, p. 337.

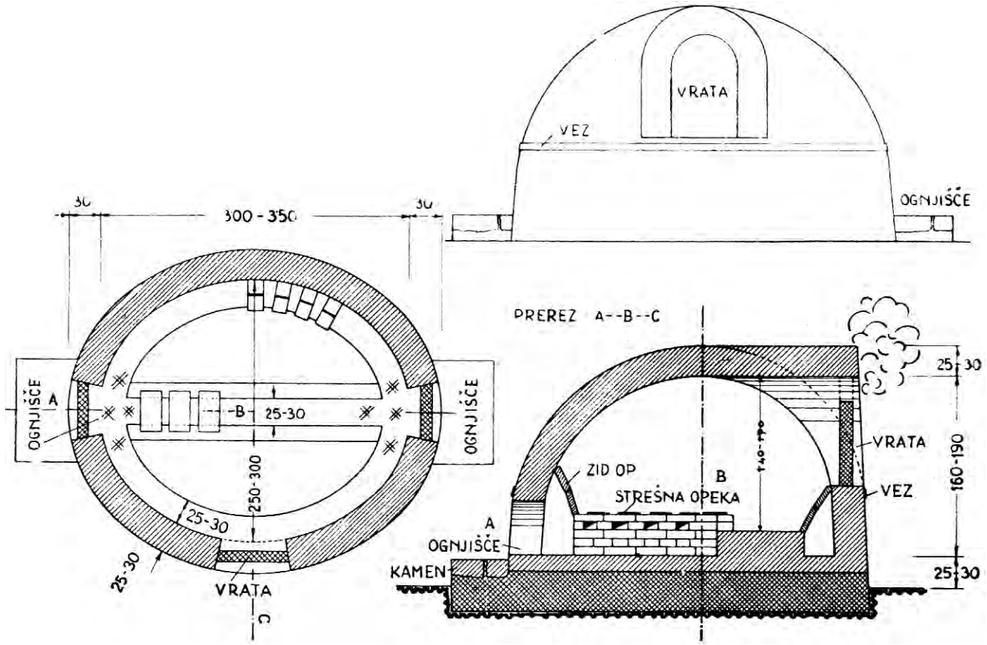

› **Načrt lončarske peči.** Peč je bila ovalne oblike. Dolga je bila 3–3,5 m, široka pa 2,5–3 m. Debelina opečnega oboda zidu je merila 25–30 cm. Kurili so jo na dveh nasprotnih kuriščih, lonce pa je lončar vlagal skozi »vrata«. Ob notranji strani oboda peči in po njeni sredini je bil kurilni kanal, ki je bil v sredini pokrit s strešno opeko, ob straneh pa z zidno opeko. Železna vez je vezala peč v višini med kurilno in vhodno odprtino. V peč, pri kateri sta bili tlorisni osi dolgi 2,4–3 m, višina pa 1,5 m, je lončar lahko vložil od 800 do 1200 kosov lončenine. Risba: J. Karlovšek, SE 1951, št. III–IV, priloga št. X, str. 88–89.

› **A pottery kiln plan.** The kiln was oval in shape, 3–3.5 m in length and 2.5–3 m in width. The brick wall rim was 25–30 cm thick. Two fireplaces inside the kiln were located on two opposite sides and the clayware was loaded into the kiln through the "door". Along the inside of the kiln rim and in the middle of it, there was a firing tunnel, which was covered with roof tiles in the middle and with bricks on the sides. An iron rod connected the kiln at a height between the firing and entrance openings. The kiln, whose ground plan axes were 2.4–3 m long and which was 1.5 m in height, could accommodate between 800 and 1,200 pieces of pottery at a time. Drawing by J. Karlovšek, SE 1951, Vol. III–IV, Supplement X, pp. 88–89.

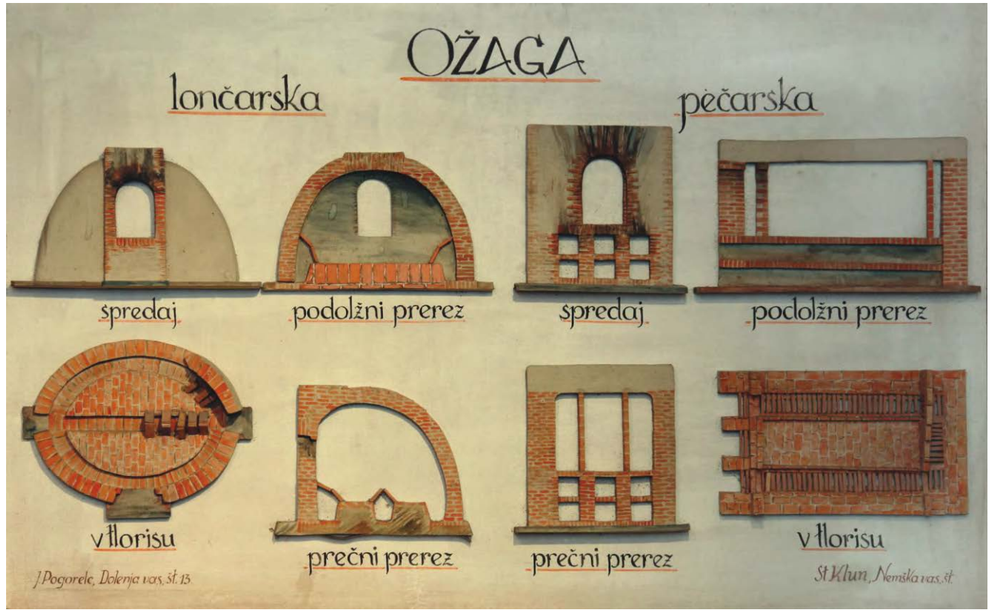

› Maketa lončarske peči. Izdelal J. Trošt, 1966. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 199.

› A pottery kiln model. Made by J. Trošt, 1966, in possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 199.

Ko je lončar vlagal lonce v peč, je najprej naložil veliko posodo po sredini, ob straneh pa manjšo, da je čim bolje izrabil prostor. Vhodna vrata peči je založil še s počenimi lonci.

Ko je bila peč naložena z lončenino, jo je lončar zakuril. Prvo ožiganje je trajalo 18–20 ur, drugo pa 15 ur. Pri vsakem ožiganju je lončar pokuril 5 m^3 drv.[49] Po les za kurjavo so hodili na žago v Gotenico pod Snežnikom, kjer so kupovali le »krajnike«, ki so ostali pri žaganju bukovih hlodov. Nabirali pa so tudi suh les po gozdovih. Leopold Merhar je dejal: »Nikoli nismo žagali dreves za kurjavo, za to smo uporabljali le ostanke.«

Pri vsakem ožiganju so kurili najprej jelova, nato pa še bukova drva. Na začetku so kurili približno 4 ure pred obema ognjiščema, da se je peč dobro pregrela. Po tem so porinili ogenj v kanal in vanj naložili drva. Med ožiganjem je moral lončar poriniti ogenj v kanal s »kavljem«, železno palico najmanj štirikrat.[50]

Vsak lončar ni imel svoje peči in je moral svoje lonce ožgati pri nekom, ki jo je imel. Sam si je moral priskrbeti drva, za uporabo peči pa je moral plačati. V Ribniški dolini so za enkratno ožiganje lončenine leta 1903 plačali lastniku lončarske peči 20 krajcarjev. Vsak lončar je žgal 4–5-krat na leto, tako da je plačal, če ni imel lastne peči, približno 160–200 krajcarjev letno.[51] Koliko so lončarji plačali za en ožig posode pred drugo svetovno vojno, se ljudje ne spominjajo več. Posebno poleti in jeseni, ko je bil čas sejmov, je bila pri »ožagi velika gužva«, tako da velikokrat sploh ni bilo časa čakati, da bi se posoda dobro ohladila.

› Zlaganje lončenine v lončarsko peč. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, str. 337.

› Potters loading clayware into a pottery kiln. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, p. 337.

49 Berce, Lončarstvo v Dolenji vasi in Prigorici na Dolenjskem, str. 13.
50 Berce, Lončarstvo v Dolenji vasi in Prigorici na Dolenjskem, str. 13.
51 Jovan, Domači obrti na Kranjskem. I. Lončarski obrt, str. 291.

› Lončarji pred kolibo, v kateri je stala lončarska peč. V rokah držijo žgano lončeno posodo (lonca za shranjevanje živil, sklede, »rožnik«, »majolke«). Levo stoji lončar Leopold Bojc, ob njem je Franc Pogorelec, oba iz Dolenje vasi in Karel Klun, pri Bajtarskih, iz Prigorice; 60. leta 20. stoletja. Hrani Muzej Ribnica.

› Potters in front of the shed that housed a pottery kiln. They are holding fired clayware (food storage pots, bowls, a flower pot, a jug). Standing on the left: potter Leopold Bojc, next to him: Franc Pogorelec, both from Dolenja Vas, and Karel Klun from Prigorica; 1960s. In possession of the Museum of Ribnica.

Med obema svetovnima vojnama je po izjavah domačinov v Ribniški dolini delovalo 11 lončarskih peči. Največ jih je bilo v Rakitnici 5, v Blatah 3, v Prigorici 2 in v Dolenji vasi 1.[52]

Tone Trdan »ožago« opisuje takole: »Ožaga. /…/ Nizka lesena koliba, včasih tudi zidana koča – je bila pol življenja vaških otrok. Samevala je ob cesti, zunaj je bilo polno črepinj, ostankov ubitih loncev. Ob steni znotraj so bile postavljene klopi, včasih tudi navaden lesen tram, kjer so posedali vaški očanci /…/. Na sredi je bila zidana peč v obliki poloble, spredaj odprtina, da je uhajal dim na prosto ali v dimnik, če je bil postavljen. Ob straneh je bilo dvoje žrel, kjer so gorela drva. /…/ Dim se je valil iz peči. Tam so se videli črni lonci. Pokriti so bili s črepinjami. Lesena okna brez šip so tudi služila, da je dim našel pot ven. Zatohlo in zadušljivo je bilo v ožagi, dokler se nisi navadil.«[53] Lesena koliba, »ožaga« je imela tudi svoj družabni pomen: »Pozimi in poleti, ko »ožigajo«, se zberejo vaščani – samo moški in fantje – na vasovanje v ožagi. To je lep naroden običaj v prijazni dolenjevaški fari. Otrok pa je vse polno v ožagi popoldne. Pečejo krompir, dokler ne zazvoni Ave Mariji. Cele reške lepo pečenega krompirja nosijo domov.«[54]

52 Med obema svetovnima vojnama so imeli svoje lončarske peči: Franc Trdan, pri Bevčkovih, Rakitnica št. 1; Marko Hönigman, pri Martinovih, Rakitnica št. 2; Janez Hönigman, pri Koških, Rakitnica št. 11; Franc Trdan, pri Belnih na vasi, Rakitnica št. ?; Franc Kaplan, pri Kaplanovih, Rakitnica št. 32; Anton Merhar, pri Andrejčkovih, Blate št. 5; Anton Zobec, pri Katretovih, Blate št. 7; Valentin Zobec, pri Jurcetovih, Blate št. 10; Franc Pogorelec, pri Krenčkovih, Dolenja vas št. 13; Franc Nosan, pri Šimekovih, Prigorica št. 15; Anton Hönigman, pri Markotovih ali Kraševčevih, Prigorica št. 64. Po ustnem izročilu naj bi jo imeli tudi v vasi Lipovec.
53 Trdan, Od Ribn´ce do Rakitn´ce, str. 386.
54 Trdan, V dolini lončarjev, str. 348.

Dolenjevaški „parlament“

Najpriljubljenejši prostor lončarjev za kramljanje in reševanje perečih domačih »problemov« je v ožagi.

› Dolenjevaški »parlament«. Notranjost lesene kolibe, »ožage«, v kateri je stala lončarska peč. Od leve proti desni sedijo: Franc Pogorelec, Tomaškov; Tone Pahulje, Štefančov;dolenjevaški župnik in poslanec Karl Škulj, ki je leta 1916 ustanovil lončarsko zadrugo; Janez Ambrožič, Ruparjev; Jakob Pogorelec, Krenčkov, Tomaškov; Janez Kromar, Malenski; Tone Bojc, Urbanov ml.; Franc Bojc, Jurkov; Matija Bojc, Urbanov st.; stoji Ilc Marija s hčerko. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, str. 337.

› The Dolenja Vas "Parliament". The interior of a wooden shed that housed a pottery kiln. Sitting from left to right: Franc Pogorelec, Tomaškov; Tone Pahulje, Štefančov; delegate and priest of the Dolenja Vas parish Karl Škulj, who established a pottery cooperative in 1916; Janez Ambrožič, Ruparjev; Jakob Pogorelec, Krenčkov, Tomaškov; Janez Kromar, Malenski; Tone Bojc, Urbanov Jr.; Franc Bojc, Jurkov; Matija Bojc, Urbanov Sr.; standing: Ilc Marija and her daughter. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, p. 337.

Glaziranje ali »cinjenje« loncev

Ko je bila posoda prvič ožgana, so jo še »pocinili« ali glazirali z glajenko. Glajenka je belkast prah, svinčev oksid, ki so ga razredčili z vodo. Posodo so s pomočjo zajemalke ali »šefle« oblivali z glazuro.[55] Notranji del lonca pa so »pocinili« tako, da so vanj natočili malo glazure, ter lonec premikali sem ter tja, da je bil znotraj lepo oblit. Ostanek pa so izlili. Če so uporabljali samo svinčeno glajenko, je bila posoda rumene barve oz. rdečkaste barve, odvisno od barve gline. Zeleno glazuro so dobili, če so glajenki dodali še »kotlovino« (bakrov oksid), rjavo pa, če so ji dodali železov oksid.[56]

Svinčev oksid so lončarji kupovali v Celju, med obema vojnama pa pri Antonu Bojcu, po domače pri Hraputovih, iz Dolenje vasi št. 109. Anton Bojc je bil tudi sam lončar in je prodajal svinčev oksid v okviru lončarske zadruge.[57] Z vozom in konji jo je hodil iskat v Ribnico. Doma je vodil posebno knjigo, kjer je točno zapisal, koliko glajenke je kateri lončar kupil. Velikokrat so jo lončarji vzeli »na up« in plačali šele takrat, ko so posodo na sejmu prodali. Pred drugo svetovno vojno je 1 kg glajenke stal 16 din, za eno lončarsko peč pa so jo potrebovali 10–15 kg.

› Glaziranje oz. »cinjenje« lončene posode s pomočjo zajemalke. Lončar sedi ob lončarski peči in glazira lonec »šporhetar«. Na klopi ob peči ima razstavljene skledе in lonce; konec 19., začetek 20. stoletja. Zasebna last.

› Pottery glazing with a ladle. A potter is sitting next to a pottery kiln glazing a pot. Various clay bowls and pots are displayed on the bench; late 19th century, early 20th century. In private possession.

55 Berce, Lončarstvo v Dolenji vasi in Prigorici na Dolenjskem, str. 11.
56 Karlovšek, Lončarstvo na Slovenskem, str. 88.
57 Lončarska zadruga je bila ustanovljena leta 1916 v Dolenji vasi. Na vprašanje lončarjem, kaj je zadruga organizirala, se je odgovor glasil: »No, zadruga je organizirala prodajo glazure, drugače pa ni bilo nič drugega. Sicer pa je vsak zase vedel, kaj in kako je treba.«

Drugo ožiganje loncev

Ko se je glazura po dveh urah posušila, je bilo treba lončenino ponovno žgati. To je zelo pomembno, kajti ta glazura je vsebovala svinec, ki se je moral v peči dobro sežgati. Če lončar glazirane posode ni dovolj žgal, je bil svinec, ki je ostal v glazuri, za ljudi lahko tudi smrtno nevaren. Zato so inšpektorji večkrat pregledovali kvaliteto lončenine. V Novicah iz leta 1852 preberemo tale zanimivi zapis: »Opomin našim lončarjem. Pretekli mesec se je zgodilo, da je kranjskim lončarjem, ki piskre in sklede v Terst (Trst, op. avt.) na prodaj vozijo, teržaški magistrat 124 000 piskrov in skled pobral in razbiti in pokončati dal, zato ker posoda ni bila prav dobro lošena (pocinjena) in tedaj zdravju nevarna spoznana /…/, da so imeli s tem, kakor slišimo 4 dni opraviti, je že mogla najti, da posoda ni bila lošena, kakor mora biti /…/ ravno zvemo, da se je ravno tako kakor v Terstu, tudi v Gorici s posodo iz Mlake (pri Komendi, op. avt.) in Dolenje vasi zgodilo, ker je loš preveč svinčen bil.«[58]

Za neoporečnost posode je skrbela tudi Trgovsko-obrtna zbornica v Ljubljani. Na dopis te ustanove iz leta 1900, ki je skrbela tudi za zdravo in neoporečno glazirano lončenino, je županstvo v Dolenji vasi odgovorilo takole: »Končno se še dostavlja, da ni podpisano županstvo še nikoli čulo, da bi bil kedaj kedo zaradi postekline lončarskih izdelkov v Dolenjevaški okolici zbolel, da bi bil kedaj kak lončar zardi tega kake ovire imel ali kaznovan bil.«[59]

› Lončar Franc Pogorelec pregleduje ožgano robo, 60. leta 20. stoletja. Hrani Muzej Ribnica.

› Potter Franc Pogorelec examining the fired clayware, 1960s. In possession of the Museum of Ribnica.

58 Opomin našim lončarjem, str. 122.
59 ZAL, Ribniški arhiv, fascikel št. 2651.

Vrste lončenine, ki so jo izdelovali ribniški lončarji

Lončarji so izdelovali lončenino, ki so jo ljudje uporabljali pri vsakodnevni ali praznični pripravi hrane, za prenašanje in postrežbo hrane in pijače ter za shranjevanje živil in različnih tekočin: lonce, lončke, kozice, kolače oz. modele za potice, šalice, latvice, lonce in vrče za shranjevanje jedi in tekočine, majolke ter krožnike in sklede, v novejšem času tudi vaze, pepelnike itd. V nadaljevanju so prikazani tipi lončenine, ki so jo izdelovali tukajšnji lončarji in jih hranijo Ribniški muzej in zasebniki. Neznani avtor je leta 1867 v Novicah zapisal: »Čeravno ti izdelki niso posebno lepega obličja, vendar le so trdni in čudovito po nizki ceni, pri kateri je lončarjem le zato mogoče izhajati, ker jim žganje le malo stroškov prizadeva, namreč več njih ima le eno peč, v kteri po redu žgejo, da se peč nikoli popolnoma ne ohladi.«[60]

› Lončarja prikazujeta dva postopka lončarskega dela: glaziranje ali »cinjenje« posode in delo na lončarskem kolovratu. Pred seboj imata razstavljeno posodo, ki so jo tedaj izdelovali, od leve proti desni: »ta pejščena piskra«, sklede, lonci, imenovani tudi »piskrci«, kozice, »kolač« oz. model za potice, »potičnice«, »ta pejščena piskra« in še lonec, imenovan »šporhetar«; konec 19., začetek 20. stoletja. Zasebna last.

› Two potters demonstrating potter's work, i.e. glazing and using the potter's wheel. Clayware handcrafted at the time is display in front of them. From left to right: fireclay pots, bowls, pots, pans, potica cake moulds, more fireclay pots and another pot called "šporhetar" (i.e. the stove pot); late 19th/early 20th centuries; in private possession.

60 Obrtnijske stvari na Kranjskem, 29, 17. 7. 1867, prva stran

1–2
› Lonec – »ta pejščen pisker«, v katerem so kuhali v kmečki peči. Je nekoliko bolj trebušaste oblike, da ga je gospodinja lahko prijela z burkljami. Taki lonci so bili zelo različnih velikosti, saj so držali 0,5–25 litrov. V večjih so kuhali tudi hrano za prašiče. Glazirani so bili samo po notranji strani. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 22, mere: 2R = 19 cm, v = 19 cm; inv. št. 61, mere: 2R = 40 cm, v = 53,5 cm.

› A **fireclay pot**, the so-called "ta pejščen pisker", which was used for cooking in wood-fired ovens. It is slightly more belly-shaped, which allowed the mistress of the house to take hold of it using fire tongs. Such pots were very different in size, holding between 0.5 and 25 litres. Larger ones were used for cooking pig fodder. They were glazed only on the inside. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 22, dimensions: 2R = 19 cm, H = 19 cm; Inv. No.: 61, dimensions: 2R = 40 cm, H = 53.5 cm.

3
› Lonec – »šporhetar« je manj trebušaste oblike kot »ta pejščen pisker«. Ima 1–2 ročaja. Glaziran je znotraj in zunaj. Uporabljali so ga za kuhanje ter shranjevanje hrane. V njem so kuhali tudi na štedilniku. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 16, mere: 2R = 14 cm, v = 18 cm.

› A **stove pot – "šporhetar"**. This pot is slightly less belly-shaped than the fireclay pot above and has 1–2 handles. It is glazed both on the inside and the outside. It was used for cooking (including on the stove-top) and storing food. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 16, dimensions: 2R = 14 cm, H = 18 cm.

4
› Lonec – »piskerc« z noskom in ročajem je loščen v celoti. Uporabljali so ga za shranjevanje smetane, masti in drugih živil. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 19, mere: 2R = 15,5 cm, v = 14,5 cm.

› A **pot with** a pouring lip and a handle is glazed all over. It was used for storing cream, grease and other foods. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 19, dimensions: 2R = 15.5 cm, H = 14.5 cm

5
› Kozica – »štampa« je posoda, ki so jo uporabljali za peko potice, včasih tudi kruha ali mesa. Glazirana je bila samo znotraj. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 47, mere: 2R = 31 cm, v = 11 cm.

› A **pan – "štampa"**. It was used for baking the potica cake, sometimes also bread or roasting meat. It is glazed only on the inside. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 47, dimensions: 2R = 31 cm, H = 11cm.

6
› Kozica je okrogla posoda z ravnim dnom ter 1–2 ročajema, ima pa tudi 3 nogice. Glazirana je samo znotraj. Kozico so postavili v peč ter ji k nogicam potisnili žerjavico. Uporabljali so jo za peko mesa, štruklјev idr. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 43, mere: 2R = 21 cm, v = 13,5 cm.

› A round **pan** with a flat bottom, 1–2 handles and 3 legs. It is glazed only on the inside. The pan was placed inside the oven and then embers were spread around its legs. It was used for roasting meat, baking štruklji etc. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 43, dimensions: 2R = 21 cm, H = 13.5 cm.

7
› Latvica – »latuca« ima obliko sklede, le da je bolj trebušasta ter ima na zgornjem robu še »nosek«. Glazirana je samo na notranji strani. Uporabljali so jo za shranjevanje posnetega mleka, za kislo mleko ter za topljeno mleko. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 34, mere: 2R = 20,5 cm, v = 6,5 cm.

› A **milk bowl – "latvica" or "latuca"**. It is shaped like a bowl with a slightly more belly-shaped middle and a pouring lip. It is glazed only on the inside. It was used for storing skim milk, sour milk and buttermilk. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 34, dimensions: 2R = 20.5 cm, H = 6.5 cm.

8
› Kozica – »pekvica« ima obliko latvice, le da je postavljena na tri nogice. Glazirana je samo znotraj. V kmečki peči so ji k nogam porinili žerjavico ter v njej pekli meso, krvavice, topili mast ali pa »pinili« mleko (topljeno mleko). To posodo so delali predvsem pred prvo svetovno vojno, kasneje manj. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 33, mere: 2R =26 cm, v = 14 cm.

› A **pan – "pekvica"** is shaped like a milk bowl ("latvica"), but also has three legs. It is glazed only on the inside. It was placed inside the wood-fired oven and then embers were spread around its legs. It was used for roasting meat, black pudding, melting grease, or making buttermilk. Such pans were made mostly before World War I, later less often. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 33, dimensions: 2R = 26 cm, H = 14 cm.

9–10
› Model za potico – »kolač«, »potičnica« je posoda s tulcem v sredini za peko potice, še posebno velikonočne, ki je morala imeti obliko Kristusove krone. Glazirana je znotraj, lahko pa tudi v celoti. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 38, mere: 2R = 40 cm, v = 11 cm; inv. št. 40, mere: 2R = 37 cm, v = 10 cm.

› A **potica cake mould – "kolač" or "potičnica"** is a ring cake mould used for making the potica cake, especially at Easter, when the potica was supposed to be shaped like the crown of thorns worn by Jesus. It is glazed on the inside, but sometimes also all over. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 38, dimensions: 2R = 40 cm, H = 11 cm, Inv. No.: 40, dimensions: 2R = 37 cm, H = 10 cm.

1

3

4

2

5

6

7

8

9

10

1
› »Skledčka« – »šalčka« ima ročaj in je na obeh straneh glazirana. Iz nje so za zajtrk jedli kruh, nadrobljen v kavo ali mleko. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 103, mere: 2R = 15 cm, v = 8,5 cm.

› A bowl called "skledčka" or "šalčka" has a handle and is glazed both on the inside and the outside. It was used for eating crumbled bread soaked in coffee or milk for breakfast.
In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 103, dimensions: 2R = 15 cm, H = 8.5 cm.

2
› Skleda. Med vso lončenino so bile sklede najbolj okrašene. Poslikane so bile na notranji strani, kjer so bile tudi glazirane. V njih so postregli hrano. Bile so različnih velikosti. Držale so od pol litra do dvajset litrov. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 5, mere: 2R = 36 cm, v = 10 cm.

› A bowl. Of all the clayware, bowls were most often painted with ornamental elements. The ornaments were painted on the inside, where the bowls were glazed. They were used as serveware. They were of different sizes and could hold between half a litre to twenty litres of liquid. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 5, dimensions: 2R = 36 cm, H = 10 cm.

3
› Vaza. Vaze so uporabljali v glavnem na pokopališčih. Ločene so v celoti. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 84, mere: 2R = 13,5 cm, v = 22 cm.

› A vase. Such vases were mostly used on cemeteries and were glazed all over. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 84, dimensions: 2R = 13.5 cm, H = 22 cm.

4
› Cvetlični lonček – »rožnik« so glazirali ali pa tudi ne. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 71, mere: 2R = 15 cm, v = 10 cm.

› A plant pot – "rožnik". Some plant pots were glazed, others were not. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 71, dimensions: 2R = 15 cm, H = 10 cm.

5
› Podstavek za cvetlični lonček. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 76, mere: 2R = 12 cm, v = 3 cm.

› A plant pot saucer. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 76, dimensions: 2R = 12 cm, H = 3 cm.

1

2

3

4

5

6

Skupina izdelanih majolik, vaz za cvetlice in igračk
Želeti bi bilo, da se ti domači izdelki zopet uvedejo v naša stanovanja.

› »Majolke«, vaze in lončene piščalke. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, str. 337.

› Jugs, vases and clay whistles. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, p. 337.

6
› »Majolka«, »firkel« ali vrč je posoda za vodo ali vino. Glazirana je znotraj in zunaj, mnogokrat pa tudi poslikana. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 89, mere: 2R = 13 cm, v = 20,5 cm.

› A jug called "majolka" or "firkel" used for holding and pouring water or wine. It is glazed both on the inside and the outside, and often also painted with ornamental patterns. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 89, dimensions: 2R = 13 cm, H = 20.5 cm.

Medtem ko so do zdaj opisano posodo med obema vojnama še redno izdelovali, pa so naslednjo lončenino v tem času izdelovali samo še izjemoma.

While all the items described above were still regularly made in the period during WWI and WWII, the clayware listed below was made only very rarely.

› Vrč – »barigla«. Uporabljali so jo za prenašanje vode in drugih tekočin, zato ima velik ročaj in »nosek«. Ljudje so pili tekočino kar iz vrča. Če je bil v njem jabolčnik, so »nosek« zamašili, da niso v vrč prišle žuželke. Glazirana je samo zunaj. Zasebna last.

› A jug called "barigla". It has both a handle and a spout as it was used for carrying water and other liquids. People would drink liquids straight out of the jug. If the jug was used for holding cider, the spout was closed to prevent insects from getting inside. The jug was glazed only on the outside. In private possession.

1–2
› Vrč z »nosƙom« brez ročaja ali z njim. Glaziran je samo znotraj ali v celoti. Vrče so uporabljali za shranjevanje vode, jabolčnega ali vinskega ƙisa. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 450, mere: 2R = 25 cm, v = 27 cm; inv. št. 58, mere: 2R = 25 cm, v = 26 cm.

› A pot with a spout; with a handle or without one. Such pots were either glazed only on the inside or all over. They were used for storing water, as well as apple cider vinegar or wine vinegar.
In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 450, dimensions: 2R = 25 cm, H = 27 cm; Inv. No.: 58, dimensions: 2R = 25 cm, H = 26 cm.

3
› Bučast vrč s tulcem je posebna vrsta lončenine, ki so jo Ribničani nekoč izdelovali, zdaj pa nihče več ne ve za njeno ime. Lahko je imela ročaj ali ne. Zunaj je glazirana. Uporabljali naj bi jo za shranjevanje tekočine (olja, žganja). Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 52, mere: 2R = 27 cm, v = 30 cm.

› A gourd-shaped jug with a spout is a special kind of clayware that used to be made by potters in the Ribnica Valley in the past, today, however, hardly anyone knows it. Such jugs either had a handle or were without one. The jug is glazed on the outside. It was supposedly used for storing liquids (probably oil and spirits). In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 52, dimensions: 2R = 27 cm, H = 30 cm.

4
› Lonec za mast – »žara« z ročajem in pokrovom. Lonec je v celoti glaziran. Da mast ni postala žarka, so na odprtino lonca pod pokrovček zavezali še povoščen papir. Mast so shranjevali tudi v »ta pejščenih piskrih«. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 51, mere: 2R = 20 cm, v = 22 cm.

› A grease pot, the so-called "žara" ("urn") with a handle and a lid. The pot is glazed all over. To make sure grease would not turn rancid, wax paper was tied to the pot rim under the lid. Grease was otherwise also stored in fireclay pots – "ta pejščeni piskri", described above. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 51, dimensions: 2R = 20 cm, H = 22 cm.

5
› Velika skleda npr. za gnetenje testa za kruh, potico idr. Znotraj je poslikana in glazirana. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 31, mere: 2R= 52 cm, v = 18,5 cm.

› A large bowl for kneading bread dough, potica cake dough etc. It is painted with ornamental elements on the inside and glazed. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 31, dimensions: 2R = 52 cm, H = 18.5 cm.

6
› »Črepina« – pokrov z ročajem. Pod njim so pekli kruh na ognjišču. Čezenj so dali žerjavico, podobno kot danes poznamo posodo za podpeko. Prodajali so ga predvsem ob morju in po Istri, kjer so kuhali na odprtem ognjišču. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 3, mere: 2R = 25 cm, v =13 cm.

› A lid with a handle – "črepina". It was used for baking bread in an open fireplace. Bread was placed under the lid and embers on top of it – nowadays this sort of cooking is called "podpeka" – cooking under the lid or under the dome. Such lids were sold mainly at the seaside and in Istria, where open-fireplace cooking was very common. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 3, dimensions: 2R = 25 cm, H =13 cm.

7
› Lonec z dvema ušesƙoma za prijemanje je v celoti glaziran. Verjetno so ga uporabljali za shranjevanje živil. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 64, mere: 2R= 16,5 cm, v = 24,5 cm.

› A pot with two small handles is glazed all over. It was most likely used for storing food. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 64, dimensions: 2R = 16.5 cm, H = 24.5 cm.

8
› »Pinca« – »pina«. Uporabljali so jo za izdelavo surovega masla. Lončena je bila boljša kot lesena, ker se ni razsušila. Vanjo so nalili 2–3 litre smetane. Informator v Suhi krajini je dejal, da so si lončeno »pinco« lahko privoščili le bogati kmetje, drugi so imeli leseno ali so maslo delali v »pisƙercih«. »Pince« so bile znotraj in zunaj glazirane. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 62, mere: 2R = 17,5 cm, v = 30 cm.

› A churn – "pica" or "pina". It was used for making raw butter. Clay churns were better than wooden ones because they did not dry out. Two to three litres of cream were poured into a churn. According to an informant from the Suha Krajina region, only rich farmers could afford clay churns, while the rest had wooden ones or would make butter in pots. Churns were glazed both on the inside and the outside. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 62, dimensions: 2R = 17.5 cm, H = 30 cm.

2

1

3

4

5

6

7

8

1
› Posoda za prenašanje hrane je sestavljena iz dveh lončkov, ki ju povezuje ročaj. Glazirana je na notranji in zunanji strani. Med obema vojnama je skoraj niso več izdelovali. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 2944, mere: d = 24 cm, v = 18,5 cm, š = 13 cm.

› **A container for carrying food.** It consists of two pots connected by a handle. It is glazed on the inside and the outside. In the period between WWI and WWII, only very few such containers were still made. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 2944, dimensions: L = 24 cm, H = 18.5 cm, W = 13 cm.

1

2
› Kotliček za žganje, kuho (manjka zgornji del). Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 109, mere: 2R = 22 cm, v = 40 cm.

› **A clay pot still** (the top part is missing). In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 109, dimensions: 2R = 22 cm, H = 40 cm.

2

3
› Žličnik iz leta 1824. V njem so hranili lesene žlice. Lončar Leopold Bojc (roj. leta 1919) se je spominjal, da so žličnike v njegovih »mladih letih« izdelovali samo še starejši lončarji. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 49, mere: 2R = 13 cm, v = 36 cm.

› **A utensil holder**, made in 1824. It was used for storing wooden spoons. According to potter Leopold Bojc (born in 1919), when he was a young boy, only the older potters were still making utensil holders. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 49, dimensions: 2R = 13 cm, H = 36 cm.

3

4
› Čutara za vodo, ki je med obema vojnama niso več izdelovali. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 48, mere: 2R = 22,5 cm, v = 9 cm.

› **A canteen** which was no longer made in the period between WWI and WWII. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 48, dimensions: 2R = 22.5 cm, H = 9 cm.

4

Izdelovanje lončenih igrač/piščalk

Ribniški lončarji so poleg lončene posode izdelovali tudi lončene igračke. V inventarni knjigi Slovenskega etnografskega muzeja piše, da so leta 1929/30 od ribniških lončarjev odkupili naslednje igračke/piščalke: leve, ribe, konje, konje z jezdeci, kukavice in hranilnike v obliki prašičkov.[61] V ribniškem muzeju pa hranijo še petelina, konja, kravo, raco, goske, košute in hranilnik v obliki psa.

› Jakob Nosan iz Prigorice, pri Šimekovih, izdeluje lončene igračke v svoji delavnici. Fotografija: Ribnica skozi stoletja, 1982, slikovna priloga.

› Jakob Nosan from the village of Prigorica, making clay toys in his workshop. Photo: Ribnica skozi stoletja / Ribnica through the Centuries, 1982, a pictorial supplement.

61 Inventarna knjiga SEM Ljubljana, št. 3, inventarne številke od 250–312.

1
› Petelinček. Lončena igrača. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 95, mere: d = 7 cm, š = 4 cm, v = 13 cm.

› **A cockerel.** A clay toy. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 95, dimensions: L = 7 cm, W = 4 cm, H = 13 cm.

1

2
› Majhna lončena »šalčka«, ki so jo uporabljali otroci pri svoji igri. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 17, mere: 2R = 8 cm, v = 7,5 cm.

› **A small clay cup** used by children for playing. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 17, dimensions: 2R = 8 cm, H = 7.5 cm.

2

3
› Hranilnik. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 101, mere: 2R = 13 cm, v = 10 cm.

› **A moneybox.** In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 101, dimensions: 2R = 13 cm, H = 10 cm.

3

4
› Hranilnik v obliki psa. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 97, mere: d = 11 cm, v = 9 cm, š = 5 cm.

› **A dog-shaped moneybox.** In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No. 97, dimensions: L = 11 cm, H = 9 cm, W = 5 cm.

4

Z izdelovanjem igrač so se na začetku 20. stoletja ukvarjali skoraj vsi lončarji, predvsem pa Janez Klun in Jakob Nosan, oba iz Prigorice, ter Anton Pogorelec iz Dolenje vasi ter njegov sin Jakob. Jakob Pogorelec je leta 1935 na pobudo Boža Račiča, ravnatelja Državnega osrednjega zavoda za žensko domačo obrt v Ljubljani, izdelal še glineno plastiko, ki je predstavljala prizore iz kmečkega življenja ali osebe iz narodnih pripovedk.[62] Med leti 1935/36 je izdelal naslednje plastike: sv. Jurija z zmajem, ženo z jerbasom, divjega moža na štoru, opico s fagotom, voznika z vprego, jaslice, sv. Jurija na konju, ki zabada zmaja, sv. Roka s palico in psom, štiri pijance za mizo, »babo« z dvignjenimi rokami, orača s plugom, voznika z vozom in konjem, sedečega medveda z instrumentom,[63] ki jih danes hrani Slovenski etnografski muzej v Ljubljani.

1

2

3

4

5

1
› Orač. Delo lončarja Jakoba Pogorelca iz Dolenje vasi v letih 1935/36. Fotografija: Marko Habič. Hrani Slovenski etnografski muzej.

› A plougher. Handcrafted by potter Jakob Pogorelec from Dolenja Vas in 1935/36. In possession of the Slovene Ethnographic Museum, photo by Marko Habič.

2
› Žena z jerbasom na glavi. Delo lončarja Jakoba Pogorelca iz Dolenje vasi v letih 1935/36. Fotografija: Marko Habič. Hrani Slovenski etnografski muzej.

› A woman with a wicker basket on her head. Handcrafted by potter Jakob Pogorelec from Dolenja Vas in 1935/36. In possession of the Slovene Ethnographic Museum, photo by Marko Habič.

3
› Pijanci. Delo lončarja Jakoba Pogorelca iz Dolenje vasi v letih 1935/36. Fotografija: Marko Habič. Hrani Slovenski etnografski muzej.

› Drunkards. Handcrafted by potter Jakob Pogorelec from Dolenja Vas in 1935/36. In possession of the Slovene Ethnographic Museum, photo by Marko Habič.

4
› Sv. Jurij na konju. Delo lončarja Jakoba Pogorelca iz Dolenje vasi v letih 1935/36. Fotografija: Tomaž Lauko. Hrani Slovenski etnografski muzej.

› St George on a horse. Handcrafted by potter Jakob Pogorelec from Dolenja Vas in 1935/36. In possession of the Slovene Ethnographic Museum, photo by Tomaž Lauko.

5
› Jaslice. Delo lončarja Jakoba Pogorelca iz Dolenje vasi v letih 1935/36. Fotografija: Marko Habič. Hrani Slovenski etnografski muzej.

› A nativity scene. Handcrafted by potter Jakob Pogorelec from Dolenja Vas in 1935/36. In possession of the Slovene Ethnographic Museum, photo by Marko Habič.

62 Karlovšek, Lončarstvo na Slovenskem, str. 103.
63 Inventarna knjiga SEM v Ljubljani, št. 3, inv. št. od 2118 do 2132.
Inventarna knjiga SEM v Ljubljani št. 10, inv. št. od 10158 do 10161; od10170 do 10175; od 10179 do 10184; od 10197 do 10204 in 10215.

Izdelava piščali v obliki kokoši

Lončar je imel pripravljeni dve vrsti gline: sivo iz Kočevja ter rdečo z Brezja. Z rokama je pregnetel manjšo kepo sive gline ter jo oblikoval v obliki čaše. Gornji rob čaše je stisnil tako, da je v notranjosti še vedno ostal prazen prostor. Nato ji je na obeh zgornjih straneh dodal še nekoliko gline, iz katere je oblikoval rep in glavo. Kokoško je z rokama zgladil in ji na glavi oblikoval še »rožo« iz rdeče gline. Ko se je glinena kokoš nekoliko osušila, ji je lončar v votel del trupa napravil štiri luknje, da je kokoška piskala. To je naredil s posebno paličico, ki je bila na enem koncu ošiljena (špičasta), na drugem pa oglata (ploščata). Paličico je pomočil v olje in z okroglim, špičastim delom naredil dve luknji v hrbet, z oglatim pa po eno na repu in zadku. S paličico je moral prodreti do votline v notranjosti kokoške. Nazadnje je s konico paličice živalci izrisal še oči in dokončno izoblikoval rožo in kljunček. Te igračke so vedno glazirali in zato v peči dvakrat ožigali. Po istem postopku so izdelovali tudi peteline, račke, ptičke in drugo.

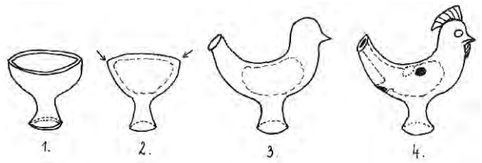

› Risba prikazuje način izdelave piščali v obliki kokoši. Risba: Mojca Šifrer Bulovec.

› A drawing showing how a hen-shaped whistle is made. Drawing by Mojca Šifrer Bulovec.

› Piščalka v obliki kokoši, glina, glazirana. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 744, mere: d = 9 cm, š = 4 cm, v = 8 cm.

› A hen-shaped whistle, clay, glazed. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 744, dimensions: L = 9 cm, W = 4 cm, H = 8 cm.

Izdelava piščali v obliki konjička, »ki v riti piska«

Pregneten kos gline (največkrat sive) je lončar med rokama sploščil. Tako sploščeno glino je ovil okoli palice, da je dobila glina obliko valja. Na sprednjem delu je lončar dodal še nekaj gline ter iz nje oblikoval glavo in sprednji nogi. Nato je odstranil palico, dodal glino in oblikoval še zadnji del konjička. Notranjost trupa je morala ostati votla, sicer konjiček ne bi piskal. Po približno dveh urah sušenja je s pomočjo lesene paličice naredil konjičku dve luknjici na hrbtu ter na repu in zadku. S paličico je lončar na koncu izoblikoval konjičku še oči, gobec, ušesa in grivo, ki je bila pobarvana ali izdelana iz rdeče gline. Tudi to igračko je glaziral in dvakrat žgal. Na podoben način izdela še jelenčke, ovne, košute, krave, pse, leve.

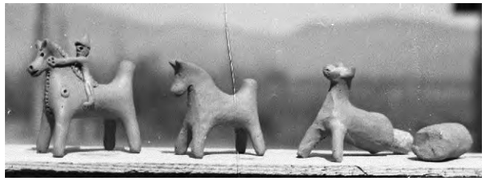

› Postopek izdelave konjička od kepe gline do končnega izdelka pri lončarju Francu Pogorelcu v Dolenji vasi leta 1959. Fotografija: Fanči Šarf. Hrani Slovenski etnografski muzej.

› The horse-making process – from a lump of clay to the finished product; by potter Franc Pogorelec from Dolenja Vas, 1959. In possession of the Slovene Ethnographic Museum, photo by Fanči Šarf.

Star lončar izdeluje konjičke, piščalke in druge igračke
Izmed mlajših zna delati te stvari le redkokdo.

› Lončar izdeluje konjička. Za njim so na klopi razstavljene lončene igrače, pod njo pa lončena posoda: lonci – »ta pejščeni piskri«, sklede, lonec – »šporhetar«. Ilustrirani Slovenec 41, 1927, str. 337.

› A potter making a clay horse. There are clay toys displayed on the bench behind him, and a variety of pottery pieces underneath: fireclay pots, bowls, a pot called "šporhetar" (i.e. a stove pot). Ilustrirani Slovenec 41, 1927, p. 337.

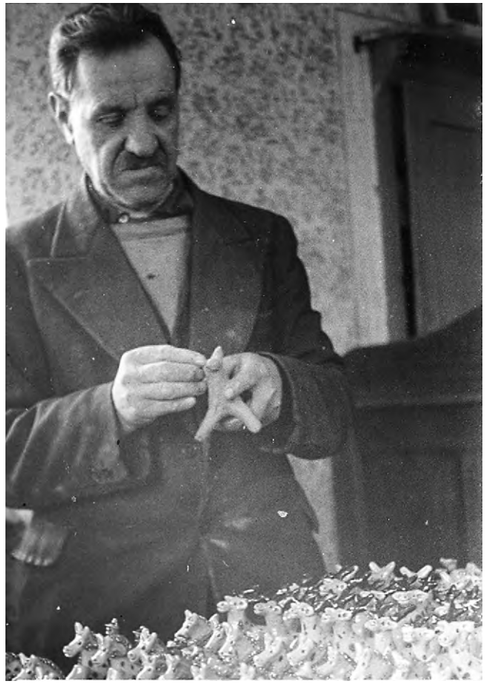

› Franc Pogorelec iz Dolenje vasi pri izdelovanju piščali v obliki konjička, 60. leta 20. stoletja. Hrani Muzej Ribnica.

› Franc Pogorelec from Dolenja Vas making a horse-shaped whistle, 1960s. In possession of the Museum of Ribnica.

1

2

1
› Piščalka v obliki krave. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 100, mere: d = 8,5 cm, š = 4 cm, v = 9 cm.

› A cow-shaped whistle. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 100, dimensions: L = 8.5 cm, W = 4 cm, H = 9 cm.

2
› Piščalka v obliki konjička. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 94, mere: d = 8,5 cm, š = 4 cm, v = 9 cm.

› A horse-shaped whistle. In possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 94, dimensions: L = 8.5 cm, W = 4 cm, H = 9 cm.

Prodaja ribniške lončenine in zaslužek

Kje so lončarji iz Ribniške doline prodajali svoje izdelke?

Vre, vre, vre,
mi smo Ribnčanje!
Po svejt okul furamo
in lonce tam ponüjamo
külkr moč dragu.
Vre, vre, vre,
mi smo Ribnčanje![64]

(A. Skubic)

Ribniški lončarji so lončeno robo ponujali po trgih in mestih na sejmih in po vaseh od hiše do hiše kot krošnjarji. Za krošnjarje je veljalo, da smejo prodajati le domače blago in da morajo za to delo imeti dovolilnico, to je krošnjarski list.

Na začetku 19. stoletja so lončarji iz Ribniške doline prodajali svojo posodo po novomeškem, postojnskem in gorišem okrožju, po Hrvaškem, Primorskem ter v Trst.[65] Vir iz leta 1822 omenja Hrvaško, Istro, Trst in Furlanijo.[66]

V drugi polovici 19. stoletja (1864) so lončarji razvažali lonce, »piskre«, skrlede, kozice itd. po vsem Dolenjskem, Kranjskem, Goriškem, v Trst in Istro.[67] Stanje je ostalo nespremenjeno vse do časa po prvi svetovni vojni, natančneje do 12. 11. 1920, ko je bila podpisana Rapalska pogodba,[68] ki je določala novo mejo med Kraljevino Italijo in Kraljevino SHS. Ribniški lončarji so z njo izgubili velik del svojega nekdanjega tržišča. Kraljevini Italiji je bila priključena Istra, Primorska, Trst, Gorica ter velik del Notranjske. Poslanec Škulj se je sicer trudil, da bi uvedli v Italiji prosto prodajo »naših domačih izdelkov«, a Italijani niso hoteli ratificirati te pogodbe.[69]

Med obema svetovnima vojnama so lončarji prodajali svoje »piskre« po Dolenjski, posebno po Suhi krajini, delno po Beli krajini, po jugoslovanskem delu Notranjske (Bloke, Loški Potok) ter po sosednji Hrvaški (Grobničko polje pri Reki, Crikvenica, Sušak, Senj, Kastav, Trsat, Brebir, Novi ter vse do Karlovca).[70]

64 Kumer, Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini, prva kitica pesmi Vre, vre, vre, mi smo Ribnčanje, str. 107.
65 Smole, Gospodarski položaj ribniških podložnikov v začetku 19. stoletja, str. 170.
66 Otrin, Topografsko-zgodovinski opis župnije Ribnica, vikariata Sodražica in lokalije Dolenja vas pri Ribnici iz leta 1822, str. 564.
67 Lesar, Ribniška dolina na Kranjskem, str. 19.
68 Zgodovina Slovencev, str. 626.
69 Naša slovenska domača obrt, lončarstvo v ribniški dolini, str. 340.
70 Naša slovenska domača obrt, lončarstvo v ribniški dolini, str. 340. Danes kraja Brebir in Novi ne najdemo več na zemljevidu.

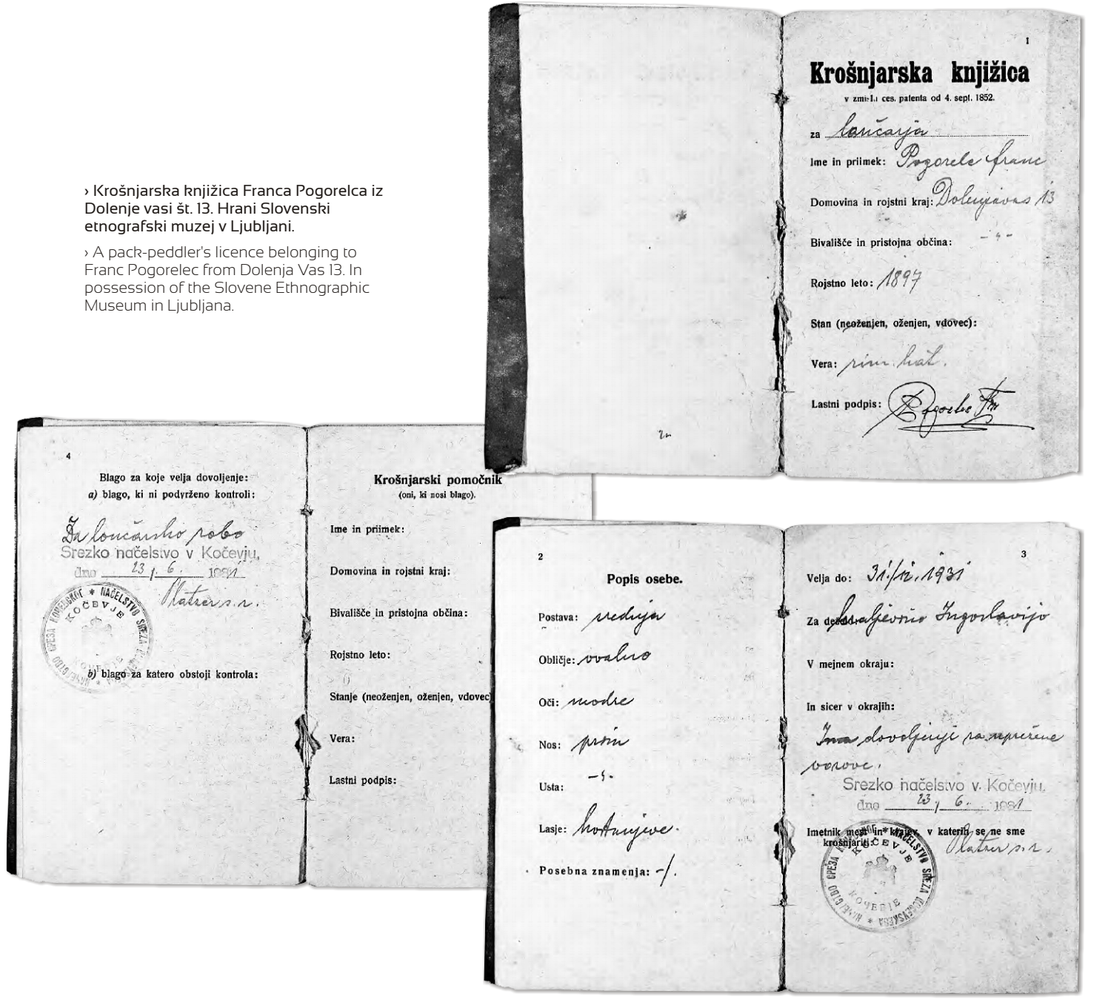

› Krošnjarska knjižica Franca Pogorelca iz Dolenje vasi št. 13. Hrani Slovenski etnografski muzej v Ljubljani.

› A pack-peddler's licence belonging to Franc Pogorelec from Dolenja Vas 13. In possession of the Slovene Ethnographic Museum in Ljubljana.

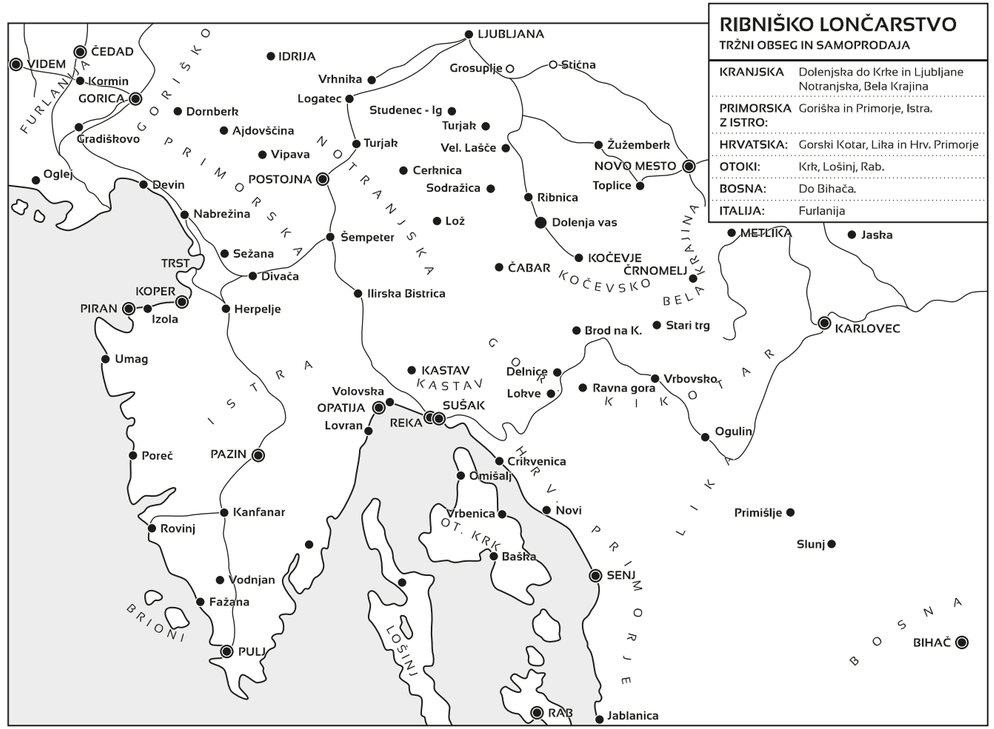

› Zemljevid prikazuje, kje so ribniški lončarji prodajali svoje izdelke pred podpisom rapalske pogodbe. Zemljevid izrisal Črt Mate po predlogi Janka Trošta.

› A map showing the areas where potters from the Ribnica Valley sold their ware before Treaty of Rapallo. Digital drawing: Črt Mate, based on a hand-drawn map by Janko Trošt.

Prevozna sredstva

V prometu je vse do začetka 18. stoletja na slovenskem ozemlju prevladovalo predvsem tovorništvo, kajti ceste so bile slabe, nevzdrževane in tako neprimerne za prevoz z vozmi. Razmere so se začele nekoliko izboljševati šele v času cesarja Karla VI. (1711–1740), ki je pod vplivom merkantilistične politike spoznal, da brez dobrih prometnih povezav ni mogoče razvijati trgovske izmenjave in obenem dvigniti gmotno stanje države in svojih podložnikov. Zato je leta 1724 izdal patent za ceste za spodnjo Avstrijo. S prvimi popravili cest so začeli leta 1719, ko sta Reka in Trst postali svobodni pristanišči in s tem pospešili razvoj avstrijske pomorske trgovine.[71] Tovorništvo je bilo razvito tudi v ribniškem gospostvu, o čemer priča podatek, da so od začetka prve polovice 17. stoletja do konca 18. stoletja ribniški podložniki poleg drugih fevdalnih obveznosti opravljati tudi tovorniško tlako. Tovorili so žito, ki ga je gospostvo prodajalo deželnim stanovom za Vojno krajino, za rudnike in za cesarsko žrebčarno v Lipici. Obenem pa je bilo tovorništvo združeno s kmečko trgovino, kar dokazuje tudi veliko število konj na tem področju. Po terezijanskem katastru (1748–1755) je ribniško gospostvo štelo okoli 500 kmečkih podložnikov, med njimi jih je 277 imelo skupaj 321 konj, v nekaterih vaseh pa naj bi imeli konja vsi kmetje, nekateri celo po dva. V Dolenji vasi je 65 kmetov imelo 76 konj, v Prigorici 34 kmetov 38 konj, v Rakitnici 32 kmetov 30 konj. Iz teh podatkov lahko tudi zaključimo, da so omenjene tri lončarske vasi imele 44,8 % konj v ribniškem gospostvu.[72]

Na svojih tovornih konjih pa Ribničani niso tovorili le žita, vina ali soli, temveč tudi svoje lonce. Konje so osedlali s posebnim sedlom, na katerem sta bili obešeni dve pleteni košari, v njih pa je bila zložena v slamo zavita lončena posoda.

Mali kmetje in kajžarji, ki niso imeli konj, so lesene izdelke za prodajo prenašali na svojem hrbtu. To prikazuje slika Janka Trošta, ki jo hrani Muzej Ribnica. Prizor prenašanja loncev v košu, oprtanem na hrbtu, najdemo tudi na poslikanih panjskih končnicah.

Z razvojem cestnega omrežja se je tovorništvo vse bolj umikalo vozarstvu – furmanstvu. Na začetku 19. stoletja (1822) so lončenino na prej omenjena tržišča vozili »delno s konji (tovorništvo op. a.) in delno z vozovi«.[73] Časopis Novice leta 1858 poroča takole: »Konj je pri nas veliko videti, posebno po tistih vaseh, po katerih prebivalci se z lončarijo pečajo, da ž njimi lončeno posodo po svetu vozijo, pa tudi nosijo.«[74] Lonce so v drugi polovici 19. stoletja tovorili s konji v glavnem le še po hribovitem terenu. Leta 1907 Ivan Merhar poroča, da samo še starejši ljudje vedo pojasniti, »kako se je imenovalo nalašč za to prirejeno sedlo in kako se je blago nakladalo.«[75] V ilustriranem Slovencu leta 1927 neznani avtor zapiše: »Odkar so se ceste in pota izboljšale, je izginil tudi tovor. Sedaj pa lončarji naložijo robo, obloženo s slamo, na voz, pa gresta s »fukso« po svejti.«[76]

»Klüse naše so shje,
ka dobru imajo srcje,
korajžne so prou use.
Vre, vre, vre,
mi smo Ribnčanje!

Če tüd ceu dan brez fuotra so
in dostkat jaku trüdne so,
vozičke tjerajo.
Vre, vre, vre ...«[77]

(A. Skubic)

71 Likovič, Zgodovina cest na Slovenskem, str. 147
72 Valenčič, Tovorništvo na Kranjskem, str. 255–256.
73 Otrin, Topografsko-zgodovinski opis župnije Ribnica, vikariata Sodražica in lokalije Dolenja vas pri Ribnici iz leta 1822, str. 564.
74 Ziegler, Kratek popis kmetijstva po ribniškem okraji, str. 322.
75 Merhar, Gospodarsko življenje naših dedov v zadnjih stoletjih, str.103.
76 Naša slovenska domača obrt, lončarstvo v ribniški dolini, str. 340.
77 Kumer, Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini, peta in šesta kitica pesmi Vre, vre, vre, mi smo Ribnčanje, str. 107.

1

2

3

1 **› Tovorjenje lončenine.** Konja so osedlali s posebnim sedlom, na katerega so obesili dve pleteni košati, v katero so zložili lončenino, zavito v slamo. Narisal J. Trošt, 1966. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 410.

› **Pottery transportation.** The horse was fitted with a special pack saddle that had two wicker baskets attached to it, with clayware wrapped in straw stacked inside. Drawing by J. Trošt, 1966, in possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 410.

2 **› Lončar prenaša lonce v košu.** Narisal J. Trošt, 1966. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 411.

› A potter carrying clayware in a pack basket. Drawing by J. Trošt, 1966, in possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 411.

3 **› Poslikana panjska končnica.** Na njej je naslikan lončar, ki ga preganja bik. Hrani Slovenski etnografski muzej.

› A painted beehive panel depicting a potter attacked by a bull. In possession of the Slovene Ethnographic Museum.

Med obema vojnama so lončeno robo prevažali na vozeh – lojtrnikih. V voz so vpregli konja, »fuksa«. Vsi pa niso imeli konja ali voza. Marija Oražen iz Lipovca se spominja, da sta njen tast in tašča izdelovala samo igračke, ki sta jih z majhnim vozom in oslom vozila na sejme. Mož Neže Pogorelec iz Dolenje vasi pa je lončene igračke naložil v nahrbtnik in dve košari ter se z njimi z vlakom odpeljal v Ljubljano. Najstarejši domačini so se še spominjali, da so pozimi lonce s sanmi vozili prodajat v Loški Potok.

Priprava na pot

Pred odhodom so lonce zložili na voz, obložen s slamo in žaganjem, očistili so konja in ga dobro nahranili za dolgo pot. Kako so lončenino zložili na voz? Na dno voza so natresli slamo, ob straneh pa so naložili vreče, napolnjene z žaganjem. Potem so vsako posodo na zgornjem robu zavili v slamo in vanjo položili drugo, npr. skledo so obložili s slamo in vanjo potisnili naslednjo, jo spet obložili s slamo in tako naprej. Lončenino so položili v dolgih vrstah na dno voza, in ko je bilo dno z njo prekrito, so preko nje naložili slamo in nanjo na isti način naložili drugo plast posode in tako naprej vse do vrha. Na voz so naložili toliko lončenine, kolikor so jo ožgali v eni lončarski peči (800–1200 kosov).

Marija Bojc se je spominjala: »Mati je za pot pripravila očetu kruh, klobaso, v steklenico pa je nalila čaj ali kavo, zraven pa mu je dala tudi čisto srajco 'za preobleč'.«

Zdoma sta se z vozom vedno odpeljala dva, oče in sin, žena in mož ali pa dva lončarja. Če je šla z njim žena, sta po navadi prespala v gostilni. Največkrat pa so možje s seboj vzeli osem- do desetletne sinove, da bi se »le-ti pravočasno spoznali s konji in prometnimi razmerami.«[78] »Oče vzame fantka v svet, pa dobi mladi veselje, izuči se, nekaj denarja se le dobi in tako gre obrt iz roda v rod.«[79] Na te strune je ubrana tudi ribniška pesem:

»Mož le tisti je,
ki po svetu ve,
kdor doma tiči,
pač nič vreden ni.
Kdor po svet bil ne,
se še žent ne sme.«[80]

Vsak lončar je včasih imel »svoj rajon«. Leopold Bojc je povedal: »Veš, včasih je bilo veliko lončarjev in je bilo težko prodati lonce in ne kot danes, ko prodamo vse sproti.« Ribniška pesem pa poje:

»Vsak muore bit učan,
predajat ruobo sam;
če muodro govori,
si že kej perdobi.«[81]

78 Smole: Gospodarski položaj ribniških podložnikov v začetku 19. stoletja, str. 170.
79 Naša slovenska domača obrt, lončarstvo v ribniški dolini, str. 340.
80 Lesar, Ribniška dolina na Kranjskem, str. 20.
81 Rus, Suha roba ali ribniški mali človek, str. 8.
82 Lesar, Ribniška dolina na Kranjskem, str. 19.

Pred odhodom od doma so »/.../ pred konji z bičem znamenje sv. križa naredili in izgovorivši besedi: »križ božji« /.../ pred odhodom še naročili svoji družini: »Zdravi ostanite, pridno delajte, skrbni bodite, za nas molite, otroci pa lepo ubogajte mater.« Domači so odgovorili: »Srečno hodite, zdravi bodite, lep hlebec nam od zdomu prinesite.«[82]

Prodaja izdelkov in življenje na poti

Generacije lončarjev, ki je prodajala lončenino pred letom 1920, žal ni več, zato se za omenjeno obdobje lahko opremo le na razpravo Josipa Miličevića »Veze seoske proizvodnje i trgovine Slovenije i Istre«. Vse do začetka 19. stoletja je bil promet v Istri zelo otežkočen zaradi slabih prometnih razmer. Šele leta 1835 so zgradili tako imenovano »kranjsko cesto«, ki je peljala od Podgrada preko Buzeta, Motovuna in Pazina. Ta cesta je omogočila živahnejši promet med Slovenijo in Istro. Povečala se je trgovina z oljem in vinom, pa tudi z ribniško lončarijo. Poleg ribniških lončarjev so iz Slovenije v Istro prihajali tudi lončarji iz Komende. Slovenski lončarji so svoje lonce, ki so jih Istrani imenovali »kranjice«, trgovce pa Kranjce, prodajali na sejmih in od vasi do vasi.

Sejmi so se vrstili več dni skupaj, tako je npr. v Rovinju sejem trajal od 7 do 10 dni, v glavnem pa so bili dvodnevni. Kako živahna je bila trgovina med Istro in Slovenijo, potrjuje tudi podatek, da so bili po prvi svetovni vojni zaradi nove meje med Italijo in kraljevino Jugoslavijo mnogi sejmi ukinjeni, nekaj jih je na novo zaživelo šele po letu 1945.[83]

Nasploh pa so bili ribniški lončarji v Istri poznani kot veseljaki, šaljivci ter spretni pri vzpostavljanju hitrih in srčnih stikov z ljudmi, kar pa je bil seveda pogoj za uspeh pri njihovem delu. Prav tako se je Istra »našim lončarjem sila prikupila: tam so fejst l'dje in fejst vino pa proda se lahko.«[84] Ena od starejših informatork se je še spominjala: »Moj oče je hodil v Istro. Samo tega se spominjam, da je domov pripeljal veliko košaro grozdja in fig.«

V Dolenji vasi so se najstarejši ljudje še spominjali lončarja Primoža Goršeta (1845–1919), ki je v višino meril le en meter in je sam izdeloval lončene igračke. Lončarji so ga radi jemali s seboj na sejme ob morju, ker je s svojo pojavo pritegoval splošno pozornost. Ljudje so ga hodili gledat, obenem pa kupovali lončenino in njegove igrače.

Ribniški lončarji so med obema svetovnima vojnama in tudi še po drugi svetovni vojni svojo lončevino prodajali na sejmih po mestih in trgih, po vaseh kot krošnjarji in na domu.

Na sejme v Crikvenico, Sušak, Senj, Kastav, Trsat, Brebir in Novi so odhajali za več dni. Od doma so odšli že v zgodnjih jutranjih urah (ob 3. uri zjutraj) in prišli prvi dan do Delnic. Na poti so se hranili v gostilnah in s hrano, ki so jo vzeli s seboj. V Delnicah so največkrat prespali kar na vozu ali ob njem in obenem pazili lončenino, da bi je kdo ne ukradel. Naslednji dan pa so nadaljevali pot do sejmišča. Na sejmu so nato ostali dva do tri dni in se nato vrnili domov. Tu so lonce prodajali za denar. Na sejmišču so ribniški lončarji zložili lončenino pred voz na tla. Z ljudmi so se pogovarjali v hrvaškem jeziku. Na sejme ob Kvarnerski obali so večkrat prihajali tudi kupci z otokov, ki so kupovali lonce v večjih količinah in jih nato sami prodajali naprej po otokih. Če na sejmu vsa lončenina ni šla v prodajo, so jo po nižji ceni prodali v tamkajšnje trgovine. Z morja so lončarji prinesli južno sadje (pomaranče, grozdje, fige), olivno olje (»oče je vedno pripeljal tri zelenke«, to so steklenice iz zelenega stekla, ki držijo 1,5 litra), vino, nepraženo kavo in iz Italije »prešvercano« emajlirano posodo.

83 Miličević, Veze seoske proizvodnje i trgovine Slovenije i Istre, str. 82.
84 Naša slovenska domača obrt, lončarstvo v ribniški dolini, str. 340.

› Razglednica Dolenje vasi, poslana leta 1906. Na levi spodnji strani je fotografija lončarja Primoža Goršeta, ki je v višino meril le en meter. Izdeloval je lončene igračke. Lončarji so ga radi jemali s seboj na morje, ker je s svojo pojavo pritegoval splošno pozornost. Ljudje so ga hodili gledat, obenem pa kupovali lončenino in njegove igrače. Hrani Slovenski etnografski muzej.

› A Dolenja Vas postcard, posted in 1906. The photo on the bottom left shows potter Primož Gorše, a clay toy maker who was only a metre tall. Other potters liked having him come along to the seaside as his appearance attracted a lot of attention. People would come to see him and would also buy some pottery and his clay toys. In possession of the Slovene Ethnographic Museum.

› Lončar Anton Merhar iz Blat prodaja svoje »piskre« na tržnici v Kastvu nad Reko, okoli leta 1935. Zasebna last.

› Potter Anton Merhar from the village of Blate selling his ware at a market in Kastav above Rijeka, circa 1935. In private possession.

› Lončar Leopold Bojc na Ribniškem sejmu suhe robe in lončarstva, 70.–80. leta 20. stoletja. Hrani Muzej Ribnica.

› Potter Leopold Bojc at the Ribnica Woodenware and Pottery Fair, 1970s–1980s. In possession of the Museum of Ribnica.

Anton Merhar iz Blat je pripovedoval, kako sta z očetom prodajala lončenino v kraju Kastav nad Reko. Ženske so prišle gledat lonce ter so počepnile na tla ob posodo. Ko je oče pogledal stran, so hitro porinile lonec pod široko črno krilo in ga podale sovaščanki, ki je stala za njo. Oče pa je rekel: »Več bodo pokradle, dražji bodo!«

Ribniški lončarji so vozili svoje izdelke tudi na sejme v Novo mesto, Kočevje, Žužemberk, Sodražico, Ribnico in Loški Potok. Iz arhivskih virov za trg Ribnica izvemo, da so smeli lončarji ob nedeljah in praznikih prodajati svoje izdelke »do 9. ure predpopoldan«. Tržni dan v Ribnici pa je bil ponedeljek, če ta dan ni bilo praznika. »Ob tržnih dneh sme se vsakteri živež prodajati kakor sadje, frišnoba, moka, kruh, žito itd. Razen živeža sme se prodajati lesenina, lončenina, semena, prašiče in drugo majhno klavno živino.« Za prodajo loncev so imeli določeno posebno mesto pred šolo nasproti cerkve; za eno partijo le-te pa je bilo treba leta 1883 plačati 3 K (krajcarje),[85] leta 1912 12 krajcarjev,[86] za ceno v medvojnem času pa v arhivu ni podatkov.

Tone Trdan leta 1939 v mladinskem časopisu Mlado jutro takole opisuje, kako sta Ribničana prodajala svoje lonce: »Razložila sta robo na tla. Sklede na eno stran, lonce pa na drugo.« Svoje blago sta ponujala: »Kupite gospa! /…/ Prav poceni za mal' denar!«[87] »Koliko stane lonec?« /…/ »Pet dinarjev. Gospod derehtor!« »Za štiri dinarje boste dali, ali ne, oče.« /…/ »Hja, pa naj bo, no!«[88] Opisuje, da sta poleg loncev in skled prodajala tudi konjičke in šparovčke, ki so jih tržani pokupili za svoje otroke.

› Ribniški lončar ponuja svojo lončenino. Narisal Janko Trošt, 1962. Fotografija: Boris Gaberščik. Zasebna last.

› A potter from the Ribnica Valley touting his wares. Drawing by Janko Trošt, 1962, in private possession, photo by Boris Gaberščik.

85 ZAL, Ribniški arhiv, fascikel št. 2518.
86 ZAL, Ribniški arhiv, fascikel št. 808.
87 Trdan, Od Ribn'ce do Rakitn'ce, str. 50.
88 Trdan, Od Ribn'ce do Rakitn'ce, str. 57.

Ribniški lončarji so svoje lonce prodajali tudi po Dolenjski, od vasi do vasi. Tja so šli dvakrat na leto. Prvič poleti, ko so ljudje poželi pšenico, drugič pa, ko so obrali koruzo.

Betka Kic iz Korit v Suhi krajini se je spominjala: »Oh, Ribničani so fejst ljudje. Najprej je sredi vasi pripeljal konja in voz. Nato pa je šel po vasi in vpil: »Ribničan! Posoda, pridite pogledat sklede, lonce, latvice, piskre, piščalke!«. Nato je lončenino zložil na tla pred voz, da so ženske lahko izbirale. Potem je odšel z vsako na dom, kjer mu je za lončenino namerila določeno količino žita. Ko pa je odhajal iz vasi, je vsa otročad piskala za njim!«

Koliko žita so morali dati, je bilo odvisno od velikosti posode. Če je bila velika, so zajeli žito enkrat, če je bila manjša pa dvakrat. Koliko žita so lončarji dobili, pa je bilo odvisno tudi od vrste posode in vrste žita. Včasih so lončenino zamenjevali tudi za suhe slive. Ponekod, npr. v vasi Bosiljevo pri Vinici, pa je bila navada, da so ženske s seboj prinesle kar vreče z žitom in so lonce zamenjevali zanj kar na prodajnem mestu samem.

Po trditvah lončarjev in kupcev so prodajali vedno samo lončenino in nič drugega. Zanimiv pa je podatek, povzet iz časopisa Slovan iz leta 1884, kjer piše: »Dolenci tudi dobro pomnijo, da so jim prinesli pred sto leti najprvi krompir ribniški lončarji. Gospodinji, ki je kaj od njih kupila, dali so ga jedan ali več krosov za seme s poukom vred, kako ga je treba saditi in gojiti.«[89] Verjetnost tega podatka potrjuje Marjan Britovšek v svojem delu Razkroj fevdalne strukture, kjer omenja, da se je leta 1787 v okolici Ribnice preživljalo s krompirjem okoli 510 družin. »Ribniška vrsta krompirja se je začela uveljavljati celo na področju celjskega okrožja.« Nadalje pravi: »Na Kranjskem je bil najbolj razširjen t. i. rumeni ribniški krompir, ki je prišel v letih 1810–1815 iz okolice Reke na Ribniško.«[90]

› Sosedov Jožek pri lončarju Francu Pogorelcu iz Dolenje vasi piska v konjička, »ki v riti piska«, 1959. Fotografija: Fanči Šarf. Hrani Slovenski etnografski muzej.

› Jožek, a neighbour's son, blowing a horse-shaped whistle handcrafted by potter Franc Pogorelec from Dolenja Vas, 1959. In possession of the Slovene Ethnographic Museum, photo by Fanči Šarf.

Lončarji so obhodili približno pet vasi na dan. Ker so obiskovali vedno iste kraje, so že dobro poznali hiše, v katerih so lahko tudi prenočili. Tako so v Koritih pri Dobrniču povedali: »Pri nas so velikokrat prenočili ribniški lončarji. Bili so že tako domači, da so konje, če nas ni bilo doma, peljali kar v štalo in jih nakrmili. Jedli so nato z nami, pač kar smo mi jedli, so še oni. Spali pa so v senu, jeseni najrajši na peči. Nič nismo hoteli od njih za to. No, včasih so dali kakšen piskrc!« Lončar

89 Trdina, Dolenjci, str. 159.
90 Britovšek, Razkroj fevdalne agrarne strukture. Uvajanje krompirja., str. 193, 195, 200.

Leopold Bojc pa je dejal: »Najraje sem spal v senu, če je bil mraz pa na peči, v postelji le nerad, ker sem potem dobil bolhe. Ampak luštno je bilo! Včasih si šel počasi z vozom in konji pa si si sproti vse ogledal pa ustavil in pogovoril z ljudmi. Sedaj pa gre vse tako hitro, nič več ni luštno!«

»V hiši razvija ribniški gost vse duševne sile. Zlasti mu je potrebno, da odpre vse registre šegavosti in šaljivosti. Čast in ponos hišnega gospodarja in njegovega kraja morata ostati pri tem seveda nedotaknjena, še bolje pa, da ju rešetar (ali lončar op. avtorja) na lahko povzdigne na ta način, da se sam duhovito pošali na svoj račun ali pa da se pusti kakorkoli ponorčevati iz sebe in svoje Ribnice. Ali za to čudno dobrovoljnostjo se skriva Ribničanova trdna in resna volja, da napravi čim boljšo kupčijo. Če ga lovi noč, misli tudi na brezplačno prenočišče, sicer pa se ravna vsaj, kakor poje pesem:

Lámbaro mleka si izgovarja,
v tuorbo krüha, v aržet dnarja.«[91]

Ribniški lončarji so svoje izdelke prodajali tudi na svojem domu. Lonce so prodajali svojim najbližjim sosedom za denar. Domačini se ne spominjajo, da bi kakšno delo plačevali z lonci, edinole ženskam, ki so prenašale lonce na lesenih policah do »ožage«, so včasih dali kakšnega. Marija Bojc iz Dolenje vasi se je spominjala, da je k njim na dom prišel »grof« in veleposestnik Auersperg. Stopil je v hišo in opazoval lončarja pri delu. Zanj je oče izdelal lonce s pokrovom, ki jih je zanj še posebno lepo okrasil. Le-te mu je plačal z denarjem.

Zaslužek

Glede zaslužka ribniških lončarjev nimamo točnih podatkov. Na začetku 19. stoletja naj bi 250 lončarskih družin s prodajo »piskrov« zaslužilo 10.000 goldinarjev letno, vsaka družina povprečno po 40 goldinarjev.[92] Vir iz 1822 navaja, da več kot 200 lončarjev prinese 6 do 8.000 goldinarjev CM (konvencijske valute).[93] V drugi polovici 19. stoletja (1864) Anton Lesar zapiše: »Kupčija pa je zraven obrtnije Ribničanom tudi jako potrebna, pervič zato, da si navozijo potrebne vsakdanje hrane /.../, da si prislužijo denarjev, s katerimi si nakupijo potrebne obleke in plačujejo davke, srenjske, deželne in deržavne.«[94] Leta 1903 Janko Jovan poroča, da naj bi lončar, ki je naredil lončenine za 4–5 lončarskih peči, zaslužil 200 K (kron).[95]

Za medvojni čas nimamo natančnih podatkov, saj lončarji neradi govorijo o zaslužku. Vendar so povedali, da si lahko s prodajo loncev, ki so se ožgali v eni lončarski peči, kupil kravo, slabšega konja ali pa manjšo njivo. Denar so porabili za popravilo hiše, plačevanje davkov, za nakup novih zemljišč, živine ali pa so ga shranili v banki. Kadar pa lončenina na sejmu ni šla v prodajo, »si zaslužil le za cirngo«, toliko, kolikor si potrošil na poti, je dejal lončar Bojc.

91 Rus, Suha roba ali ribniški mali človek, str. 8.
92 Smole, Gospodarski položaj ribniških podložnikov v začetku 19. stoletja, str. 170.
93 Otrin, Topografsko-zgodovinski opis župnije Ribnica, vikariata Sodražica in lokalije Dolenja vas pri Ribnici iz leta 1822, str. 564. Isti vir navaja, da so suhorobarji zaslužili najmanj 10.000 goldinarjev.
94 Lesar, Ribniška dolina na Kranjskem, str. 19.
95 Jovan, Domači obrti na Kranjskem, str. 291.

Dnevni, tedenski in letni urnik dela

Dnevni in tedenski urnik dela

Pri ribniških lončarjih bi težko govorili o nekem ostro začrtanem dnevnem oz. tedenskem urniku dela. Lončarstvo je bila domača obrt, ki so jo opravljali takrat, ko so bila vsa kmetijska dela postorjena. Poleg tega ima to delo popolnoma individualni značaj, se pravi, da so ga opravljali v glavnem v družinskem krogu, zato ostro začrtan urnik dela ni bil potreben.

V času, ko ni bilo velikih kmečkih del ter posebno ob slabem vremenu, so po navadi začeli z lončarjenjem po zajtrku okoli 7. ure zjutraj. Dopoldne so malicali, opoldne je bilo kosilo ter okoli 18. ure večerja. Pred sejmi so vrteli kolovrate ves dan. Ob sobotah so ženske vedno poribale z glino umazano »hišo«. Marija Bojc je dejala, da se je njen ded pritoževal, da »tolk drgnete, da se bodo še tla znucala!« Ob nedeljah pa so, razen nujnih kmečkih del, imeli prost dan. Zjutraj so odšli k maši, moški pa so po njej zavili še v gostilno ali pa k Antonu Bojcu, kjer so kupovali glajenko za lonce. Ženske so še poklepetale pred cerkvijo, nato so doma poskrbele za živino, skuhale kosilo, popoldne pa so večkrat obiskale sovaščane ali sorodnike.

Letni urnik dela

Vse lončarske družine so se poleg lončarske obrti ukvarjale predvsem s kmetijstvom. Kaj so v posameznih mesecih delali, je bilo odvisno od letnega časa.

Prva dela na polju so se začela, ko se je stopil sneg. Tako so po navadi konec marca ali na začetku aprila navozili na njive gnoj in jih nato še zorali in branali. Pri tem delu so sodelovali vsi družinski člani. Konec marca in na začetku aprila so začeli saditi krompir. Ženske so na njivah z motikami delale jamice, otroci pa so vanje polagali krompir ter ga nato z motiko zagrebli. Že pred drugo svetovno vojno so namesto motik začeli uporabljati črtala. Marca so sejali tudi koruzo. Do sv. Jurija (24. april), kadar pa se je sneg obdržal dalj časa, pa tudi na začetku maja, so sejali proso. Med zimski ječmen so marca sejali korenje, konec aprila in na začetku maja pa tudi peso.
Na začetku maja so med krompir sadili fižol, sredi maja pa zelje. To delo so opravljale predvsem ženske.

Na začetku junija so ženske, starejši otroci in včasih tudi možje začeli pleti in okopavati koruzo in krompir. Za to delo so večji kmetje (tudi nekateri lončarji) najemali ženske in jim to delo plačali z denarjem, dali pa so jim tudi hrano. Konec junija so poželi zimski ječmen, njegove korenine pa populili ter jih pustili ležati na njivi, da so se posušile. Nato so jih pograbili in uporabili za steljo ali pa so jih raztresli po travi za gnojilo. Junija so moški prvič kosili travo in sušili seno.

Ob sv. Jakobu (25. julij) so želi pšenico, nato so ženske populile še korenine in plevel iz zemlje. Njivo so nato ponovno preorali in vanjo posadili repo.

Avgusta so mlatili pšenico in ječmen. To delo so do prve svetovne vojne opravljali s cepci, po njej pa z mlatilnico. Zrna so od plev ločili s pajkolom (»pajtl«). Pri tem so sodelovali moški in ženske. Okoli sv. Roka (16. avgust) so poželi proso, ga zvezali v snope ter ga zložili v skedenj »na kopice«, kjer so ga pustili nekaj časa ležati, da se je »preparu«. Nato so ga predvsem ženske z nogami »omlatile«. Tudi proseno zrno so ločili od plev v »pajkelnu« ali pa z »vajnco«. To je bil lesen lopar, s katerim so ženske metale zrnje iz enega kota dvorišča v drugega. Ker je zrnje težje od plev, je prej padlo na tla kakor pleve.

Septembra so najprej populili fižol, ga dali v kozolec, da se je posušil in ga nato s cepci omlatili. Po mali maši so od 8. do 15. septembra odkopali krompir, ga pustili kakšen dan, dva, da se je posušil in ga nato pobrali ter z vozom odpeljali domov. Pri tem delu so pomagale najete ženske. Preden pa so krompir odkopali, so mu potrgali zelenje, pozneje pa so ga kar pokosili.

Konec septembra in na začetku oktobra so obirali koruzne storže, jih odpeljali domov in jih v glavnem stanovanjskem prostoru, v »hiši«, zvečer ličkali, jih povezali v kite ter obešali pod hišni nadstrešek. Pri tem delu so si sosedje pomagali med seboj. Ličkanje (ovoj koruznega storža) pa so porabili za živinsko krmo. V tem času so porezali tudi zeljne glave, konec oktobra pa pobrali še repo. Zelje in repo so ribali in kisali. Repo so domači najprej umili in posušili ter jo očiščeno prenesli v »hišo«, kjer so jo razložili na čiste rjuhe. Zvečer so prišle sosede, ki so prinesle s seboj škafe in »ribežne« ter se lotile dela. Naribano repo in zelje so nato naložili v »škafe«, jih zalili z vodo in pri zelju dodali še sol. »Škafe« so prekrili z deskami in jih obtežili s kamenjem.

Konec septembra in na začetku oktobra so na zoranih njivah sejali zimsko pšenico in ječmen.

Novembra so z »rožetom« zdrgnili koruzno zrnje s storžev, ga nato dva dni sušili in spravili.

Steljo za živino so pripravili jeseni, drva za zimo pa so pripravljali čez celo leto.

V zimskem času jim je ostalo le malo kmečkih del. Krmili so živino ter molzli krave. Od decembra do januarja so klali prašiče. Moški so pozimi popravljali kmečko orodje, če zima ni bila premrzla, pa so tudi lončarili ali pa izdelovali lončene igračke. Ženske so poleg običajnih gospodinjskih del še šivale, nekatere pa tudi predle. Pozimi so imeli v Dolenji vasi tudi trimesečne gospodinjske tečaje, kjer so se žene in dekleta učile kuhanja, higiene in verouka. Ob večerih so se vaščani med seboj obiskovali. Večkrat so v »hiši« posedali ob »črepinji«, to je lončeni posodi na treh nogah, v katero so dali žerjavico ter si ob njej greli roke. Pogovarjali so se o pridelku, vremenu, raznih dogodivščinah, včasih pa so tudi zapeli.

Delitev dela

Ker je lončarstvo domača oz. hišna obrt, se je odvijala v glavnem v krogu družin in vaške skupnosti. V reviji Dom in svet iz leta 1903 lahko preberemo, da: »obrt izvršujejo le domačini brez tujih obrtnikov, kvečemu pomagajo pri izdelavi še domači hlapec, kadar nima drugega dela /.../. Delajo le moški, ne ženske in otroci!«[96]

Vsi družinski člani so sodelovali le pri čiščenju gline, medtem ko so lonce na kolovratu »stegovali« le moški. Ko so bili otroci stari od deset do trinajst let in več so začeli čistiti glino. Pomagali so tudi pri skladanju loncev v »ožago« in pozneje na voz, kčere pa so včasih sodelovale pri krašenju lončenine. Kako globoko v zavesti lončarskih sinov in hčera je ostalo čiščenje gline, pove dejstvo, da so na vprašanje, ali so se pri njih nekdaj ukvarjali z lončarstvom, najpogosteje odgovorili: »Oh, seveda, saj sem še sam s srpom rezal glino, potem pa smo jo še tlačili z nogami!«

Pred sejmi so včasih poklicali na pomoč revnejše lončarje. Ti lončarji so izdelovali posodo na lončarskem kolovratu, niso pa čistili gline. To delo so jim plačali z denarjem, dali pa so jim tudi hrano. Najbolj jim je ostal v spominu lončar Štefan Oberstar iz Rakitnice, ki so mu rekli »Štefan brez nosa«. Revnejši lončarji so lahko svoje lončene igračke ožigali kar med lonci ostalih lončarjev. Zato so pomagali pri dovažanju drv v »ožago«, nalaganju loncev v lončarsko peč ter pri ožiganju. Včasih so jih lončarji jemali tudi s sabo na sejme ob morju.

96 Jovan, Domači obrti na Kranjskem, str. 291.

› Vsi družinski člani so sodelovali le pri čiščenju gline, medtem ko so lonce na kolovratu »stegovali« le moški. Narisal Janko Trošt, 1966. Hrani Muzej Ribnica, inv. št. 413.

› While all family members participated in clay cleaning, it was only men that did the wheel-throwing. Drawing by Janko Trošt, 1966, in possession of the Museum of Ribnica, Inv. No.: 413.

Kako so bivali, kaj so jedli in kako so se oblačili ribniški lončarji?

Stanovanjska kultura

Anton Lesar je leta 1864 o vaseh Ribniške doline zapisal tole: »Ozir selišč je sploh pomniti, da ima malo krajev lepše in več vasi. Mislim, da preveč ne rečem, ako pravim, da je dobre dve tretjini hiš zidanih.«[97]

To ugotovitev potrjuje Franciscejski kataster iz leta 1824. Iz njega je razvidno, da so bile tedaj v Blatah in Rakitnici zidane vse hiše in gospodarska poslopja, v Dolenji vasi skoraj vsa stanovanjska poslopja, medtem ko so bila gospodarska poslopja večinoma lesena. Prigorica pa je bila z nekaj izjemami skoraj vsa lesena.[98]

› Dolenja vas, konec 19., začetek 20. stoletja. Hrani Slovenski etnografski muzej.

› The village of Dolenja Vas, late 19th/early 20th century. In possession of the Slovene Ethnographic Museum.

97 Lesar, Ribniška dolina na Kranjskem, str. 6.
98 ARS, Franciscejski kataster za občino Dolenja vas.

Med obema vojnama so bile zidane že vse hiše in gospodarska poslopja, razen kozolcev, skednjev, drvarnic ter svinjakov. Pokrita so bila v večini s slamo (»skupo«), nekatere pa tudi že z opeko.

V Dolenji vasi, Prigorici ter Rakitnici stoje hiše ob glavni cesti tako skupaj, da je ostalo za posamezno domačijo le malo prostora, zato so vsa poslopja nanizana v eni vrsti pravokotno na cesto. Stanovanjski del in gospodarsko poslopje sta pogosto pod skupno streho ali pa je med njimi majhen presledek. Kako je bil videti tak kmečki dom, si oglejmo na skicah.

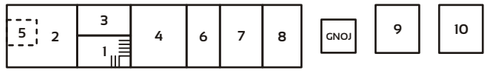

› Tlorisna skica domačije lončarja Franceta Nosana, Prigorica št. 15. Legenda: 1 – veža, 2 – »hiša«, glavni bivalni prostor in lončarska delavnica, 3 – »kuhna«, 4 – »kamra«, manjša soba, 5 – »cimer«, manjša soba na podstrešju, 6 – »kevder«, shramba za krompir, zelje, idr., 7 – »štala«, hlev, 8 – svinjak, 9 – kašča, 10 – drvarnica, skedenj.

› A floor plan of the homestead belonging to potter Franc Nosan, Prigorica 15.
Legend: 1 – a vestibule, 2 – the main living room and potter's workshop, 3 – the kitchen, 4 – a small room, 5 – a small attic room, 6 – a root cellar for the storage of potatoes, cabbage etc., 7 – a stable, 8 – a pigsty, 9 – a granary, 10 – a woodshed, barn.

Hiša lončarja Franca Pogorelca iz Dolenje vasi št. 13 je imela vzporedno s hišo še eno gospodarsko poslopje. To je bilo mogoče zato, ker je bila zadnja hiša v vrsti in je bilo še toliko prostora, da so lahko zgradili vzporedno še dodatni gospodarski objekt. Hiše in gospodarska poslopja niso bili podkleteni.

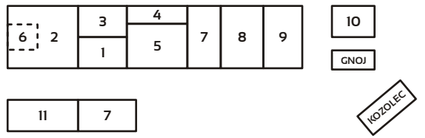

› Tlorisna skica domačije lončarja Franca Pogorelca, Dolenja vas št. 13. Legenda: 1 – veža, 2 – »hiša«, glavni bivalni prostor in lončarska delavnica, 3 – »kuhna«, 4 – »špajz«, shramba, 5 – »kamra«, manjša soba, 6 – »cimer«, manjša soba na podstrešju, 7 – »kevder«, shramba za krompir, zelje idr., 8 – »štala«, hlev, 9 – drvarnica, skedenj, 10 –svinjak, 11– kašča.

› A floor plan of the homestead belonging to potter Franc Pogorelec, Dolenja Vas 13.
Legend: 1 – a vestibule, 2 – the main living room and potter's workshop, 3 – the kitchen, 4 – a pantry, 5 – a small room, 6 – a small attic room, 7 – a root cellar for the storage of potatoes, cabbage etc., 8 – a stable, 9 – a woodshed, barn, 10 – a pigsty, 11– a granary.

V zaselku Blate, ki je prislonjen ob breg, teren ni omogočal že prej opisane razporeditve gospodarskih in stanovanjskih poslopij. Tako so morala stati ločeno, kot ponazarja tlorisni načrt domačije lončarja Antona Merharja iz Blat.

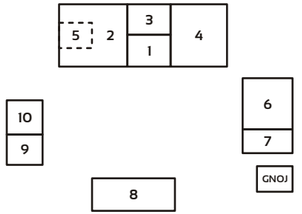

› Tlorisna skica domačije lončarja Antona Merharja, Blate št. 5. Legenda: 1 – veža, 2 – »hiša«, glavni bivalni prostor in lončarska delavnica, 3 – »kuhna«, shramba, 4 – »kamra«, 5 – »cimer«, manjša soba na podstrešju, 6 – »štala«, hlev, 7 – svinjak, 8 – drvarnica, skedenj, 9 – kašča, 10 – »kevder«, shramba za krompir, zelje, idr.

› A floor plan of the homestead belonging to potter Anton Merhar, Blate 5.
Legend: 1 – a vestibule, 2 – the main living room and potter's workshop, 3 – the kitchen, 4 – a small room, 5 – a small attic room, 6 – a stable, 7 – a pigsty, 8 – a woodshed, barn, 9 – a granary, 10 – a root cellar for the storage of potatoes, cabbage etc.

Iz tlorisnih načrtov vseh hiš je razvidno, da so stanovanjska in gospodarska poslopja, čeprav so bila različno postavljena, imela v glavnem enako razporeditev posameznih prostorov.

Stanovanjski del hiše so sestavljali naslednji prostori:
- Vhod v hišo je bil z dvorišč ne strani. Prvi prostor, v katerega so stopili skozi vhodna vrata, se je imenoval veža. Iz nje so vodila vrata v »hišo«, »kuhno« in kamro, po lesenih stopnicah pa se je prišlo v »cimer« na podstrešju.
- »Hiša« je bila glavni bivalni ter delovni prostor, v katerem so tudi lončarili. V »hiši« so bila tri okna vedno obrnjena na vaško cesto. Lončarske »hiše« so se od drugih ločile po tem, da so imele pod stropom med pečjo in nasprotno steno pritrjena dva lesena tramova. Nanju so polagali lesene deske, imenovane »police«, na katerih se je pozimi ali ob slabem vremenu sušila lončenina.
- V »kuhni« so gospodinje kuhale v kmečki peči in na ognjišču. Ponekod so v istem prostoru imeli še svinjski kotel. Med obema vojnama so se začeli uveljavljati štedilniki. Poleg kuhinje je bil ponekod še »špajz«.
- »Špajz« je bil prostor, v katerem so shranjevali živila.
- Iz veže se je prišlo tudi v kamro, ki je služila za spalni prostor. V njej so poleg postelj stale tudi omare, »kosni«, v katerih so shranjevali obleko.
- »Cimer« je bila mala sobica na podstrešju. Služil je za shranjevanje lončenine, predvsem poleti pa so v njem spali otroci.

Gospodarski del domačije so sestavljali naslednji prostori oz. gospodarska poslopja:
- »Kevder« je bil prostor, kjer so shranjevali poljske pridelke.
- »Štale« so hlevi za krave in konje.
- Svinjak.
- Skedenj, v katerem so hranili seno, včasih pa je bila v njem tudi drvarnica.
- Drvarnica.
- Kašča je bila malo odmaknjena od hiše, v njej so shranjevali žito.

Prehrana

Lončarji so se tako kot ostali vaščani hranili predvsem z doma pridelano hrano. Med obema vojnama so sadili in sejali: krompir, koruzo, ječmen, pšenico, proso, fižol, grah, zelje, repo, kolerabo, korenje, rdečo peso pa tudi lan, ki so ga uporabljali za izdelavo lanenega olja, s katerim so hranili prašiče. V precej manjši meri pa so iz njega izdelovali laneno prejo. V »gredicah« (to so z ograjo obdani vrtički, ki so bili po navadi stran od hiše, ker ob njih ni bilo prostora) pa so gojili: zelje za seme, solato, rdeči radič, »štrucar«, peteršilj, korenje, majaron in rože »vsesvetarke« oz. krizanteme. Novice iz leta 1858 navajajo iste poljske pridelke, le da so takrat sadili še nekaj konoplje in leče.[99]

Marija Bojc je povedala: »Dokler je oče lončaril, pri nas nikoli nismo sejali pšenice.« Seveda to ne velja za vse lončarje, gotovo pa so pridelovali žitarice v znatno manjših količinah. Veljalo je splošno pravilo, da je bilo v lončarskih hišah vedno dovolj kruha. Odšli so z vozom lončenine, domov pa so pripeljali polne vreče žita. Jože Merhar se še spominja, da so vaščani hodili kupovat žito k lončarju Antonu Zobcu iz Blat, vendar tega podatka ni potrdil noben drug informator na terenu.

Redili so tudi domače živali. Imeli so od 1–4 krave, odvisno od premoženjske moči družine. Veliko kmetov je imelo tudi konje. Tako v Novicah iz leta 1858 beremo: »/ .../ jih lončarji po svetu zelo izstradajo, se večkrat prigodi, da marsikaterega konja napade pljučnica ali bodljaji, smerkelj ali pa grinte in tako pride vsako leto marsikak gospodar ob svojega konjiča.«[100] Ovce oz. »bige« so med obema vojnama po malem še gojili, predvsem pri tistih hišah, kjer so ženske še same predle. Redili pa so prašiče. Novice iz leta 1858 poročajo: »Zavolje ostre in dolge tukajšne zime prešičev tukaj ne redijo, ampak jih le po eno ali dve leti stare po veliki noči do velikega šmarna od Hrvatov kupijo, kteri cele črede lesem priženejo, poleti jih rede

99 Ziegler, Krateк popis kmetijstva v ribniškem okraji, str. 314.
100 Ziegler, Krateк popis kmetijstva v ribniškem okraji, str. 323.

z zelenjavo, jeseni s korenjem in s kuhanim redkim krompirjem, pozimi pa do božiča s kuhanim gostim krompirjem in z ovseno moko. Bolji kmetje jih tako spitajo, da imajo 2, 3, tudi 4 cente; dodobra spitane pa prodajo. Vsaki tukajšni kmet jih zredi dva, tri, tudi štiri; podruženiki enega ali dva, kočarji pa po enega. Brez števila veliko debelih prašičev se vsako zimo od tod v Terst proda.«[101] Med obema vojnama so mlade prašiče kupovali v Novem mestu, največkrat po dva in jih nato doma vzredili. Enega, »ta slabšiga«, so obdržali zase, drugega pa prodali mesarjem v Kočevju ali pa prekupčevalcem iz Ljubljane. Z denarjem so nato kupili obleko ali čevlje. Ponekod so redili tudi zajce, od perutnine pa samo kokoši za jajca, ki so jih za zimo konzervirali tako, da so jih zalili z apneno vodo.
Od sadnega drevja so v Ribniški dolini sadili češplje, jabolka in hruške. Plodove so uživali sveže, nekaj so jih posušili na krušni peči ali pa uporabljali za kuhanje žganja. Nabirali so gozdne sadeže, predvsem maline ter gobe, slednje so tudi sušili.

V trgovini so kupovali le tiste stvari, ki jih sami niso mogli pridelati doma. Tako so nabavili po četrt kg sladkorja, en »firkl« (2,5 dl) olja za solato, testenine, ki pa so jih delali tudi sami, kavo, cikorijo, rožiče in riž. Vino so kupovali v gostilni po en »firkl« ali pol litra ali pa so ga pripeljali z Dolenjske. Govedino so kupovali pri mesarju, če pa je kdo v vasi zaklal kravo, je meso kar v košu prodajal od hiše do hiše. Meso so lončarji kupovali tudi v Loškem Potoku, kadar so tja peljali svoje lonce.

Po ustnem izročilu so se lončarske družine in ostali prebivalci južnega dela Ribniške doline med obema svetovnima vojnama in še nekaj desetletij po njej prehranjevale takole:

Zajtrkovali so:
- v šalčki nadrobljen kruh v kavi ali mleku;
- pred težjimi kmečkimi deli žgance z mlekom.

Za kosilo so imeli:
- golaž z makaroni;
- golaž, v katerem so skuhali še na koščke narezan krompir;
- »povance« – to so štruklji iz vlečenega testa, ki so jih polnili z drobtinami, včasih tudi z rozinami in smetano, spekli so jih v »protvajnu« ali pa so jih skuhali v loncu ter jih ponudili v skledi, zabelili so jih z mastjo ali maslom ter posuli s sladkorjem; s »povanci« so jedli kuhan krompir ter rumeno kolerabo, »kavlo«, zabeljeno z ocvirki ali smetano;
- »krompir na župi« – t. j. krompirjeva juha; po njej so ponudili le še štruklje ali pa kuhan fižol z zeljem (kislim ali svežim);
- krompirjeve žgance ali kuhan krompir s kislim zeljem ali repo;
- kurjo obaro ali »ajmoht«;
- ričet;
- vampe;
- zabeljen, kuhan stročji fižol s kruhom;
- češpljevo kašo;
- ob nedeljah so navadno jedli govejo juho z »blečički« (testenine, narezane na kvadratke) ali rezance, »tenstan« krompir in goveje meso, pozimi so k temu ponudili čebulno ali vinsko omako in kuhan hren, poleti pa solato.

Za malico so jedli:
- kruh;
- kruh s slanino ali domačo klobaso;
- kruh s smetano, včasih posut še z rožiči;
- ocvrta jajca;
- kruh z vinom (za najete lončarje).

Večerjali pa so:
- zabeljene žgance (koruzne ali ajdove), ob kolinah pa so zraven ponudili še krvavice;
- češpljevo ali ajdovo kašo;
- kadar so klali prašiča, so zvečer jedli »godlo« (krvavice so skuhali v vodi, in ko so počile, so jim dodali še kašo ali riž);
- kuhan krompir z zeljem ali repo;
- močnik.

101 Ziegler, Krateк popis kmetijstva v ribniškem okraji, str. 323.

Vsak teden enkrat so gospodinje pekle kruh, največkrat iz več vrst moke skupaj (črne, bele, koruzne, ajdove). Včasih pa so zamesile boljše testo iz bele in ajdove moke. Testo iz bele moke so nato razvaljale, nanj posule zmlete rožiče ter ga prekrile s testom iz ajdove moke. Oboje so nato zvile in spekle. Ko so potem ta kruh rezali, je bil pisan kot potica. Namesto orehove potice so revnejši pekli tudi sadni kruh. V belo kvašeno testo so dali še zmlete rožiče, jabolčne krhlje ali rozine.

Pili so v glavnem vodo, poleti so skuhali kompot iz svežih jabolk ali posušenih krhljev. Vodo so spili, krhlje pa so oslajene jedli posebej.

Že med obema vojnama so v Dolenji vasi pozimi organizirali trimesečne gospodinjske tečaje, na katerih so se žene in dekleta učile kuhati, pa raznih ročnih del in verouka. Seznanjale so se tudi s higieno in vzgojo otrok. S tem se je počasi začela spreminjati tudi domača prehrana: začele so peči tudi šarklje, pecivo, razne narastke, kuhati marmelado, pudinge. Vse to pa je bilo mogoče šele tedaj, ko se je uveljavil štedilnik.

Juhe so jedli iz kupljenih keramičnih krožnikov, medtem ko so štruklje, žgance, repo, zelje, golaž /.../ še vedno zajemali iz skupne sklede. Pečene štruklje so zrezane na lesenem krožniku jedli kar z rokami.

Pozimi se je vsa družina zbrala pri kosilu in večerji, medtem ko so poleti zaradi dela na polju po navadi skupaj samo večerjali. Navada je bila, da so pred kosilom zmolili en očenaš za zahvalo, drugega, za duše v vicah pa po jedi. Očenaš so zmolili tudi pred večerjo. Rožni venec so vsak dan molili pred spanjem, poleti pa samo ob nedeljah. Na terenu so mi povedali, da »če si šel poleti zvečer po vasi, si slišal, kako v hišah molijo, mlajši pa smo rajši kam smuknili.«

Oblačilna kultura

Na začetku 19. stoletja iz »Poročila okrajne gosposke Ribnice« izvemo, da »/.../ se je večina prebivalcev v tukajšnjem okraju prisiljena preživljati s trgovino v tujih deželah. S tem pa so domače blago nadomestili tuji tovarniški izdelki.« Na območju Ribnice so v drugi četrtini 19. stoletja tovarniško izdelani oblačilni materiali v precejšnjem obsegu zamenjali doma izdelano blago.[102] Tako so »/.../ nosili ob praznični dneh tudi bombažno in drugo kupljeno blago, medtem ponekod nekaj svile.«[103] V okrajni gosposki Ribnica so po poročilu iz leta 1838 izginile domače »posebnosti ali izvirnosti v noši, oblačilnem blagu in njihovih krojih«.[104]

V prvi polovici 19. stoletja so bile za moško modo v Ribniški dolini značilne dolge hlače in šivana suknja, obšita z belimi in zelenimi vrvicami.[105] V omenjenem času so na Kranjskem otroci, če so srečali lončarja Ribničana, peli:

»Anže, Anže iz Ribnice
nosi lonce piskerce,
rejne pokrivače,
ima duge hlače –
hlače dopetače.«[106]

Okoli leta 1840 so dolge hlače zamenjale kratke dokolenske hlače črne barve. Na sliki J. Wagnerja iz leta 1845 je med drugim upodobljen tudi Ribničan s krošnjo. Oblečen je v srajco, telovnik, dokolenske hlače ter škornje, na glavi pa ima visok klobuk.[107]

V prvi polovici 20. stoletja so Ribničani kupovali blago za svoje obleke v Ribnici, Kočevju ali v Ljubljani, laneno platno pa so po vaseh prodajali Belokranjci.

102 Baš, Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času, str. 30.
103 Baš, Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času, str. 40.
104 Baš, Opis kmečkega oblačilnega videza na Slovenskem v prvi polovici 19. stoletja, str. 84.
105 Baš, Opis kmečkega oblačilnega videza na Slovenskem v prvi polovici 19. stoletja, str. 84.
106 Baš, Opis kmečkega oblačilnega videza na Slovenskem v prvi polovici 19. stoletja, str. 85.
107 Baš, Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času, str. 227.

Obleko so jim prišle na dom »na štero« šivat šivilje in krojači, pa tudi čevlje so jim izdelovali doma najeti čevljarji. Tako izvemo iz arhiva Zbornice za trgovino, obrt in industrijo, da so bili med obema vojnama v Dolenji vasi štirje, v Prigorici pa trije krojači. Čevljarjev je bilo največ v Dolenji vasi, in to kar sedem, v Rakitnici pet ter v Prigorici dva.[108]

Za delo so lončarji oblekli kakšno staro obleko (hlače in srajco), kolovrat pa so poganjali z boso nogo. Če je bilo mraz, so si oblekli kakšno staro jopo, na noge pa so si nataknili volnene nogavice. Zaščitnih oblek ali predpasnikov niso uporabljali.

Najlepšo obleko so oblekli za v cerkev. Sestavljal jo je suknjič, »reklc«, telovnik, »lajbič«, in dolge hlače, rjave, modre ali sive barve. »Ta boljše srajce« so kupovali v trgovinah, bile so bele, lahko pa so imele vtkane še manjše vzorčke. Obvezna je bila tudi kravata, redkeje metuljček ter klobuk, še redkeje bareta. Na nogah so imeli kupljene nogavice iz bombaža ali volne. Preko obleke so pozimi nosili volnene jakne, ki so bile podložene z ovčjo kožo, zato so jim rekli »kožuhi«. Poleti so obuvali čevlje, pozimi pa škornje.

Doma so si namesto nogavic povijali noge kar v cunje ali obuli kar doma narejene volnene nogavice in preko njih obuli stare čevlje, ob suhem vremenu pa so nosili doma narejene copate iz blaga. Poleti so bili največkrat kar bosi.

Ko so se odpravili na pot prodajat lončenino, so oblekli suknjič, »reklc«, telovnik, srajco ter dolge hlače in klobuk. Nikoli pa tedaj niso oblekli najlepše obleke. Na poti bi jo namreč prehitro uničili, saj so pogosto prenočevali kar na senu, imeli pa so tudi dosti opravka okoli konj.

Edini nakit, ki so ga nosili, je bil poročni prstan, starejši ljudje pa so imeli tudi uhan v enem ušesu. Nekateri moški so nosili tudi uro.

108 ARS, ZTOI za Kočevje.

› **Lončar Jakob Pogorelec s svojo družino, ženo Nežo, hčerko Marijo in sinom Jakobom, okoli leta 1930. Zasebna last.**

› Potter Jakob Pogorelec with his family: his wife Neža, daughter Marija and son Jakob, circa 1930, in private possession.

Družabno in družinsko življenje

Edini prosti dan v tednu je bila nedelja. Tega so se vsi držali. Zjutraj so se oblekli v svojo najboljšo obleko »za v cerkev«. Ženske so rade po maši pred cerkvijo pokklepetale, moški pa so odšli v gostilno ali k Antonu Bojcu po glajenko. Tam so se tudi pogovarjali, kdo bo kdaj šel na kak sejem, pa po koliko bodo prodajali posamezne kose lončenine itd. Ob nedeljah popoldne so ženske večkrat odšle na obisk k sosedom, prijateljicam ali sorodnikom v vasi.

Moški, fantje in otroci so se radi zbirali v »ožagi«, kolibi, v kateri je stala lončarska peč. Tone Trdina jo opisuje takole: »Ožaga. Kdo izmed otrok se je ne spominja z veseljem in tiho željo v srcu, da bi spet kmalu ožigali /.../? Nizka lesena koliba /.../. Ob steni znotraj so bile postavljene klopi, včasih tudi navaden lesen tram, kjer so posedali vaški očanci ob dolgih jesenskih in zimskih večerih. Pripovedovali so si novice iz vsega sveta. Tudi marsikatero pametno so včasih razdrli. /.../ Prijetno je dišalo po pečenem krompirju. Tu je časih pol vasi pekko krompir. Jeseni so mali »frčki« dajali v žrelo koruzo, ki je pokala, da je bilo kaj.[109] Ob steni so se sušila drva, para je izpuhtevala iz njih in se mešala z dimom. Na ognju je tu pa tam cvrčalo iz mokrega polena. Toplo je bilo v ožagi in prijetno in toliko zanimivih reči se je izvedelo prav tu.« Radi so poslušali »/.../ stare grče, kako so si izmišljali najbolj neverjetne pripovedke in pravljice /.../« ter možakarje, ki so »/.../ že marsikaj preboleli v življenju, v vojnah in v starih časih sploh.«[110]

Mladi so se med seboj spoznavali pred cerkvijo, na vaških veselicah ali ob skupnem kmečkem delu. Tako se je »fajmošter« Janez Ziegler v Novicah leta 1858 nad njimi huduje: »Pri le-te metvi (mlačvi op. a.) je mladost večkrat narodno in razvujzdano obnaša, posebno nazadnje, ko jim kmet žganja in kruha za plačilo podeli.«[111] Mladi fantje so organizirali tudi miklavževanje. Fantje, preoblečeni v sv. Miklavža in hudiče, so hodili od hiše do hiše in prosili darov. »Takrat, ko si bil našemljen, si lahko kako punco malo pošlatal«, mi je dejal informator na terenu.

Pri iskanju zakonskega partnerja je pomembno vlogo igralo premoženjsko stanje ženina oz. neveste. Tako so sklepali tudi ženitne pogodbe, kjer je bilo točno napisano, kaj komu pripada ob primeru smrti očeta oz. matere, kdo deduje kmetijo itd. Žene oz. može so si poiskali največkrat kar v isti ali sosednji vasi, čeprav so hodili prodajat lončenino tudi po drugih krajih. Tako so mi dejali: »Doma poznaš, iz kakšne družine prihaja in kakšna je!« Mati je bila tista, ki je skrbela za vzgojo otrok, oče je bil zgolj avtoriteta, ki so se je bali. Oče je vodil hišno gospodarstvo, mati je gospodinjila in kmetovala. Možje so pomagali le pri večjih kmečkih delih – košnja, oranje, priprava drv, spravljanje pridelka z njive in drugo. Pri delih so pomagali tudi otroci. Če je kdo od staršev umrl, je njegovo mesto prevzel najstarejši sin ali hči.

Posestvo je po očetovi smrti največkrat podedoval najstarejši sin. Stari so neradi prehitro prepuščali posestvo mlajšim. To so naredili šele tedaj, ko sami niso bili več sposobni za delo. Pri notarju so sestavili »izročilno pogodbo«, ki je točno določala pravice in dolžnosti enih in drugih, predvsem pa je starim staršem zagotavljala »preužitek«.[112]

109 Trdan, Od Ribn´ce do Rakitn´ce, str. 386.
110 Trdan, Od Ribn´ce do Rakitn´ce, str. 394.
111 Ziegler, Kratek popis kmetijstva v ribniškem okraji, str. 314.
112 »Preužitek« – v kmečkem okolju pravno zagotovljena pravica do stanovanja in hrane v hiši ob spremembi lastnika.

› Lesena koliba, v kateri je stala lončarska peč, se je imenovala »ožaga«. Bila je središče družabnega življenja na vasi. Naslikal Ciril Pogorelc. Zasebna zbirka Nade Merhar, Prigorica.

› A wooden shed that housed a pottery kiln. It was the meeting place and socialising hub of the whole village. Painting by Ciril Pogorelc. Private collection of Nada Merhar, Prigorica.

Zaključek

Lončarstvo se je razvilo v vaseh, ki ležijo v južnem delu Ribniške doline. Prvi poroča o lončarstvu v teh krajih Janez Vajkard Valvasor v svoji knjigi Slava vojvodine Kranjske leta 1689. V njej navaja, da je v Dolenji vasi več kot 80 hiš, kjer večinoma lončarijo, za Goričo vas, Hrovačo, Nemško vas in Prigorico pa, da tu domuje veliko lončarjev. Na prelomu 19. v 20. stoletje ostaja Dolenja vas center lončarstva v Ribniški dolini, lončeno posodje in igračke pa so izdelovali še v Prigorici, Nemški vasi, Rakitnici, Blatah in po ustnem izročilu tudi v Lipovcu.

Dejstvo, da se je lončarstvo v Ribniški dolini ohranilo toliko časa, lahko pripišemo predvsem trem okoliščinam. V neposredni bližini omenjenih vasi je bilo dovolj kvalitetne gline, ki so jo lončarji uporabljali pri svojem delu. Razdrobljena zemljiška posest je domačinom onemogočala, da bi se lahko preživljali samo s kmetijstvom, zato jim je bilo lončarstvo dragocen dodatni vir zaslužka. Ribničani so si pridobili tudi dovolj obsežno tržišče, saj so svojo lončenino prodajali (sicer v različnih obdobjih) od Bele in Suhe Krajine do Kvarnerja, Istre, Notranjske, Primorske, vse tja do Furlanije.

Lončarstvo je bila tu, razen redkih izjem, zgolj domača oz. hišna obrt, za katero je značilno, da je bila ob kmetijstvu le dopolnilna dejavnost in da se je odvijala v glavnem le v ozkem družinskem krogu. Od druge polovice 19. stoletja pa lahko opažamo postopno nazadovanje te hišne obrti. Vzrokov za to je seveda več. Znanje o lončarstvu se je dedovalo iz roda v rod. V tej obrti tako ni bilo nobenega tehnološkega in oblikovnega napredka. Takšna posoda ni mogla več konkurirati industrijsko izdelani, večkrat tudi cenejši keramični ter emajlirani posodi, pa tudi stare kmečke peči in ognjišča, v katerih so še kuhali v lončenih loncih, so vse bolj izpodrivali štedilniki. Zato je zanimanje za domačo lončarsko obrt med mladimi čedalje bolj upadalo. Pred prvo svetovno vojno so se začeli ljudje iz Ribniške doline v velikem številu izseljevati v Ameriko, po tej vojni pa so mnogi raje poiskali zaslužek kot gozdarji ali žagarji v bližnjih Auerspergovih gozdovih, kot rešetarji, ali pa so se izučili kakšne druge obrti. Danes lončarijo še redki posamezniki v Dolenji vasi in Prigorici, ki ne ohranjajo le kulturne dediščine svojih prednikov, ampak iščejo nove izrazne možnosti v ekološkem materialu, ki je v današnjem svetu vse bolj cenjen.

Potek izdelave posamezne vrste lončenine

Izdelava kozice

1 › Lončar položi glino na kolovrat ter z roko oblikuje dno kozice.

2–3 › Ko je dno ravno, začne z roko in »blekom« dvigovati obod kozice.

4–5 › Ko je obod kozice dovolj visok, lončar zgladi obod in dno kozice s »šprikljo«.

6 › S »struno« odreže kozico od kolovrata. Položi jo na polico, kjer jo en dan suši.

7 › Po dnevu sušenja položi lončar narobe obrnjeno kozico na kolovrat, ter z rokami oblikuje »nogice«.

8 › Mesta, kamor bo pritrdil »nogice«, namaže z v vodi raztopljeno glino, ki deluje kot lepilo. Nato »nogice« »prilepi« na dno posode, še malo pogladi s prsti in kozica je gotova.

1

2

3

4

5

6

7

8

Izdelava »šporhetarja«

1 › Lončar z rokami na kolovratu oblikuje dno »šporhetarja«.

2–4 › S pomočjo rok in »blekа« začne »stegovati« lonec do željene višine.

5–6 › Z levo roko širi lonec navzven, obenem pa s »šprikło« gladi zunanji obod lonca »šporhetarja«.

7–8 › Lončar s »penzlčkom« še »opiše« lonec z glineno raztopino.

9 › Z rokama oblikuje ročaj, ki ga pritrdi na lonec »šporhetar«.

Izdelava latvice

1–2 › Lončar najprej na kolovratu z rokama oblikuje dno latvice, nato začne z rokama in »blekom« »stegovati« obod latvice.

3 › S prsti oblikuje zgornji rob latvice.

4 › Z rokama in »šprikljo« oblikuje in gladi dno in obod latvice.

5 › S »šprikljo« oblikuje spodnji rob latvice.

6 › S »šprikljo« gladi dno latvice.

7 › Na koncu z rokama oblikuje še »nosek«.

1

2

3

4

5

6

7

Izdelava skleđe

1–2 › Lončar na kolovratu oblikuje dno posode, nato pa z rokama in »blekom« dviguje, »gor vleče« obod skleđe.

3 › S »špriklo« gladi dno skleđe.

4 › Z rokama in »špriklo« širi in gladi obod skleđe.

5 › Z rokama oblikuje zgornji rob posode (potek dela od sl. 3–8 ponovi 3-krat).

6 › S špičastim delom »šprikle« oblikuje spodnji rob skleđe.

7–8 › Lončar z rokama in »špriklo« širi obod skleđe, nato pa dno še enkrat zgladi s »špriklo«.

9 › Ko je skleđa oblikovana, lončar s čopičem in raztopljeno glino še »opiše« dno in obod skleđe s »pisami« – kolobarji.

10–11 › S »struno »lončar odreže skleđo od kolovrata in jo da sušiti na polico.

1

2

3

Izdelovanje »majolke«

1–3 › Na vrtečem kolovratu lončar z rokama najprej oblikuje dno »majolke«, nato pa s pomočjo »bleka« začne dvigovati oz. »gor vlečt« njen obod.

4 › S »šprikla« in roko jo začne gladiti in širiti obod »majolke«.

5 › Z rokama in »šprikla« oblikuje in gladi zgornji rob »majolke«.

6 › Lončar s »šprikla« gladi dno »majolke«.

7 › Z rokama in »šprikla« ponovno oblikuje in gladi vrat in zunanji obod »majolke«.

8 › S »šprikla« oblikuje njen spodnji rob.

9 › Z rokama in »šprikla« izboči in zgladi »trebuh majolke« in oblikuje njen vrat.

10 › Obod »majolke« še enkrat zgladi s »šprikla«.

11 › Lončar »majolko« še »opiše s »piso«.

12 › S prsti ji oblikuje njen izliv, »nosek«.

13 › Z rokama izdela ročaj, ki ga pritrdi na »majolko«.

14 › S prsti ročaj lepo zgladi, »majolko« še odreže s kolovrata in jo da sušiti.

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

Izdelava modela za potico – kolača

1 › Na kolovratu lončar najprej oblikuje dno posode.

2–3 › Na sredo dna kolača doda še glino, iz katere z rokama in »blekom« oblikuje »tulec«.

4 › Ko je »tulec« oblikovan, z rokama in »blekom« dvigne oz. »zvleče gor« še obod kolača.

5–6 › Obod kolača oblikuje in gladi še z rokama in »sprikla«. S »sprikla« zgladi še dno kolača.

7–8 › Da bo model za potico lepši, lončar s prsti na obodu modela oblikuje še »grebenčke«.

9 › S »struno kolač samo še odreže od kolovrata in ga da sušiti.

Seznam lončarjev od konca 19. do srede 20. stoletja

Na terenu so se domačini v 80. letih 20. stoletja spominjali še 51 lončarjev, ki so, ne hkrati, lončarili v obdobju od konca 19. do srede 20. stoletja.

Rakitnica

1. Franc Trdan, pri Bevčkovih, 4. 8. 1891–8. 6. 1948, Rakitnica 1
2. Martin Trdan, pri Bevčkovih, 7. 9. 1896–26. 12. 1972, Rakitnica 1
3. Jožef Hočevar, pri Trdanovih ali pri Dolinškem Antonu, 7. 8. 1904–6. 4. 1970, Rakitnica 25
4. Karel Gorše, pri Mežnarjevih, 1. 11. 1865–19. 2. 1950, Rakitnica 41
5. Štefan Oberstar, pri Štefanu, 6. 7. 1890–?, Rakitnica 56
6. Anton Hönigman, pri Boštjanovih, 12. 1. 1870–31. 1. 1931, Rakitnica 71
7. Anton Hönigman, pri Boštjanovih, 9. 8. 1900–27. 6. 1963, Rakitnica 71
8. Marko Wiedervohl, pri Pajtlarčkovih, 12. 4. 1855–29. 3. 1934, Rakitnica 39
9. Anton Merhar, pri Vodnjakovih, 10. 11. 1881–31. 8. 1951, Rakitnica
10. Janez Hönigman, pri Koških, 18. 12. 1852–17. 12. 1922, Rakitnica 11
11. Marko Hönigman, pri Martinovih, 20. 4. 1856–?, Rakitnica 2

Blate

12. Anton Merhar, pri Andrejčkovih, 30. 10. 1872–6. 1. 1947, Blate 5
13. Janez Hočevar, pri Dolinških, 25. 6. 1865–28. 2. 1953, Blate 6
14. Anton Zobec, pri Katretovih, 17. 1. 1900–26. 6. 1974, Blate 7
15. Janez Widervohl, pri Lovriževih, 28. 3. 1874–?, Blate 5
16. Valentin Zobec, pri Jurcetovih, 14. 2. 1858–4. 1. 1949, Blate 10

Dolenja vas

17. Anton Pogorelec, pri Krenčkovih, 8. 1. 1852–15. 9. 1928, Dolenja vas 9
18. Franc Pogorelec, pri Krenčkovih, Tamaškovi, 21. 9. 1897–1976, Dolenja vas 13
19. Jakob Pogorelec, pri Krenčkovih, Tamaškovi, 4. 7. 1903–1945, Dolenja vas 13
20. Franc Bojc, pri Jurkovih, 26. 9. 1874–?, Dolenja vas 10
21. Janez Bojc, pri Jurkovih, 1. 10. 1876–13. 6. 1946, Dolenja vas 10
22. Leopold Bojc, pri Jurkovih, 13. 7. 1919–10. 1. 1999, Dolenja vas 10
23. Franc Bojc, pri Urbanovih, 28. 1. 1867–18. 7. 1947, Dolenja vas 41
24. Matej Bojc, pri Sinovkinih, 6. 11. 1854–2. 4. 1929, Dolenja vas 64
25. Franc Bojc, pri Sinovkinih, 3. 9. 1893–6. 11. 1956, Dolenja vas 64
26. Primož Gorše, pri Grmkovih, 9. 6. 1854–6. 7. 1919, Dolenja vas 70
27. Anton Bojc, pri Hraputu, 27. 1. 1850–16. 10. 1937, Dolenja vas 109
28. Anton Bojc, pri Hraputu, 14. 10. 1884–2. 5. 1944, Dolenja vas 109

Prigorica

29. Janez Hönigman, pri Rihtarjevih, 6. 5. 1862–4. 6. 1937, Prigorica 5
30. Franc Oražen, pri Jurkovih, 21. 9. 1842–7. 10. 1920, Prigorica 9
31. Franc Terdan, pri Terdanovih, 1. 10. 1837–16. 3. 1925, Prigorica 10
32. Anton Terdan, pri Terdanovih, 15. 1. 1887–9. 6. 1965, Prigorica 10
33. Franc Nosan, pri Šimekovih, 16. 10. 1869–19. 7. 1954, Prigorica 15
34. Ignac Nosan, pri Šimekovih, 20. 2. 1908–?, Prigorica 15
35. Jakob Nosan, pri Šimekovih, 6. 7. 1910–2001, Prigorica 15
36. Anton Nosan, pri Šimekovih, 28. 11. 1920–?, Prigorica 15
37. Matija Merhar, pri Štefanu, 24. 2. 1862–19. 10. 1934, Prigorica 22
38. Franc Merhar, pri Anžičkovih, 30. 9. 1839–13. 9. 1925, Prigorica 23
39. Anton Arko, pri Papeževih, 27. 4. 1875–28. 7. 1942, Prigorica 28
40. Karel Merhar, pri Soldatovih, 3. 10. 1876–9. 8. 1938, Prigorica 29
41. Anton Bojc, pri Jurkovih, 4. 11. 1847–31. 12. 1929, Prigorica 33
42. Franc Tomšič, pri Kraševčevih, 14. 9. 1883–23. 6. 1937, Prigorica 44
43. Franc Tomšič, pri Kraševčevih, 15. 2. 1908–1943, Prigorica 44
44. Janez Hren, pri Čanžkovih, 25. 12. 1850–23. 12. 1924, Prigorica 50
45. Jakob Hren, pri Čanžkovih, 27. 7. 1885–19. 5. 1927, Prigorica 50
46. Janez Merhar, pri Nacetovih ali Jožkovih, 13. 4. 1851–26. 10. 1922, Prigorica 54
47. Anton Hönigman, pri Markotovih ali Kraševčevih, 1. 7. 1874–?, Prigorica 64
48. Franc Hönigman, pri Markotovih ali Kraševčevih, 19. 11. 1911–?, Prigorica 64
49. Anton Bojc, pri Šobarjevih, 9. 1. 1850–14. 1. 1939, Prigorica 74
50. Karel Klun, pri Bajtarskih ali Bajtarčnih, 15. 12. 1869–1930, Prigorica 35 (32)
51. Karel Klun, pri Bajtarskih ali Bajtarčnih, 1904–1969, Prigorica 35 (32)

Viri in literatura

Informatorji:

› Marija Trdan, 1928, Rakitnica 56
› Ivan Oražen, 1927, Rakitnica 27
› Franc Kaplan, 1932, Rakitnica 11
› Pavel Henigman, 1929, Rakitnica 25
› Jože Merhar, 1908, Rakitnica 8
› Jože Kaplan, 1907, Rakitnica 4
› Marija Kaplan, 1900, Rakitnica 44
› Janez Gorše, 1910, Rakitnica 49
› Marija Hočevar, 1909, Blate 5
› Leopold Merhar, 1921, Blate 6
› Marija Merhar, 1913, Blate 6
› Leopold Zobec, 1924, Blate 2
› Franc Vidervol, 1914, Zaprice 2, Kamnik
› Vincencij Gorše, 1929, Dolenja vas 70
› Marija Bojc, 1925, Dolenja vas 109
› Karel Kromar, 1912, Dolenja vas 92
› Leopold Bojc, 1919, Dolenja vas 10
› Neža Pogorelec, 1907, Hrib 9, Dolenja vas
› Frančiška Bojc, 1903, Lončarska 21, Dolenja vas
› Jakob Nosan, 1910, Prigorica 47
› Anton Nosan, 1920, Prigorica 101
› Angela Merhar, 1920, Prigorica 44
› Franc Henigman, 1903, Prigorica 12
› Marija Oražen, 1903, Lipovec 10
› Liljana Adolšek, 1901, Lipovec 51
› Betka Kic, 1923, Korita 3

Časopisni viri:

› Ilc, Josip: Ribniške domače obrti. V: Jugoslovanski obrtnik 5, 10. 9. 1919, str. 33–35.
› Jovan, Janko: Domači obrti na Kranjskem. I. Lončarski obrt, V: Dom in svet, 1903, str. 288–291.
› Karlovšek, Jože: Naša podeželska keramika. V: Tovariš 6, 10. 2. 1950, str. 92.
› Lončarstvo. V: Novice 22, 2. 6. 1899, str. 198–199.
› Naša slovenska domača obrt, lončarstvo v ribniški dolini. V: Ilustrirani Slovenec 41, 3, 9. 10. 1927, str. 336, 337, 340.
› Obrtnijske stvari na Kranjskem. V: Kmetijske in rokodelske novice 29/XXV, 17. 7. 1867, str. 235.
› Opomin našim lončarjem. V: Kmetijske in rokodelske novice 31/X, 17. 4. 1852, str. 122.
› Ribniške domače obrti. V: Jugoslovanski obrtnik 4, 10. 8. 1919, str. 26–27.
› S. S.: Lončarstvo – kruh in ponos Dolenje vasi pri Ribnici. V: Slovenec 97, 28. 4. 1942, str. 2.
› Trdan, Tone: Od Ribn´ce do Rakitn´ce. V: Mlado jutro 49, 4. 12. 1938, str. 385–386.
› Trdan, Tone: Od Ribn´ce do Rakitn´ce. V: Mlado jutro 50, 11. 12. 1938, str. 394–395.
› Trdan, Tone: Od Ribn´ce do Rakitn´ce. V: Mlado jutro 7, 12. 2. 1939, str. 49–50.
› Trdan, Tone: Od Ribn´ce do Rakitn´ce. V: Mlado jutro 8, 19. 2. 1939, str. 57–58.
› Trdan, Tone: V dolini lončarjev. V: Naš rod 10: Udruženje jugoslovanskega učiteljstva, 1938/39, str. 346–48.
› Trdina, J.: Dolenjci. V: Slovan 20, 15. 5. 1884, str. 158–159.
› Ziegler, Janez: Kratek popis kmetijstva po ribniškem okraju. V: Kmetijske in rokodelske novice 40/XVI, 6. 10. 1858, str. 314.
› Ziegler, Janez: Kratek popis kmetijstva po ribniškem okraju. V: Kmetijske in rokodelske novice 41/XVI, 13. 10. 1858, str. 322–323.
› Ziegler, Janez: Kratek popis kmetijstva po ribniškem okraju. V: Kmetijske in rokodelske novice 42/XVI, 20. 10. 1858, str. 330–331.

Arhivski viri:

› SI_ZAL_RIB/0002 Občina Ribnica, a.e. 2651.
› SI_ZAL_RIB/0002 Občina Ribnica, a.e. 2518.
› SI_ZAL_RIB/0002 Občina Ribnica, a.e. 808.
› SI_ZAL_RIB/0002 Občina Ribnica, a.e. 1325.
› SI_ZAL_RIB/0002 Občina Ribnica, a.e. 69.
› SI_ZAL_RIB/0002 Občina Ribnica, a.e. 4637.
› Arhiv Republike Slovenije, Franciscejski kataster za občino Dolenja vas.
› Arhiv Republike Slovenije, arhiv Zbornice za trgovino, obrt in industrijo, fascikel za občino Kočevje.
› Nadškofijski arhiv v Ljubljani, krstne, poročne in smrtne knjige za župnijo Dolenja vas.
› Inventarne knjige Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani.
› Status animarum, družinske knjige za župnijo Dolenja vas.

Literatura:

› Baš, Angelos: Opis kmečkega oblačilnega videza na Slovenskem v 1. polovici 19. stoletja. Ljubljana: SAZU, 1984.
› Baš, Angelos: Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času. Ljubljana: DZS, 1987.
› Bogataj, Janez: O slovenskem lončarstvu. V: Likovni odsevi 4–5. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije, 1986, str. 36–38.
› Berce, Branka: Lončarstvo v Dolenji vasi in Prigorici na Dolenjskem. Proseminarska naloga na oddelku za etnologijo, Filozofska fakulteta, 1974.
› Britovšek, Marjan: Razvoj fevdalne agrarne strukture. Uvajanje krompirja. Ljubljana: Slovenska matica, 1964, str. 188–204.
› Karlovšek, Jože: Lončarstvo na Slovenskem. V: Slovenski etnograf 3–4. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 1951, str. 87–111.
› Kumer, Zmaga: Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini. Maribor: Obzorja, 1968.
› Lesar Anton: Ribniška dolina na Kranjskem. Ljubljana: A. Lesar, 1864.
› Likovič, Josip: Zgodovina cest na Slovenskem. Ljubljana: Republiška skupnost za ceste, 1972.
› Melik, Anton: Posavska Slovenija. Ljubljana: Slovenska matica, 1959.
› Merhar, Boris: Ljudska pesem. Zgodovina slovenskega slovstva I. Ljubljana: Slovenska matica, 1956, str. 31–114.
› Merhar, Ivan: Gospodarsko življenje naših dedov v zadnjih stoletjih. V: Naši zapiski. Socialna revija 7/V, 1907, str. 102–108.
› Merhar, Ivan: Gospodarsko življenje naših dedov v zadnjih stoletjih. V: Naši zapiski. Socialna revija 6/V, 1907, str. 92–94.
› Miličević, Josip: Veze seoske proizvodnje i trgovine Slovenije i Istre. V: Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije 3. Portorož 13.–14. 12. 1984. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 1987, str. 78–88.
› Otrin, Blaž: Topografsko-zgodovinski opis župnije Ribnica, vikariata Sodražica in lokalije Dolenja vas pri Ribnici iz leta 1822. V: Kronika 3, 2018, str. 561–574.
› Ribnica skozi stoletja. Ribnica: Skupščina občine Ribnica in založba Spektar Zagreb, 1982.
› Rus, Jože: Suha roba ali ribniški mali človek. Ljubljana: Ribniški klub, 1941.
› Smole, Majda: Gospodarski položaj ribniških podložnikov v začetku XIX. stoletja. V: Kronika 3, 1956, str. 170–73.
› Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici kraljevine Jugoslavije. Gozdni urad in šumska industrija Karla A. Auersperga, Kočevje. Ljubljana: Založba »Jubilej«, 1939, str. 657.
› Valenčič, V.: Tovorništvo na Kranjskem. V: Zgodovinski časopis 3/35, 1981, str. 243–241.
› Valvazor, V. Janez: XLI. poglavje: O vaseh na srednjem Kranjskem. V: Slava vojvodine kranjske I. knjiga. Ljubljana: Zavod dežele Kranjske, 2009, str. 275–278.
› Zgodovina Slovencev. Izguba Koroške in Primorske. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979, str. 624–628.

Summary

Pottery in the Ribnica Valley – A Historical and Ethnological Overview

The Ribnica Valley is located in the southern part of central Slovenia, lying in the Ljubljana–Kočevje direction. In the western part of the Ribnica Valley, beneath the Velika Gora ridge and between the villages of Breže and Nemška Vas, there is a 10-meter high rise called Brezje, which mostly consist of clay. The immediate vicinity of the raw material – clay – allowed the pottery craft to develop in the villages in the southern part of the valley. The microtoponym used for these villages is "in the land of potters" (Slovenian "u lončarjih" or "u lončariji").

The History of Pottery in the Ribnica Valley

The first person to write about the pottery in the Ribnica Valley was Johann Weikhard von Valvasor in his 1689 work The Glory of the Duchy of Carniola, wherein he stated that in the village of Dolenja Vas there were more than 80 houses where pottery was the predominant activity. Mentioning the villages of Goriča Vas, Hrovača, Nemška Vas and Prigorica, he pointed out that many of the people living there were potters. In the early 19th century, there were 250 families producing pottery" in all five villages around Dolenja Vas", in particular small farmers and owner-occupiers who were only able to make ends meet by means of their own produce for seven to eight months a year. According to the 1864 records, there were 73 ceramicists, 24 potters and 4 brickworks in the Ribnica Valley. With the development of machine-made pottery in the second half of the 19th century, however, the pottery craft started to decline throughout Slovenia.

Until World War I, there were a total of 44 potters working in the villages of Dolenja Vas, Prigorica, Blate and Rakitnica. Up until then, the pottery craft had "solely the characteristics of a cottage industry activity. Although some potters became independent craftsmen, their main focus was still on agriculture."

During World War I (in 1916), a delegate and the priest of the Dolenja Vas parish, Karel Škulj, succeeded in establishing a Pottery Cooperative, which all the local potters became members of. The cooperative supplied potters with shared lead oxide and clay, as well as protected the pottery craft as a cottage industry. When the Treaty of Rapallo was signed in 1920, potters from the Ribnica Valley lost a large part of their former market, namely Istria, the Littoral (Primorska Region), Trieste, Gorizia and the Inner Carniola Region (Notranjska), as a result of which their production was also reduced. Men started working as forest workers, horse-cart drivers and sawmill workers in the Auersperg family's forests and sawmills. An important additional source of family income was the picking and sale of forest berries and medicinal plants. In the former Municipality of Dolenja Vas, which had been "the homeland of potters" for centuries, men took up sieve-making, among other activities. Due to the nature of work, pottery was less and less popular among young people, as they found the work, which was done in the main living area, too dirty.

Prior to the start of World War II, there were a total of 19 potters still active in the villages of the southern part of the Ribnica Valley, whereas after the war, their number declined significantly. In 1950, there were six potters left: four from Prigorica (all from the Nosan family) and one from the villages of Dolenja Vas and Blate each. In the late 1980s, the only potters left were Leopold Bojc from Dolenja Vas, as well as three Nosan brothers – Ignac, Jakob and Anton – from Prigorica.

Potters' Training

Pottery knowledge and skills were handed down from generation to generation, hence, no major technical progress has been recorded. At first, children would help clean the clay at home, then they would start making clay toys themselves, and finally also pots and other ware. The first signs that the pottery craft was in need of modernisation appeared in the late 19th century. In 1919, there was a concrete need for a modern pottery kiln to be set up in the Ribnica Valley, and also the need for a highly skilled master potter who would teach local potters modern pottery skills. Unfortunately, this initiative never came to fruition. It was not until the period between World War I and II when two potters from the village of Dolenja Vas received training at a ceramic school in Ljubljana. One moved away from home, while the other used moulds to handcraft devotional statuettes, crosses and vases, however, he still used traditional techniques when it came to cleaning clay, as well as handcrafting and firing other kinds of clayware.

In terms of the equipment they used and the way they sold their ware, potters can be divided into three major groups:

1. The first group consists of potters who made clayware themselves, firing it in their own pottery kilns. They had their own carts and horses to travel around and sell the ware.
2. The largest group of potters were potters who handcrafted clayware themselves, but did not have their own pottery kilns. They would fire it in the kilns belonging to the potters from the first group. The travelled around using their own carts and horses.
3. The third group includes poorer potters who worked for potters of the first two groups, while at home they would make clay toys themselves, firing them in the kilns belonging to the potters from the first group. They used wicker shoulder baskets and baskets to carry their ware and sell it at nearby fairs, as they owned no horses to transport their goods.

Pottery Making

Prior to World War II and for a few years after the war came to an end, potters from the Ribnica Valley had their workshops mostly in their living rooms, which were referred to as "a house" or "a pottery room".

Potters got clay for their clayware in Brezje. The clay was brownish in colour and less oily, so it had the tendency to crack. To improve its strength, quartz sand was added to it. After firing, it was reddish in colour. In the 19th century, they started digging up clay in Kočevje to get clay for higher-quality ware. The clay was grey in colour, more durable and was fired until it turned to an ivory-yellowish colour. It was used to make ware that was mostly intended to be sold off "to the seaside", as such goods were more beautiful, whiter and more compact.

Before it was used, clay was thoroughly cleaned. Even in the 1970s, potters would still beat clay in the middle of the main living room using a wooden mallet, shaping it into four-sided 'loaves', which they placed on a trestle and cut them into thin pieces using a sickle to remove various impurities. The cleaned clay was wetted with water and left lying for a day to get thoroughly soaked. Potters would then put all the wet clay into a large heap in the middle of the room and start trampling it with their feet, so it would get soft and thoroughly kneaded. All the family members, as well as hired men and girls, took part in this. Potters would then take large lumps of this clay to the left foot-operated

potter's wheel and start making clay vessels. Several things were placed nearby: a bowl of water with sheep or deer skin soaked in it – it was used for smoothing thrown ware, a modelling tool, as well as small pots with dissolved clay, which they used to adorn the vessels, as well as a wire cutter, which they used to cut the pieces off.

Potters divided the cleaned clay into small round 'loaves' or lumps, placing them next to the potter's wheel. First, they shaped the vessel's bottom with their hands, then started to stretch the vessel's walls upwards with their hands and the water-soaked skin. When the walls were high enough, they shaped them, smoothing the rim using their hands and a wooden modelling tool, which was straight on one side and pointed on the other, thus giving the vessel the desired shape.

They decorated certain types of pottery, especially bowls and pitchers on the rotating potter's wheel by means of a brush and clay paint, drawing circles and serpentine shapes, sometimes removing part of the paint in a wavy pattern using a finger. They decorated the jugs on the outside and bowls on the inside. As for the cooking vessels and pots used for cooking feed for the animals, they used a stick while the vessels were on the rotating potter's wheel to add a wavy or straight-lined relief circle all around. In the end, they used a wire cutter to cut the thrown vessel off the rest of the clay on the potter's wheel, placing it on a wooden board, a shelf (2 m x 0.4 m) to dry. During the wintertime, it would take three to four days for the pottery to dry in the main living room next to a heated tile stove. In warm weather, potters would dry the pottery outdoors, in the shade, as otherwise the clay tended to crack or become curved. During the summertime, it took two to three days for pottery to dry.

When the vessels were dry enough, potters could add additional ornamental elements to the bowls, pitchers and flower pots. They used copper oxide to draw various geometric ornaments and floral motifs on the inside of the rim. Sometimes they added a floral motif on the vessel's bottom and a ring pattern on the rim's inside. Some of the vessels were painted only with ring patterns, with a wavy pattern added to it occasionally. Pitchers, jugs and drams were embellished with several rings, while the space in-between was filled with slanting lines or a wavy pattern. In places close to the seaside, pitchers with "Drink it, Pero!" or "Drink it, Ante!" written on them were especially popular.

Flower pots were embellished in a one-of-a-kind way. Potters made a plaster mould with a flower-shaped relief. They impressed clay of a different colour than the clay used for the flower pot into it and then glued the impressed flower to the pot's outer side with diluted clay.

The clay vessels were then ready for the first firing in the pottery kiln. Between 800 and 1,200 pieces had to be made for a single firing. Pottery kilns were housed in wooden sheds by the water or away from the village to prevent fire from spreading to the village houses in case of fire. Therefore, the clay vessels had to be carried from the houses to the pottery kilns, which was done by four to five girls and women. They would place a cloth shaped into a ring on the head for padding, and a board with the pottery on top of it. Then they carried the pottery from their homes to the wooden hut with a pottery kiln inside of it. The potters would place larger vessels in the middle of the kiln and smaller ones along the sides to make best use of the space. Broken pots were placed next to the kiln's door. The first firing took 18–20 hours and the second one 15 hours. Five m^3 of wood were used for each firing.

After the vessels had been fired for the first time, potters would glaze it with a whitish powder – lead oxide diluted with water. They poured the diluted lead oxide all over the vessels using a ladle. They glazed the vessels by pouring a bit of the lead oxide inside and then moving them to and fro, making sure they were thoroughly covered with it on the inside, and then poured the rest of it out. If they only used the lead oxide, clayware was yellow or reddish in colour, depending on the clay colour. They obtained a green glaze by adding copper oxide to the lead oxide, and a

brown glaze by adding iron oxide. After two hours, the glaze was dry and the vessels had to be fired one more time. It was very important for the clayware to be fired at a high temperature as it contained lead which had to be burnt thoroughly. If potters failed to do so, the lead remaining in the glaze could prove fatal for people. Before World War II, one kg of lead oxide cost 16 dinars and 10–15 kg of it were needed for one pottery kiln.

According to the locals, there were eleven pottery kilns in operation in the Ribnica Valley in the period between World War I and II. Most of them were in the village of Rakitnica i.e. five, as well as three in Blate, two in Prigorica and one in Dolenja Vas.
Wooden huts that housed pottery kilns were also important in terms of socialising. "During the winter and summer, when firing takes places, the villagers – men and boys only – get together at the pottery kiln. This is a beautiful folk tradition in the friendly parish of Dolenja Vas. Children come to the pottery kiln in the afternoon. Potatoes are roasted there until the church bells toll in the evening and people take sieves laden with roast potatoes home."

Types of Pottery

The predominant kind of clayware made by potters in the Ribnica Valley was the pottery used for preparing and storing food on a daily basis as well as for various feasts and holidays, namely pots, cookware, mugs, pans, potica cake moulds, cups, milk bowls, containers and vessels for the storage and transportation of food and liquids, pitchers, plates and bowls, and recently also vases, ashtrays and the like. Pitchers with a spout, kegs, grease pots, butter churns and pots for cooking spirits were a bit less common. The following was written in the Novice newspaper in 1867 by an unknown author: "Although these products are not particularly pleasing to the eye, they are solid and sold at an appealing price / ... /".

In addition to various clay vessels, potters from the Ribnica Valley also crafted clay toys, especially lion-, fish-, duck-, goose-, goat-, hind-, cuckoo-, horse-and-rider- and horse-shaped whistles, as well as piggy banks. In the early 20th century, almost all potters made clay toys, in particular Janez Klun and Jakob Nosan, both from the village of Prigorica, as well as Anton Pogorelec and his son Jakob from Dolenja Vas. On the initiative of Božo Račič, director of the Ljubljana-based Central National Institute for Women's Cottage Industry, in 1935, Jakob Pogorelec also handcrafted some clay sculptures that represented scenes from farmers' life and characters from folk tales, i.e. a woman with a wicker basket, a wild man of the woods on a tree stump, a monkey with a bassoon, a driver with a team of horses, Nativity scenes, mounted St George stabbing a dragon, St Roch with a stick and a dog, four drunkards at a table, a hag with raised arms, a plougher with a plough, a driver with a cart and a horse and a sitting bear with an instrument, which is at present in possession of the Slovene Ethnographic Museum in Ljubljana.

Sale of the Ribnica Valley Pottery

Potters from the Ribnica Valley sold their ware as pack-peddlers, who were only allowed to sell cottage industry goods and had to have a permit or a peddler's licence to do so. They would sell their ware going from one village to another and from house to house, as well as at fairs.

In the early 19th century, potters sold their ware in the local area to their fellow villagers, as well as elsewhere, i.e. in the area of Novo Mesto, Postojna and Gorica, in Croatia, the Littoral, Istria, Trieste and Friuli.

The situation remained unchanged up until the time after World War I, specifically until 12 November 1920, when the Treaty of Rapallo was signed between the Kingdom of Italy and the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. With the new border, potters from the Ribnica Valley lost a large part of their market, as Istria, the Littoral, Trieste, Gorizia and a large part of Inner Carniola (Notranjska) were now on the Italian side of the state border. Karel Škulj, a delegate and parish priest of the Dolenja Vas parish, strived for the introduction of free trade in "our cottage industry goods" in Italy, the Italians, however, refused to ratify the agreement. The new political situation resulted in a decreased number of potters in the Ribnica Valley and a decline in young people's interest in the pottery craft. In the period between World War I and II, potters sold their ware in the Lower Carniola (Dolenjska) region, especially around the Suha Krajina and partly around the Bela Krajina regions, the Yugoslav part of the Notranjska region (Bloke, Loški Potok), as well as the neighbouring Croatia (in Grobničko polje near Rijeka, Crikvenica, Sušak, Senj, Kastav, Trsat, Brebir, Novi and all the way to Karlovac).

Up until the early 18th century, transport in the Slovenian territory was for the most part based on pack animals. Potters fitted their horses with special pack saddles that had two wicker baskets attached to them, with their ware wrapped in straw stacked inside. Small farmers and owners-occupiers who owned no horses transported their ware around in pack baskets. With the development of the road network, pack animals were, however, increasingly often replaced with horse-drawn carts. In the early 19th century, pottery was transported on horses and on horse-drawn carts. In 1858, the Novice newspaper reported as follows: "There are lots of horses around, especially in the villages inhabited by potters, so they can transport clayware around, and carry it as well." In the second half of the 19th century, pottery was transported around by means of horses mostly only in hilly areas. Back in the day, the oldest locals could still recall that, in the wintertime, clayware was taken to Loški Potok on sleighs. In the second half of the 19th century, pottery was mainly transported on horse-drawn hay carts, which were first loaded with bags filled with sawing and then with pottery wrapped in straw. Poor potters would load their clay toys in rucksacks and wicker baskets to take them to Ljubljana. From 1893 onwards, when a railway line started operating from Kočevje to Grosuplje and from there to Ljubljana, they also travelled by train.

The sale of pottery in Istria prior to 1914 was described by Josip Miličević in his discussion titled Veze seoske proizvodnje i trgovine Slovenije i Istre. From as early as the beginning of the 19th century, traffic in Istria was hindered by poor traffic conditions. In 1835, however, the so-called "Carniolan Road" leading from Podgrad via Buzet, Motovun and Pazin was built. This road reportedly significantly increased the traffic between Slovenia and Istria. Slovenian potters – from the Ribnica Valley and Komenda – would sell their ware, which the Istrians referred to as "kranjice", at fairs and going from village to village. Fairs were held for several days in a row, such as a fair in Rovinj, which lasted between seven and ten day. Most fairs, however, were two-day events. In Istria, potters from the Ribnica Valley were generally known as jovial fellas, jokers and for being very good at communicating with people in a friendly way, which was understandably a prerequisite for being successful sellers. As for potters themselves, they "liked Istria a lot: there are nice people living there and good wine and our wares are easy to sell." One of the older informants recalled:" My father would often go to Istria. The only thing I still remember is that he brought home a large basket of grapes and figs."

Potters from the Ribnica Valley would also sell their ware at fairs in Novo Mesto, Kočevje, Žužemberk, Sodražica, Ribnica and Loški Potok, as well as Crikvenica, Sušak, Senj, Kastav, Trsat, Brebir and Novi, where they would stay for several days. They would leave home early in the morning (at 3 o'clock), making it to Delnice on the first day. On their

way there, they would eat at inns, as well as the food they brought along from home. In Delnice, they mostly spent the night sleeping on or next to the cart, so they could keep an eye on their ware and make sure it did not get stolen. The next day, they travelled the rest of the way to the fair, where they stayed for two to three days before returning home. Fairs on the Kvarner Gulf coast were visited by customers from the islands who would buy large quantities of pottery to later sell on the islands themselves. The leftover ware that they were unable to sell at fairs was sold to the local shops at a lower price. Returning from the seaside, potters brought home southern fruit (oranges, grapes, figs), olive oil ("my father would always bring home three 1.5-litre bottles"), wine, unroasted coffee and enamel pots smuggled from Italy.

Potters from the Ribnica Valley would also sell their ware around the Dolenjska region, travelling from village to village, where they would trade pottery for grain. They went there twice a year, for the first time in the summer after wheat had been reaped, and for the second time after the maize harvest. They would visit about five villages a day. Since they always visited the same villages, they were well-familiar with the houses where they could spend the night for free. Potter Leopold Bojc recalled the following: "I liked sleeping in the hay best, or on top of a tile stove whenever it was cold; I didn't much like sleeping in a bed, as I'd get fleas. But we had a jolly good time! Sometimes you'd move the horse-drawn cart slowly, so you could see everything while travelling and stop for a bit to talk to people. Now everything's going so fast, it's no longer so nice!"

No exact data regarding the earnings of potters from the Ribnica Valley is available. In the early 19th century, 250 potter families reportedly earned a total of 10,000 guldens annually selling their ware, with each family earning an average of 40 guldens. In the second half of the 19th century (1864), Anton Lesar wrote the following: "In addition to actually practicing their craft, selling their ware is also vital for the people of the Ribnica Valley so they can get the food they need / ... / earn the money to buy the necessary clothes and pay taxes – community, provincial and state ones." In 1903, Janko Jovan reported that a potter who crafted the amount of pottery sufficient for 4–5 pottery kilns earned 200 K (krone/crowns). During the period between World War I and II, the sale of the pottery fired in as single pottery kiln reportedly brought in enough money to buy a cow, a low-quality horse or a small field. The money was spent on repairing the house, paying taxes, buying new land, livestock or was kept in the bank. According to potter Bojc, when the pottery sale was slow "you'd only earn as much as you'd spend on the journey itself ".

In 1946, the sale of pottery and other craft products was taken over by the Ljubljana-based National Commercial Institute for the Cottage Industry, Arts and Crafts (later renamed the Trade Company for the Cottage Industry, Arts and Crafts – DOM Ljubljana) and agricultural cooperatives. Some potters from the Ribnica Valley continued to sell their ware at fairs, in villages going from door to door, at cultural events and in shops selling handcrafted goods. Today, there are only few individuals left who still practice pottery in the villages of Dolenja Vas and Prigorica, thus not only preserving the cultural heritage of their ancestors, but also seeking new creative possibilities in terms of organic materials, which are increasingly sought-after in today's world.

Predstavitev sodobnih ribniških lončarjev

A Presentation of Contemporary Potters from the Ribnica Valley

Tina Zajc Zver

V prispevku predstavljam štiri ribniške lončarske družine, ki so vsaka na svoj način v sedanjost prenesle bogato znanje svojih prednikov o izdelavi, obliki in prodaji lončenine. Vse štiri družine živijo v lončarskih vaseh Dolenja vas in Prigorica, vendar je kljub bližini vsaka izoblikovala svoj stil. O njihovem življenju, delu in lončarstvu sem se pogovarjala z Antonom Nosanom, Janezom in Andrejo Bojc, Jakobom Nosanom, Janezom Pogorelcem in Ano Češarek. Vsak izmed njih je zgodba zase, vsem pa je skupna ljubezen do gline.

Anton Nosan svojim rjavo rdečim lončarskim izdelkom dodaja le kanček svetlejše kočevske gline kot okrasek. Iz značilnih lončarskih izdelkov, ki se le še redko uporabljajo za svoj prvotni namen, oblikuje izdelke za novo namembnost, takšen je npr. njegov »ta pejščen lonec«, ki ga je spremenil v posodo za shranjevanje medu. Odlikuje ga izjemna spretnost oblikovanja na lončarskem vretenu.

Lončarstvo Bojc beleži tristoletno lončarsko tradicijo, ki jo uspešno prenaša tudi naprej. V delavnici delajo Janez, Andreja in hči Jasmina, zraven pa se vedno znajde tudi kakšen vnuk. Bojčevi izdelke prilagajajo sodobnemu kupcu, zato uporabljajo barve, barvne glazure in iz značilnih lončarskih oblik izpeljujejo izdelke z novo namembnostjo. Izdelkom dodajo tudi zgodbo, ki kupce še bolj prepriča v nakup njihovih izdelkov.

Janez Pogorelec in Ana Češarek sta hkrati in pod isto streho uresničila svojo željo po ustvarjanju; Janez z nadaljevanjem (prekinjene) družinske tradicije lončarstva – v njegovih uporabnih izdelkih odseva dovršeno oblikovanje gline na lončarskem kolovratu, v piščalkah v obliki konjičkov, rac in sov pa smisel za ročno oblikovanje gline; Ana je kiparka samouknjinja, ki pravi, da dela iz sebe – najbolj je poznana po izdelovanju jaslic, svetnikov, prizorov iz Kristusovega življenja ter mitoloških in literarnih motivov.

Jakob Nosan ohranja tradicijo figuralnega lončarstva svojega očeta in izdeluje najrazličnejša darila, od Ribničana s krošnjo na rami, drevesa s kačo v obliki piščali do tovornjaka s čašami in steklenico medice, še vedno pa se drži tudi starejših motivov, od ženske s škafom na glavi do spečega kralja Matjaža; izdeluje najrazličnejše figure, ki so duhovita interpretacija kulturne dediščine in načina življenja.

Poleg njih na našem območju delujejo tudi drugi lončarji/keramiki, ki so svoje znanje pridobili prav od zgoraj naštetih v lončarski šoli Rokodelskega centra Ribnica, ki poteka že od leta 2011 in tudi drugih mojstrov oblikovanja gline, ki delujejo drugod po Sloveniji. Za ohranitev in tudi razvoj lončarstva je pomembno, da se bogata dediščina lončarstva ohrani ter se nadgrajuje samostojno in tudi v sode-lovanju z drugimi strokovnjaki, kot so oblikovalci, raziskovalci, znanstveniki, saj je glina gradivo, ki ponuja neštete možnosti uporabe tudi v sodobnosti.

The article presents four families from the Ribnica Valley who make pottery and hand down their ancestors' wealth of knowledge about the pottery making and selling from generation to generation in their own unique ways. All four families live in the neighbouring pottery villages of Dolenja vas and Prigorica, yet despite the short distances between the two villages, each of the families evolved a one-of-a-kind pottery style. The potters that were happy to share the information about their lives, work and pottery in general are Anton Nosan, Janez and Andreja Bojc, Jakob Nosan, Janez Pogorelec and Ana Češarek. Each of them is a story in itself, yet all of them have one thing in common: the love of clay.

Anton Nosan's pottery is characterised by a touch of lighter clay he adds to his otherwise brown-red pieces of pottery as decoration. He gives new purpose to typical products that are only rarely used for what they were originally intended for. One of such products is his fireclay pot, which he has turned into a honey pot. He is noted for his remarkable skill at making pottery by means of a potter's wheel.

The Bojc family boasts a 300-year pottery-making tradition, which is successfully handed down from generation to generation. The family members that work at the family's pottery workshop are Janez, Andreja, daughter Jasmina, and occasionally also the grandchildren. Aiming to tailor their products to the needs of contemporary consumers, they use various dyes and glazes of different colours, turning typical pottery designs into pieces that serve a new purpose. They make sure their products tell a story, which makes them even more popular with buyers.

Janez Pogorelec and Ana Češarek realised their aspirations for creativity at the same time and under the same roof. Janez is continuing his family's (interrupted) tradition of pottery-making, creating a variety of useful everyday products that reflect his skilful use of the potter's wheel, as well as horse-, duck- and owl-shaped whistles, which show his hand-shaped pottery craftsmanship. Anna is a self-taught sculptor who finds inspiration for her works in herself. She is best known for her nativity scenes, scenes from the life of Jesus Christ, as well as mythological and literary motifs.

Jakob Nosan is following in the footsteps of his father, who started the tradition of figural pottery. He makes all sorts of giftware, ranging from pack-peddlers from the Ribnica Valley, whistles shaped as trees with snakes to a truck loaded with cups and a bottle of mead. His pottery also features a number of older motifs, such as a woman with a pail on the top of her head, the sleeping King Matjaž and other figures based on his humorous interpretation of cultural heritage and traditional ways of life.

In addition to the ones listed above, there are several other local potters and ceramic artists, who learnt their craft at the pottery school of the Ribnica Handicraft Centre, which has been offering courses since 2011, as well as a number of other master potters elsewhere in Slovenia. For the tradition of pottery to be preserved and developed further, it is important to make sure that the rich pottery-related heritage is enhanced further in collaboration with various other professions, such as designers, researchers, scientists, as clay is the sort of material that offers infinite possibilities for use.

Lončarstvo Bojc

Pri Bojčevih v Dolenji vasi lončarijo Andreja, Janez in njuna hči Jasmina, izdelovati pa znata tudi sinova Grega in Nejc, ki pa sta trenutno v drugih poklicih. Lončarska dejavnost je tesno prepleta z vsakdanjim družinskim življenjem. Glavnina lončarskega dela se odvija v delavnici, ki je v domači hiši. Lončarsko obrt so nasledili od Janezovega očeta Leopolda, ki je umrl leta 1999. Janez mu je že od malega pomagal v delavnici, prav tako brat Polde; oba sta bila zadolžena za pripravo gline, ki je takrat še potekala ročno. Za kolovrat je oče posadil Janeza, čeprav še danes ne ve, zakaj je izmed treh otrok izbral prav njega. V mladih letih mu lončarsko delo ni preveč dišalo; pravi, da je komaj čakal, da je lahko zapustil očetovo delavnico; na srečo je danes drugače, v delavnici bi bil lahko tudi do zjutraj in tam je srečen.

Ko se je poročil z Andrejo, je glina tudi njo takoj prevzela in je začela pomagati atu Leopoldu v delavnici. Andreja se z nasmehom na obrazu spominja »fotra« in pripoveduje, kako ji je razlagal o zgodovini in lončarstvu, saj sta veliko časa preživela skupaj v delavnici. Sam je lončaril še v domači hiši v »Ulcah«, po domače pri Jurkovih, in je lončevino nosil žgat v ožago na vasi. V preteklosti je bilo več ožag.

Na mestu, kjer imajo Bojčevi zdaj hišo, je imel Janezov praded svojo ožago, vendar se je zrušila, zato so kasneje tudi Bojčevi uporabljali skupno ožago v Dolenji vasi. Janez je z očetom hodil tudi »zdumə«; z vozom sta šla na sejme v Crikvenico, Kastav ali po Dolenjskem, kjer so do začetka 90. let 20. stoletja še vedno menjali lončenino za žito. »'Košte' so bile polne žita,« se spominja Andreja, »moka pa je tako dišala, da si misliti ne moreš.«

Dokler je živel, je bil glavni ata, Janez in Andreja sta v glavnem delala manjše stvari in piščali. Največ so prodali podjetju Dom, ki je odkupilo vse, kar so naredili. Andreja in Janez se spominjata, da sta piščali izdelovala celo jesen in zimo, spomladi pa so prišli iz Doma in jih odpeljali poln kombi.

Andreja je izdelovala tudi jaslice, ki so zelo zamudne za izdelavo, saj je v kompletu kar 27 figur. Včasih so ji

na pomoč pri poslikavi priskočile tudi prijateljice. Zdaj pravi, da za izdelavo jaslic nima več časa, da pa še vseeno kakšne naredi za užitek.

Danes so v delavnici skoraj cele dneve kar vsi trije in poleg izdelovanja lončevine, ki terja svoj čas (od izdelave na vretenu, poslikave, dodelave, okrašev anja, sušenja, do prvega žganja, glaziranja in drugega žganja), hodijo tudi po sejmih, kjer svojo robo prodajajo, kar jim tudi vzame veliko časa.

Andreja v smehu doda: »Če prodaš, si slabe volje, ker nimaš več robe, če ne prodaš, si slabe volje, ker nimaš denarja.«

Ko sta začenjala prodajati lončevino, sta pokrivala celo Slovenijo, od Novega mesta do Bele krajine, od Maribora do Celja, Portoroža, Ljubljane. Nekaj časa sta dajala tudi na reverz po galerijah, vendar se jima velik vložek dela in materiala ni povrnil, denar je kapljal le po malem in v daljšem časovnem obdobju. Zato zdaj raje hodita po sejmih, kjer sama komunicirata s kupci, jim razložita, kako se uporablja določen izdelek, hkrati pa lahko dobita tudi nova naročila. Največ prodajata po Štajerskem, na raznih žegnanjih, po sejmih in različnih prireditvah po Sloveniji. Ljudje so jih navajeni in njihovo stojnico pogrešajo, če je ni. Prodajajo kar vsi, tudi zet Peter, ki se drugače ne ukvarja z lončarstvom, ve pa marsikaj o obrti in je tudi dober prodajalec.

Njihovi prepoznavni izdelki izvirajo iz lončarske tradicije Bojčevih. Pri izdelavi in poslikavah skled, majolk, potičnic, latvic in piščali se držijo tradicionalnih oblik in vzorcev. Ker pa želijo biti malo drugačni od drugih lončarjev, so začeli izdelovati tudi lastne prepoznavne izdelke, ki so bolj dekorirani z barvnimi glazurami in podglazurnimi barvami. Pri Bojčevih novi izdelki največkrat nastanejo zaradi povpraševanja ali naročila kupcev, ki jim z veseljem ustrežejo in izdelajo tudi kvalitetne lončarske izdelke z dekorativnim učinkom.

Zanimiva je zgodba o nastanku kolekcije posod s hrapavo površino. Bojčevi so sodelovali z oskrbnico Budnarjeve domačije, ki je nekoč ob njihovem obisku kuhala ričet na odprtem ognjišču, kar je Andrejo spomnilo na njena mlada leta. Ko je bila majhna, so pri njeni stari mami imeli prav takšno odprto ognjišče, kjer so kuhali hrano. Iz lonca je kipelo, zato se je na zunanji strani nabirala hrana in se prijela na lonec. Nastala je plast zasušene hrane, ki jo je Andreja hotela zdrgniti z nohti, pa se seveda ni dalo ... Ta spomin je porodil idejo za kolekcijo posod s hrapavo površino, ki spominja na zasušeno hrano. Posoda z rustikalnim učinkom je postala iskan izdelek z zgodbo, ki jo Andreja doživeto predstavi kupcem.

Bojčevi še vedno lončarijo z glino, ki jo enkrat na dve leti sami skopljejo na prigoriškem Brezju. S traktorsko prikolico jo pripeljejo na vrt, kjer imajo postavljen glinek – leseno pokrito lopo, kjer glina odleži čez zimo. Ko glina premrzne, se bolje obdeluje. Glino iz glineka zmeljejo in jo nato shranijo v odsluženi zamrzovalni skrinji, da se ne izsuši. Vse to je Janezovo delo, kot je njegovo delo tudi oblikovanje na električnem lončarskem kolovratu. V mladosti je glino oblikoval na kolovratu na nožni pogon in teptal glino z bosimi nogami, kar je bilo težaško opravilo. Janez prav tako skrbi, da se izdelki pravilno sušijo ter jih nato zloži v peč za prvo žganje, nato tudi glazira in tudi drugič ožge. Danes imajo več peči na električno, začeli so jih uporabljati leta 1999. Pred tem so do leta 1985 žgali izdelke v ožagi na drva, ki jo je postavil še Janezov oče na mestu, kjer imajo zdaj del delavnice, nato v peči na zaprt sistem (kjer ogenj ni viden), za postavitev katere je dal pobudo g. Vidervol, direktor Svita Kamnik, po rodu Ribničan. Okrog leta 1993 so kupili peč na plin, ki pa se je pokazala kot potratna, saj je poraba velika, cena plina pa visoka.

»Odkar smo kupili rabljeno peč na električno, še ni ugasnila. Ker če bi zdaj žgali kupolo, ne bi preživeli. Ko kupec kaj naroči, bi že jutri prišel iskat. Ali pa včeraj. Če kdo rabi kakšno majolko, jo danes poslikam, jutri jo lahko že pride iskat, jo imam,« pripoveduje Janez, ki je glavni, kar se tiče žganja izdelkov.

Andrejino delo je poslikava izdelkov in oblikovanje piščali, ki Jasmina izdelke dodeluje in jih okrasi z različnimi ornamenti v obliki grozdja, listov ... Pri okraševanju izdelkov je veliko dodatnega dela. »Ata je naredil eno piso pa par pikic pa je bilo, zdaj pa jagode in vse sorte rožice, ampak je pa prodajno uspešno, ker izstopaš,« razlaga Andreja, ko z vajeno roko drži čopič in riše po glinenih izdelkih.

Ko se pogovor obrne na ure, ki jih preživijo v delavnici, so kar soglasni, da se dela po cele dneve, če imajo dopoldne kakšne opravke, se delo zavleče tudi pozno v noč.

»Če se z glino ukvarjaš ljubiteljsko, je enkratno. Če se pa za preživetje, moraš biti prisoten štiriindvajset ur na dan,« pove Janez.

Vsi so predani lončarskemu delu, Andreja uživa v načrtovanju novih izdelkov, išče nove ideje, hči Jasmina ji pri tem tesno sledi. »Večkrat smo ji rekli, da naj gre v službo, pa noče, pravi, da naj ji pustimo, da dela, saj je tukaj srečna,« doda Andreja.

Ko Janez odpira peč po drugem žganju po toliko letih še vedno z razburjenjem kliče ženo in hčerko: »Pridita hitro, peč sem odprl!« In vsi s zanimanjem opazujejo, kaj je nastalo. »Ali sem dobro zmešala barvo, da bo prišla ven vijolična,« skrbi Andrejo. V smehu doda: »Nikoli ne veš, kaj bo. Včasih so se ob žganju ožage dogajale nevšečnosti, lahko se je pokadil dim in so bili izdelki lisasti, lahko jih je tudi razneslo. Še vedno se zgodi, da počijo ali pa učinek glazure ni tak, kot si pričakoval.«

»Veliko je pozitivnih lastnosti lončarske obrti, ni pa vse rožnato,« pove Janez, »velika ovira je urejanje formalnosti in visoki davki, sploh če imaš status osebnega dopolnilnega dela. Če pa bi bil registriran kot samostojni podjetnik, bi moral imeti še davčno blagajno in bi delal samo za plačevanje stroškov firme. Če hočejo, da bo rokodelstvo še aktualno, tisto, res ročno, da bo hotel kdo delati, mora biti vse oproščeno. Vse oproščeno, da se bodo ti ta mladi kaj lotili. Nobenih dajatev, nič, nič! Prosto. Ker z rokami ne boš nikoli toliko zaslužil, da bi obogatel!«

› **Lončarstvo Bojc**
Za vodo 3
1330 Dolenja vas
041 384 102
loncarstvo.bojc@gmail.com

Lončar Anton Nosan

Anton Nosan izhaja iz lončarske družine Nosan. Njegov stari oče Franc je obrt prenesel na vse tri svoje sinove, na njegovega očeta Antona, Ignacija in Jakoba. Do danes se je ohranila v dveh družinah s tem priimkom, pri Jakobu in Antonu Nosanu.

Anton je očetu v delavnici pomagal od mladosti. Oče je sledil tehnološkim novostim, ki so mu olajšale delo. Bil je prvi ribniški lončar, ki je imel električno lončarsko vreteno; najbrž ga je nabavil okrog leta 1960, saj se Anton iz mladih let ne spomni, da bi oče delal na nožni pogon. »Oče je študiral, kako bi kaj izboljšal, in sta se z mojstrom, kovinostrugarjem, dobila v gostilni. In sta se pogovarjala: »'Kaj, da se ne da!' je rekel mojster in v štirinajstih dnevih naredil električno vreteno.« V času, ko je bil pri hiši glavni lončar še oče, sta največ izdelovala cvetlične lonce, ki jih je oče s konjem in vozom odpeljal v trgovine, kjer so robo odkupili. Pot do Grosupljega in nazaj je trajala od zgodnjega jutra do dveh popoldne, pot do Cerknice pa dva dni. Cvetlični lonci so se prodajali v velikih

količinah, saj ni bilo toliko uvoza kot danes. Poleg cvetličnih loncev sta z očetom izdelovala še lonce, sklede, majolke. »Prav vse se je prodalo, kolikor si naredil!« pove Anton.

Danes Anton svoje izdelke še vedno izdeluje ročno, na lončarskem vretenu. Ker je upokojen, ne hiti z delom, v delavnico gre v dopoldanskem času, po opravljenem delu v hlevu in po obvezni kavici, na katero se zapelje v Ribnico. Če nima drugih opravkov, se loti dela v delavnici. V kotu čaka velik kup nepredelane gline, ki jo z lopato iz glineka nameče kar skozi okno, ko je to potrebno. »Gline nisem šel kopat že pet let, zato mi je že vso prerasel plevel. Včasih smo takšno količino gline imeli za eno leto,« razlaga Anton, ki pravi, da čeprav se proda manj izdelkov, lončari zato, ker je navajen delati že od mladih let in bi mu delo manjkalo.

Vendar njegova delavnica ni videti, kot da v njej kdo preganja dolgčas. Cel prostor je v barvi surove gline; sonce prodira skozi okna in osvetljuje prostor sivo rjave barve. Še pred nekaj leti sta v delavnici delala dva lončarja, oče in sin, vsak za svojim kolovratom. Oče je v delavnico rad zahajal vse do svoje smrti leta 2015. Danes Antona čakata dve vreteni; eden je močnejši, domače izdelave, drugi pa bolj pripraven za manjše stvari, vseeno pa se zdi, kot da lončar pričakuje, da se mu bo pri delu pridružil še nekdo. V delavnici je tudi krušna peč, na kateri so zložene sklede enake velikosti, ki se sušijo. Na policah, ki so spuščene s stropa, v vrstah stojijo majolke. »Najlažje je delati večje serije, saj po nekaj kosih dobiš pravi občutek v roke; ne gre pa vsak dan enako. Včasih je že glina pripravljena drugače in proti koncu ne 'ratuje' več, če nisi zbran.« Hudomušno pa še doda: »Najlepše je delati, ko imaš naročilo in veš, da boš izdelke prodal.«

Delavnica je del večjega gospodarskega poslopja in se drži »ožage«, prostora, kjer je nekdaj stala »kupola«, okrogla zidana peč s premerom 4 m. Ker je bila prevelika in ker je tudi Anton vpeljeval tehnološke spremembe, jo je pred dvajsetimi leti podrl in kupil peč na plin, ki jo ima še danes, vendar je ne uporablja. Sedaj žge v električni peči, ki je enostavnejša za uporabo.

Ljubitelje lončarstva prevzamejo naokrog zloženi izdelki; surovi, enkrat žgani, glazirani, v škatlah, na mizah, policah, nekateri v več kosih, nekateri osamljeni, narejeni po naročilu in nikoli prevzeti.

Prevladujejo tradicionalne oblike posod, kot so sklede, potičnice, latvice, »majolke«, vinske čaše, vaze, peščeni lonci, »zajčniki«, piščali in žvrgolci. Izdeluje tudi sodobne stvari: lustre, stojala za brisače in pekače, ki jih tudi poveže z žico. Zanimivo je, da pri Antonu lahko vidimo lonec, visok 30 cm, ali pa le 5 cm in prav tako je z drugimi izdelki. Vsi pa so narejeni z velikim občutkom, stene posod so tanke in poslikave enostavne. Nekdaj so lončarji uporabljali svetlo glino, ki so jo kopali v kočevskem rudniku. Anton jo ima še za vzorec in z njo okrašuje svojo lončenino, ohranja oblike posod in to lahko razumemo kot vez s preteklostjo. Izdeluje tudi lončenino, pri kateri ohranja prvine prvotne oblike, zamenjal pa je uporabnost izdelka. Takšni so lonci za shranjevanje medu, ki imajo obliko peščenih loncev, dodal jim je še pokrov in palčko, s katero med lahko zajamemo.

Antonu se po glavi podi veliko misli; od tega, da je sprejel, da se nobeden od otrok (še) ni odločil nadaljevati družinske tradicije, čeprav mu kči pomaga pri poslikavah, do tega, da mu je danes žal, da je porušil svojo ožago, čeprav je bilo to takrat potrebno. A pravi, da če kdo od mladih pokaže zanimanje, je takoj pripravljen zgraditi novo ožago za potrebe prikaza žganja, saj ima opeko doma, poseduje pa tudi znanje, kako jo postaviti.

› **Anton Nosan**
Prigorica 101 A
1330 Dolenja vas
041 362 647

Lončarstvo Nosan

Jakob Nosan predstavlja tretjo generacijo lončarjev, ki se preživlja s to obrtjo. Pri njegovem starem očetu Francu, po domače Šimkovemu, je v delavnici v Prigorici delalo kar osem lončarjev, ki so izdelovali in tudi prodajali lončeno robo. Z dvema konjema so hodili v Istro in po Dolenjski, kjer so lončenino največkrat menjali za žito.

Trije Francovi sinovi Ignacij, Anton in Jakob so se tudi ukvarjali z lončarstvom. Jakob je bil mojster oblikovanja male plastike in piščali; njegov sin Jakob je tudi lončar. Skozi življenje sta šla po podobni poklicni poti. Že v otroštvu sta pomagala vsak svojemu očetu pri lončarjenju, izšolala pa sta se za drug poklic; Jakob starejši je bil kolar in je naredil mojstrski izpit za to obrt, Jakob mlajši pa je bil zaposlen v znanem ribniškem podjetju. Oba sta se kasneje odločila, da se bosta posvetila prvotni družinski obrti, lončarstvu. Jakob starejši se je za to pot odločil, ker je bilo kolarstvo v zatonu, lončarstvo pa je bilo še vedno prodajno uspešno, kasneje, ob osamosvojitvi Slovenije in propadu ribniške

kovinarske industrije pa se je zanjo odločil tudi Jakob mlajši. Črpal je iz bogatega očetovega znanja izdelovanja predvsem piščali in figur, svojo delavnico pa je opremil na sodoben način, takrat še s plinsko pečjo, ki jo je kasneje še tehnološko nadgrajeval. Večinoma ročno izdeluje figure in piščali, na kolovrat izdela manjše posode, ostale izdelke pa dela s tehniko vlivanja in jih ročno poslika. Ob njegovi odločitvi za lončarsko obrt je bilo povpraševanje po tovrstnih izdelkih tako veliko, da z očetom nista mogla izdelati toliko robe, kot bi jo lahko prodala. »Prav vse je šlo v prodajo, oče je ob obisku kupcev nekaj robe tudi skril, da mu niso vsega odnesli,« se spominja Jakob. Kupci so prihajali iz vseh držav, tudi iz Italije. Posebej dobrodošli so bili zbiratelji piščali, saj so pokupili vse, kar je piskalo.

Jakob zna izdelati najrazličnejša darila, od Ribničana s košnjo na rami, drevesa s kačo v obliki piščali do tovornjaka s čašami in steklenico medice. Še vedno se loti tudi starejših motivov, kot sta ženska s škafom na glavi in speči kralj Matjaž, in izdeluje najrazličnejše figure, ki so duhovita interpretacija kulturne dediščine in načina življenja. V bogato založenem ateljeju pri Nosanovih lahko kupci poleg zgoraj naštetega občudujejo tudi različe pekače, sklede, vrče in čaše, ki jih največkrat le z belo črto, valovnico, ali pikami okrasi Jakobova žena Marija in žarijo v rjavkasto rdečih tonih barve gline.

Jakob se spominja mnogih sejmov doma in v tujini, povezanih s promocijo lončarstva, Ribnice in Slovenije. Obiskal je Nemčijo, bil v Franciji in Italiji, prav povsod pa so njegove piščali in figure požele velik uspeh pri obiskovalcih. Svoje izdelke je leta 1999 razstavljal tudi v Slovenskem kulturnem centru Korotan na Dunaju, največkrat pa se je v časopisju pojavljal leta 1990, ko je Obrtna zbornica Slovenije njegove izdelke izbrala za okrasitev jelke v Vatikanu.

Čeprav je Jakob znanje oblikovanja gline prenesel na sina, vnuka in tudi na zeta, so se vsi odločili za drugačno poklicno pot. Morda pa se časi spet obrnejo in bo lončarstvo postalo nova priložnost tudi za četrto in peto generacijo Nosanovih.

› Lončarstvo Nosan
Prigorica 113
1330 Dolenja vas
051 332 667

Lončarstvo
Pogorelec – Češarek

Janez Pogorelec je vnuk lončarja Franca Pogorelca, Tamaškovega, znanega dolenjevaškega lončarja, ki ga sam ni poznal. Kljub temu ga je glina prevzela, saj je že kot otrok rad brskal okrog Bojčeve ožage in med črepinjami lončarjev. Če je bil kakšen izdelek kolikor toliko cel, se ga je razveselil in shranil, prav tako konjička starega očeta, ki ga ima še vedno. Lončarstvo ga je vleklo – na skrivaj je naredil kakšnega konjička, da se mu ne bi smejali. Tudi v šoli je profesor Debeljak prepoznal njegov potencial in se poskušal dogovoriti z enim izmed lončarjev, da bi ga vzel v uk, vendar dogovor žal ni uspel in Janez je sanje o lončarstvu opustil. Toda še preden si je ustvaril družino, je želja spet prišla na dan. V ohranjene mavčne modele starega očeta je začel vtiskovati figure, npr. Marijo, križ, ribo, petelina in jih šel prodajat na Ribniški semenj. Ker ni bil zadovoljen s prodajo, se je odločil, da bo začel s »ta pravim« lončarstvom. To se je zgodilo leta 1999, ko si je uredil delavnico. Tedanji župnik v Dolenji vasi, Avguštin, ga je seznanil z lončarjem Pungerčarjem iz Šentjerneja, ki ga je Janez nato nekajkrat obiskal. Princip delovanja kolovrata, ki ga je uporabljal Pungerčar, mu je odgovarjal, zato si je izdelal podobnega. Spominja se, da se je veliko stvari naučil prav od lončarja iz Šentjerneja; tudi glino, najpomembnejšo stvar za lončarstvo, je dobil tam in jo ima še vedno na zalogi. Ker je z obrtjo začel čisto na novo, se je moral vsega naučiti s preizkušanjem.

Janez pravi, da o sebi ne razmišlja kot o lončarju, saj se s to dejavnostjo ukvarja v popoldanskem času, poleg službe. Pravi, da je bilo tako tudi včasih – lončarstvo je bilo dodatna dejavnost in tako jo vidi tudi sam; moraš pa imeti veselje, saj v lončarstvo vložiš ure in ure, če hočeš kaj narediti.

In Janez veselje nedvomno ima. Ko vstopimo v njegov atelje, kjer ima razstavljene svoje izdelke, nas pozdravijo po velikosti razvrščeni lončarski izdelki: sklede, potičnice, »majolke«, krožniki, skodelice … Odlikuje jih natančna in dodelana oblika, prepoznavni pa so po enostavnih poslikavah – črti, valovnici in stiliziranih cvetlicah. Največ uporablja glino rdečerjave barve, včasih poseže tudi po svetli kočevski glini, ki jo še hrani za posebne priložnosti; iz bele pa izdeluje

sklede z enostavno poslikavo – dvema krogoma, ki simbolizirata prstana, to je vrhunsko darilo, primerno za obdarovanje mladoporočencev.

Poudarja, da je vsak detajl posode narejen z namenom; ko je začel z lončarstvom, se je držal ustaljenih oblik, čeprav ni natančno vedel, čemu služijo. Menil je, da je rob pri skledah estetskega pomena, kasneje pa je izvedel, da služi temu, da z žlico lažje zajameš žgance. »Če poslušaš ljudi,« pravi, »izveš, kaj in zakaj mora biti narejeno tako, kot je.« Tak primer je njegov pekač za potico, ki je narejen po navodilih šefinje kuhinje Pri Kuklju – kjer med drugim slovijo tudi po pripravi potice. Janez pripoveduje, da je pekač naredil za sodelavko, ki je nato zadovoljna povedala, da ji je potica končno uspela, čeprav ni naredila nič drugače kot po navadi, le njegov pekač je uporabila.

Čeprav je Janez mojster oblikovanja na vretenu, je njegov najljubši izdelek konjiček – »piščal, ki v riti piska«, ki ga oblikuje ročno. Obliko je prevzel od starega očeta, konjička je le dodatno stiliziral, da je bolj vitek. Poleg konjičkov izdeluje tudi druge piščali, ki so oblikovane kot živali: sove, miši, race, kokoši … Poleg uporabnih lončarskih izdelkov pod njegovimi prsti nastajajo tudi okrasni predmeti, ki izhajajo iz lončarskih form; še posebej rad izdeluje ptičje krmilnice in valilnice.

Svoje znanje in veselje do lončarstva rad deli z drugimi, saj ve, da je težko začeti iz nič. Že od leta 2012 v lončarski šoli, ki poteka v Rokodelskem centru Ribnica, slušateljem predaja svoje znanje oblikovanja gline na lončarskem vretenu.

V promocijo ne vlaga energije, raje se posveča izdelovanju. Zase pravi, da ni prodajalec. Pri tem pa tudi pri poslikavah izdelkov mu pomaga žena Andreja. Ker je lončarstvo njegova dopolnilna dejavnost, je vesel, ko dobi naročilo, če naročil ni, pa tudi ni nič hudega. Raje se drži obvladljivih količin, saj je za lončarske izdelke potrebnega veliko časa; poleg same ročne izdelave je treba imeti čas tudi za poslikavo, sušenje, žganje v peči, glaziranje in še drugo žganje izdelkov.

Največkrat pridejo kupci kar k njemu na dom, na sejme ne hodi, razen na ribniškega. V prihodnje pričakuje, da bi mu pri promociji na družabnih omrežjih na pomoč priskočil kateri od otrok – vsi znajo oblikovati glino, nobenega pa še ni tako pritegnila, da bi poleg očeta v delavnici preživljal vse popoldneve.

Kljub temu pa ima Janez v delavnici družbo. Ko se je lotil lončarstva, se mu je pridružila tašča Ana Češarek, ki prav tako mojstrsko oblikuje glino, vendar pod njenimi rokami ne nastajajo lončarski izdelki, temveč figure, najpogosteje povezane z nabožno tematiko: svetniki, jaslice, prizori iz Jezusovega življenja pa tudi motivi iz vsakdanjega življenja, mitologije in literature.

Ana Češarek je že od nekdaj rada ustvarjala, vendar si časa za to ni vzela, saj je skrbela za svoje tri otroke, tasta in njegovo mamo, poleg tega pa je obdelovala njive in skrbela za živino. Pred približno dvajsetimi leti se je pokazala priložnost, da poteši željo po ustvarjalnosti. Ker se je njen zet Janez odločil obuditi družinsko tradicijo lončarstva, je tudi ona začela izdelovati piščali, roke pa so jo same vodile naprej, v modeliranje kipov.

Sprva se je želela vključiti v izobraževanje za odrasle, da bi ji kdo pokazal vsaj osnove kiparstva, pa ni bilo več prostih mest. Ko je k njim na obisk prišel kipar Stane Jarm, ji je dal spodbudo in potrditev, da ima velik občutek za kiparstvo in ji dal nasvet, naj še naprej dela tako, kot čuti, in bo s svojimi izkušnjami pridobila potrebno znanje. Ker je samoukinja, se je oblikovanja kipov lotila realistično, z vsemi podrobnostmi. Še posebej pristni so obrazi njenih figur, ki nazorno kažejo počutje upodobljenca. Ana pravi, da zato, ker dela iz sebe.

Od takrat je izdelala mnogo kipov, njeni svetniki krasijo javne in zasebne kapele v marsikaterem slovenskem kraju, ustvarila je zavetnike župnijskih in podružničnih cerkva; domači župnijski cerkvi je darovala svetega Roka, za cerkev svete Ane na Mali gori pa je izdelala zavetnico z istim imenom. Najbolj poznana je po svojih jaslicah, ki jih je razstavljala na mnogih razstavah, zanje je dobila številna priznanja, med drugim ji je papež Benedikt XVI. leta 2006 podelil posebno priznanje za neutrudno oblikovanje evangelijskih dogodkov v jaslicah na Slovenskem.

› **Lončarstvo Pogorelec – Češarek**
Lončarska ulica 22
1330 Dolenja vas
040 690 517
andreja.pogorelec1@gmail.com

ROČNO
DELO
LONČARSTVO
POGORELEC & ČEŠAREK
Tel. 01/836 46 67

Ribniško lončarstvo. Včeraj. Danes. Jutri?
Pottery in the Ribnica Valley. Yesterday. Today. Tomorrow?

Izdal / Published by:
JZ Rokodelski center Ribnica – zavod za rokodelstvo, muzejsko in galerijsko dejavnost
Ribnica Handicraft Centre – Institute for Handicraft, Museum and Gallery Activities

Zanj / Represented by:
Polona Rigler Grm

Uredila / Edited by:
Tina Zajc Zver

Avtorji besedil / Texts by:
Mojca Šifrer Bulovec, Urban Magušar, Tina Zajc Zver

Oblikovanje in prelom / Graphic design and typesetting by:
Mateja Goršič

Fotografije / Photographs by:
Mojca Šifrer Bulovec, Jernej Marinč, Tina Zajc Zver, Žiga Lovšin

Slikovno gradivo / Pictorial material:
Fototeki Muzeja Ribnica in Slovenskega etnografskega muzeja
Photo libraries of the Museum of Ribnica and the Slovene Ethnographic Museum

Obdelava fotografij / Photo editing by:
Barbara Koblar

Izris zemljevidov / Digital drawings of maps by:
Črt Mate

Jezikovni pregled / Slovenian text proofread by:
Anica Mohar

Prevod / English translation by:
Mateja Žuraj

Tisk / Printed by:
Kočevski tisk d. d., Kočevje

Naklada / Print run:
1000

Ribnica, september 2019

Publikacija je nastala v okviru projekta Ribniško lončarstvo. Včeraj. Danes. Jutri?
Za vsebino je odgovoren Rokodelski center Ribnica. Organ upravljanja, določen za izvajanje Programa razvoja podeželja RS za obdobje 2014–2020, je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.
The publication was created as part of the project titled "Pottery in the Ribnica Valley. Yesterday. Today. Tomorrow?". Responsibility for the publication's content lies with the Ribnica Handicraft Centre. The managing authority designated to implement the Republic of Slovenia's Rural Development Programme for the 2014–2020 period is the Ministry of Agriculture, Forestry and Food.

PROGRAM RAZVOJA PODEŽELJA
Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja: Evropa investira v podeželje

LAS Po poteh dediščine od Turjaka do Kolpe

ROKODELSKI CENTER RIBNICA
RIBNICA HANDICRAFT CENTRE

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

738(497.4Ribnica)
666.641(497.4Ribnica)

ŠIFRER Bulovec, Mojca
Ribniško lončarstvo. Včeraj. Danes. Jutri? / [avtorji besedil Mojca Šifrer Bulovec, Urban Magušar, Tina Zajc Zver ; fotografije Mojca Šifrer Bulovec ... [et al.] ; izris zemljevidov in skic Črt Mate ; prevod Mateja Žuraj] = Pottery in the Ribnica Valley. Yesterday. Today. Tomorrow? / [texts by Mojca Šifrer Bulovec, Urban Magušar, Tina Zajc Zver ; photographs by Mojca Šifrer Bulovec ... [et al.] ; digital drawings of maps and sketches Črt Mate ; translation by Mateja Žuraj]. - Ribnica : Rokodelski center - zavod za rokodelstvo, muzejsko in galerijsko dejavnost = Ribnica Handcraft Centre - Institute for Handcraft, Museum and Gallery Activities, 2019

ISBN 978-961-94418-3-1
1. Gl. stv. nasl. 2. Magušar, Urban 3. Zajc Zver, Tina, 1983-
COBISS.SI-ID 301599232